

Grey Scale #13

DANES PICTA .COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

97 136/88

op 4

Mjr mgr inż. Kazimierz JURZYSTA

**KIERUNKI
DOSKONALENIA ORGANIZACJI
I METOD SAMODZIELNEGO
ZDOBYWANIA WIEDZY
PRZEZ PODCHORAŻYCH WYŻSZEJ
OFICERSKIEJ SZKOŁY LOTNICZEJ**

Rozprawa doktorska

4

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/988

05-001272-004-0

12563

WARSZAWA 1987

AKADEMIA
SZTABU GENERALNEGO
IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

9/136/

opz 4

Mjr mgr inż. Kazimierz JURZYSTA

KIERUNKI
DOSKONALENIA ORGANIZACJI
I METOD SAMODZIELNEGO
ZDOBYWANIA WIEDZY
PRZEZ PODCHORAŻYCH WYŻSZEJ
OFICERSKIEJ SZKOŁY LOTNICZEJ

Rozprawa doktorska

4

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/988

05-001272-004-0

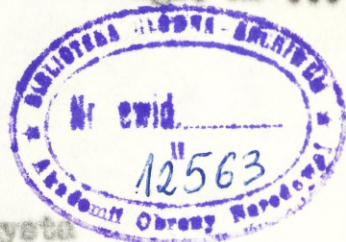
12563

WARSZAWA 1987

AKADEMIA SZTABU GEBERALNEGO

im. gen. broni Karola Świerczewskiego

Egz. nr 4.

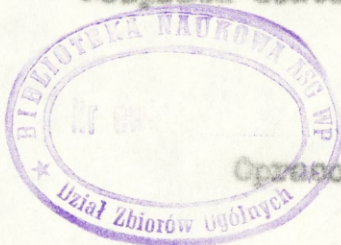

nr mgr, inż. Kazimierz Jurszta

KIERUNKI DOSKONALENIA ORGANIZACJI I METOD
SAMODZIEMNEGO ZDOBYWANIA WIEDZY PRZEZ PODCHOROŻYCH
WYŻSZEJ OFICERSKIEJ SZKOŁY LOTNICZEJ

5/988⁴

Prace doktorskie

Opracowano pod kierunkiem
naukowym

płk doc. dr Kazimierz Świerczewski

Warszawa 1987

S P I S T R E Ś C I

	str.
WSTĘP	4
1. ANALIZA LITERATURY PRZEDMIOTU BADAŃ	8
1.1. Wyjaśnienie terminologiczne	9
1.2. Istota i znaczenie samodzielności studentów w procesie dydaktyczno - wychowawczym	21
1.3. Dotychczasowe badania nad organizacją i metodami samodzielnego zdobywania wiedzy	38
1.4. Wnioski wynikające z analizy literatury	61
2. METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ	64
2.1. Cel rozprawy i uzasadnienie podjęcia tematu	65
2.2. Problemy badawcze i hipoteza robocza	67
2.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze	69
2.4. Teren badań	75
2.5. Wnioski metodologiczne	77
3. SAMODZIELNOŚĆ PODCHORĄZYCH WYSZEJ OFICERSKIEJ SZKOŁY LECNICZEJ W ZDOBYWANIU WIEDZY	80
3.1. Stopień przygotowania podchorążych do studiowania	82
3.2. Problem samodzielności podchorążych w dokumentach normatywnych	88
3.3. Warunki samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych	93
3.4. Samodzielność podchorążych w zdobywaniu wiedzy	101
3.5. Interpretacja wyników badań nad samodzielnością podchorążych	109
4. DOSKONALENIE FORM ORGANIZACYJNYCH SAMODZIELNEGO ZDOBYWANIA WIEDZY PRZEZ PODCHORĄZYCH	112
4.1. Czas samodzielnego studiowania podchorążych	114

	str.
4.2. Planowanie własnych czynności przez podchorążych	121
4.3. Formy samodzielnego studiowania	128
4.4. Kierowanie samodzielnym studiowaniem	130
4.5. Wnioski z badań nad organizacją nauki własnej	136
5. KIERUNKI DOSKONALENIA METOD SAMODZIELNEGO ZDOBYWANIA WIEDZY PRZEZ PODCHORAŻYCH	140
5.1. Postawy wobec nauki, zainteresowania i aktywność poznawcza podchorążych	142
5.2. Zdolności intelektualne i pracowitość podchorążych	148
5.3. Charakterystyka stosowanych przez podchorążych metod w studiowaniu	152
5.4. Wnioski z badań nad metodami samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych	162
WNIOSKI OGÓLNE I PROPOZYCJE ZMIAN ORGANIZACYJNO - METODYCZNYCH	168
BIBLIOGRAFIA	181
SPIS TABEL	192
SPIS RYSUNKÓW	193
ZAAŁĄCZNIKI:	
1. Kwestionariusz ankiety dla podchorążych	194
2. Kwestionariusz ankiety dla kadry dydaktycznej	201
3. Kwestionariusz ankiety dla kadry dowódczej	207
4. Dyspozycje do wywiadu z podchorążymi	211
5. Dyspozycje do wywiadu z kadrami dydaktyczną	212
6. Dyspozycje do wywiadu z kadrami dowódczą	213
7. Dziennik obserwacji procesu samodzielnego studiowania	214
8. Klucz do analizy dokumentacji szkoleniowej	215

W świetle zadań stawianych współczesnej armii własciwe przygotowanie kadry oficerskiej do służby wojskowej zajmuje pierwszoplanowe miejsce. W okresie dynamicznego rozwoju nauki i techniki wojskowej, ciągłe doskonalenie procesu kształcenia podchorążych znajduje się w centrum uwagi wyższego szkolnictwa wojskowego. Każda wyższa uczelnia wojskowa musi prowadzić systematyczne badania nad własnym procesem kształcenia. Dopiero w oparciu o naukowo opracowane wyniki tych badań możliwe jest udoskonalanie działalności dydaktyczno - wychowawczej.

W dobie edukacji ustawicznej kształtowanie umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych stało się jednym z głównych celów kształcenia w wyższych szkołach oficerskich. Zdobywanie wiedzy na poziomie wyższym winno polegać przede wszystkim na samodzielnej pracy usiłowej studiujących. Postulat ten podzielają wszyscy wywiadający się na ten temat. Nie znajduje on jednak jeszcze pełnego odzwierciedlenia w rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej.

W celu zwiększenia efektywności kształcenia w tej uczelni podjęto próbę zbadania udziału samych podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym. W dotychczasowych badaniach prowadzonych na terenie WOSL problem ten był traktowany pobieżnie lub całkowicie pomijany. Zaistniała więc potrzeba chociażby częściowego wypełnienia tej luki.

Niniejsza praca nie pretenduje do całkowitego rozwiązania problematyki samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych WOSL. Proces samodzielnego studiowania jest bowiem niezwykle skomplikowany i uwarunkowany wielorakimi czynnikami.

Uwzględnienie wszystkich czynników i określenie ich wpływu na skuteczność studiowania, wykracza poza ramy tej pracy i możliwości jednego autora. Całościowe i zarazem głębokie podejście do problemu, wymaga badań zespołowych i zaangażowania specjalistów różnych dyscyplin naukowych.

Presentowana praca ma charakter interdyscyplinarny. Podczas jej opracowywania korzystano z dorobku psychologii uczenia się, dydaktyki szkoły wyższej i prakseologii. Ze względu na dość szeroki zakres problematyki obejmujący, jak sugeruje temat pracy, organizację i metody studiowania oraz zagadnienie samodzielności podchorążych, możliwe było skreślenie kierunków i możliwości doskonalenia całego procesu samodzielnego zdobywania wiedzy jedynie w sposób ogólny. Dlatego też w badaniach uwzględniono tylko najważniejsze uwarunkowania tego procesu.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym przedstawiono dotychczasowe badania nad organizacją i metodami samodzielnego zdobywania wiedzy, przeprowadzone zarówno w uczelniach cywilnych jak i wojskowych. Zmierając do uniknięcia nieporozumień terminologicznych, które dość często mają miejsce w naukach społecznych, głównie w pedagogice, wyjaśniono rozumienie podstawowych pojęć używanych w pracy. Dotyczą one przede wszystkim wyrazów składających się na temat rozprawy. Następny podrozdział został poświęcony problemowi samodzielności studentów. Zagadnienie to jest bardzo istotne w kształceniu podchorążych ze względu na wyzwanie od absolwentów uczelni wojskowych dużej samodzielności w wyłączeniu i działaniu podczas wykonywania różnych zadań służbowych. W literaturze przedmiotu badań można się z nim spotkać dość często. Jednak termin samodzielność w studiowaniu używany jest przeważnie w sensie postulatywnym przy okazji omawiania innych zagadnień pedagogicznych. Dlatego też uznano

za celowe bliższe wyjaśnienie znaczenia kształtowania samodzielności podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym uczelni wojskowej. Pierwszy rozdział zakończony jest wnioskami wynikającymi z analizy literatury przedmiotu badań.

Problemy metodologiczne, przygotowania i przeprowadzenie badań oraz opracowanie ich wyników, stanowią treść rozdziału drugiego. W rozdziale tym sprecyzowane główne cele badawcze i dokonano uzasadnienia podjętego tematu pracy. Zawiera on również w swej treści problemy badawcze i hipotezę roboczą oraz opis zastosowanych metod i narzędzi badawczych. Ponadto scharakteryzowano teren badań a także sformułowane kilka wniosków natury metodologicznej.

Rozdział trzeci poświęcony jest problematyce samodzielności podchorążych WOSL. Analizę zastanej rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej pod kątem potrzeb opracowania podjętego tematu dokonano w oparciu o najważniejsze dokumenty normujące kształcenie w wyższej szkole oficerskiej. W rozdziale starano się również określić stopień przygotowania podchorążych do studiowania oraz warunki istniejące w uczelni.

Dośkonaleniu form organizacyjnych samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych zostały poświęcone rozważania w rozdziale czwartym. Dominuje w nim problem deficytu czasu, jaki odczuwają podchorążowie WOSL. Wiele uwagi poświęcono również planowaniu nauki własnej i sagadnieniom kierowania samodzielnym zdobywaniem wiedzy przez podchorążych.

Ostatni rozdział niniejszej pracy określa najważniejsze czynniki wywierające wpływ na efektywność własnej pracy umysłowej podchorążych, takie jak: postawy, zainteresowania, zdolności, aktywność i pracowitość. Scharakteryzowano w nim także stosowane przez podchorążych metody studiowania wskazując

jednocześnie na kierunki ich doskonalenia. Każdy rozdział kończą wnioski zzeń wynikające.

Najważniejsze wyniki badań zostały przedstawione w trzech ostatnich rozdziałach w formie rysunków i tabel. W celu zwiększenia czytelności danych, wszystkie wartości przedstawiono w jednakowym dla rysunków i tabel układzie, w ujęciu procentowym. Wkomponowanie wszystkich wyników badań w treść pracy ułatwiło wyjaśnienie podejmowanych problemów i usasadnianie proponowanych rozwiązań organizacyjno - metodycznych. Przyjęte definicje, sformułowane pytania badawcze i hipotezy robocze sasnaczone w pracy poprzez zakreślenie ich treści.

Całość pracy jest poprzedzona wprowadzeniem w problematykę badań, stanowiącym wstęp i zakończona wnioskami ogólnymi oraz propozycjami rozwiązań organizacyjno - metodycznych samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Użyte podczas badań narzędzia badawcze stanowią załączniki do niniejszej pracy. Został podany również dość obszerny spis literatury wykorzystywanej podczas opracowywania rozprawy. Jednak większość podanej w bibliografii literatury traktuje o różnych problemach kształcenia na poziomie wyższym, a tylko zaledwie kilka pozycji dotyczy w całości bezpośrednio opracowanego w ramach tej pracy tematu.

Za trud włożony w kierowanie pisanie niniejszej pracy składam serdeczne podziękowanie promotorowi pán doc. dr Kazimierzowi SIEROZAKOWI. Jestem również głęboko wdzięczny za okazaną mi pomoc kadrze dydaktycznej, dowódczej i podchorążym WOSL biorącym udział w badaniach oraz wszystkim, którzy przyczynili się do opracowania rozprawy.

ANALIZA LITERATURY PRZEDMIOTU BADAŃ

Szkolnictwo wyższe, w tym również i wojskowe, dopiero od niedawna stało się przedmiotem głębszego zainteresowania pracowników naukowych różnych dyscyplin wiedzy. Edukacja na poziomie wyższym ulega ostatnio daleko idącym przemianom. Wynika to z wysokiej dynamiki rozwoju współczesnej cywilizacji. Zadaniem uczelni wyższych jest przygotowanie absolwentów poprzez wszechstronny rozwój ich osobowości do twórczego udziału w życiu społecznym.

Istnieje obecnie i wciąż wzrasta ogromne zapotrzebowanie na wysoko kwalifikowane kadry kierownicze, które nie tylko będą wykonywać swoje określone obowiązki, ale również samodzielnie określać cele, dostrzegać różne problemy, podejmować prawidłowe decyzje i zapewniać skuteczną ich realizację. Stąd też wypływa konkretne zadanie kształtowania samodzielności studentów w procesie dydaktyczno - wychowawczym.

Problematyka permanentnego unowocześniania systemów dydaktyczno-wychowawczych nurtuje w jednakowym stopniu zarówno uczelnie cywilne jak i wojskowe. Zagadnienie kształtowania samodzielności w studiowaniu, jako jeden z czynników nowoczesności kształcenia, nabiera szczególnie doniosłej wagi w wyższych szkołach oficerskich. Od samodzielnego wydzielenie i działania kadry oficerskiej zależy bowiem skuteczne wykorzystanie współczesnej nauki i najnowszej techniki zarówno w okresie pokoju jak i wojny.

Podchorążowie największą samodzielność mogą przejawiać w ramach organizacji własnych czynności w procesie zdobywania

wiedzy. Od nich samych zależy również wybór i wypracowanie własnych metod studiowania. Na podstawie przestudiowanej literatury można wnioskować, iż tym zagadnieniem dydaktyka wojskowa poświęciła dotychczas najmniej miejsca w ramach badań nad procesem kształcenia na poziomie wyższym.

W świetle wymagań stawianych kadrcze oficerskiej w dobie edukacji ustawicznej problem kształtowania samodzielności podchorążych i wdrażania ich do samokształcenia staje się jednym z głównych zadań wyższego szkolnictwa wojskowego.

Dalsze rozważania nad procesem samodzielnego studiowania, których celem jest określenie kierunków doskonalenia organizacji i metod samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych wymagają jednak wyjaśnienia podstawowych terminów używanych w niniejszej pracy.

1.1. Wyjaśnienia terminologiczne

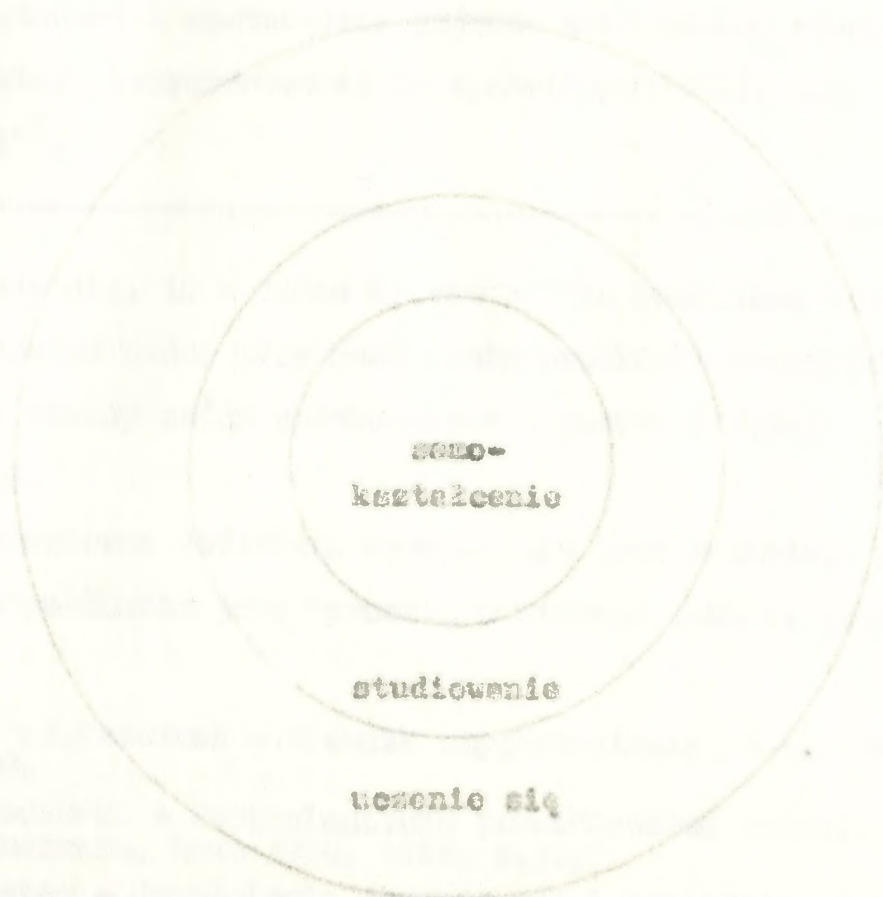
Brak ścisłości terminologicznych amuaza autorów pracy zakresu pedagogiki do wyjaśnienia znaczeniowych nawet podstawowych pojęć. Temat pracy składa się z dwóch wyrazów: kierunki doskonalenia organizacji i metod oraz samodzielne zdobywanie wiedzy przez podchorążych WOSi. Aby wyjaśnić znaczenie poszczególnych wyrazów składających się na te zwroty należy zinterpretować pojęcia im bliższymi. Występują one bardzo często w literaturze pedagogicznej i psychologicznej, ale nie są jednoznacznie rozumiane.

Na potrzeb niniejszej pracy wydaje się zbyteczne dokonywanie analizy znaczeniowej dużej ilości definicji występujących w literaturze. Najczęściej spotykane i używane w środowisku wojskowym zostaną poniżej przytoczone. Terminologia używana

w niniejszej pracy zostały oparte przede wszystkim na pojęciach zamieszczonych w wydawnictwach słownikowych i encyklopedycznych.

Sposobnie zdobywanie wiedzy ściśle wiąże się z takimi pojęciami jak samokształcenie i studiowanie, a nawet jest używane zamiennie. Te z kolei mieszczą się zakresowo w definicji uczenia się. Między pojęciem "uczenie się", a "studiowaniem" i "samokształceniem" zachodzi relacja nadrzędności. Wszystko co można określić pojęciami: studiowanie i samokształcenie, jest też uczeniem się. Natomiast nie każde uczenie się można nazwać studiowaniem czy samokształceniem. Przyjmując, że samokształcenie stanowi najwyższą formę uczenia się, a studiowanie jest czymś pośrednim między uczeniem się rozumianym wąsko, to znaczy w odniesieniu do szkoły podstawowej i średniej, można najprościej przedstawić graficznie zakresy tych pojęć jak na rys. 1.

Rysunek 1.

Zakres zależności pojęć: uczenie się, studiowanie, samokształcenie

W literaturze psychologicznej najczęściej podaje się definicje "uczenia się" w szerokim rozumieniu. Uczenie się to "zdobywanie nowych doświadczeń przez utrwalanie się zmian w dotychczasowym doświadczeniu jednostki, powstałych w procesie jej działalności, zmiany te wyrażają się w sposób obiektywny w modyfikacji zachowania"¹. W podobny, szeroki sposób, definiuje uczenie się wielu psychologów. Na przykład dla Ziemowita Włodarskiego "uczenie się, to nabywanie doświadczeń wyrażające się w modyfikacji zachowania"². W ujęciu Józefa Pietera

"uczenie się młodzieży szkolnej, czyli uczenie się szkolno-obowiązkowe, jest to swoista przeważnie poznawcza działalność, polegająca na przyzwajaniu sobie dzięki swoistym wysiłkom umysłowym i przy dostatecznych motywach, fragmentów społecznie wypracowanej wiedzy i praktyki w postaci wiadomości, umiejętności i sprawności, głównie przy pomocy pracy nauczycielskiej, przystosowanej do społecznych celów tej to działalności"³.

Przyjmuje się, iż w takim ujęciu będzie rozumiane uczenie się w niniejszej pracy przy rozważaniu problemów samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych z punktu widzenia psychologicznego.

Pedagogiczne definicje uczenia się jest rozumiane przez Wincentego Chonia jako "proces, w którego toku na podstawie

1. red. Wł. Szewczuk - Słownik psychologiczny, W-wa 1985, WP, s. 330.
2. Z. Włodarski - Psychologiczne prawidłowości uczenia się i nauczania, W-wa 1980, WSiP, s. 19.
3. J. Pieter - Psychologia uczenia się i nauczania, Katowice 1970, Wydawnictwo "Śląsk", s. 121.

doświadczenia, poznania i ćwiczenia powstają nowe formy zachowania się i działania lub ulegają zmianom formy wcześniej nabyte¹. Jak widać sformułowanie to jest bliskie podanym wyżej definicjom psychologicznym. Dla Grzegorza Kupisiewicza uczenie się jest "procesem samierzonego nabywania przez uczący się podmiot określonych wiadomości, umiejętności i nawyków, dokonujący się w toku bezpośredniego i pośredniego poznawania rzeczywistości"². Dla potrzeb tej pracy proponuje się przyjęcie znanej w dydaktyce wojskowej definicji Jana Bogusza. Autor ten uczenie się określa jako

"Świadomy, aktywny i samierzony wysiłek umysłowy, który zmierza do samodzielnego poznania i zrozumienia obiektywnie istniejącej rzeczywistości, przyswojenia sobie wiadomości i ich emocjonalnego przewartościowania oraz zdobycia umiejętności i nawyków niezbędnych do sprawnego wykonywania funkcji służbowych w różnych warunkach życia wojskowego"³.

Analizując znaczenie przytoczonych definicji psychologicznych i pedagogicznych uczenia się nietrudno zauważyć wyraźnych podobieństw. Nauki te bowiem korzystają wzajemnie ze swego dorobku. Dobrym tego przykładem jest praca Tadeusza Tomaszewskiego nosząca mianem tytuł "Z pogranicza psychologii i pedagogiki"⁴.

1. W. Okoń - Słownik pedagogiczny, W-wa 1984, PWN, s. 327.
2. G. Kupisiewicz - Podstawy dydaktyki ogólnej, W-wa 1982, PWN, s. 17.
3. J. Bogusz - Dydaktyka wojskowa, W-wa 1983, PWN, s. 30.
4. T. Tomaszewski - Z pogranicza psychologii i pedagogiki, W-wa 1970, PZWS.

Zakres wspólnych zainteresowań tych dwóch dyscyplin naukowych mieści się w ramach tak zwanej psychodydaktyki. Jest to "nauka z pogranicza dydaktyki ogólnej, metodyki nauczania i psychologii wychowawczej, której przedmiotem są psychologiczne podstawy uczenia się i nauczania szkolnego"¹. Rozważania zawarte w niniejszej pracy nad doskonaleniem procesu studiowania przez podchorążych WOSL również będą zacierać granice między podejściem psychologicznym i pedagogicznym przy jednoczesnym wykorzystywaniu dorobku naukowego psychologii.

Uczenie się na poziomie szkoły wyższej często nazywane jest w literaturze i w języku potocznym studiowaniem. Termin ten wywodzący się z języka łacińskiego oznacza, tyle co "gruntownie poznać, badać za pomocą analizy naukowej"². A więc wyraz ten, jak z tego wynika, ma dość szerokie znaczenie i nie musi być bezpośrednio wiązany z uczeniem się w szkole wyższej. Przez studiowanie rozumie się często pobyt studenta w uczelni i uczenie się pod kierunkiem pracowników naukowo - dydaktycznych. Większość autorów, podobnie jak Wincenty Okoń, zgodnie podkreśla, że uczenie się na poziomie wyższym, to jest studiowanie, powinno odbywać się "przy maksymalnym udziale własnej inicjatywy i samodzielności"³.

Dla podkreślenia tej zasady J. Parafiniuk-Sołńska proponuje używanie terminu "samodzielne studiowanie". Twierdzi, że "główną cechą studiowania jest samodzielność podczas zdobywania i wykorzystywania wiedzy w pracy badawczej i zawodowej"⁴. Zdaniem

1. red. Wł. Szewczuk - Słownik psychologiczny, W-wa 1985, s. 239.
2. Słownik wyrazów obcych, W-wa 1987, PWN, s. 707.
3. W. Okoń - Słownik pedagogiczny, W-wa 1984, PWN, s. 291.
4. J. Parafiniuk-Sołńska - Struktura i efekty samodzielnego studiowania, W-wa, Poznań, 1976, PWN, s. 12.

autorki samodzielne studiowanie to:

"dobrowolna, celowa, planowa skuteczna metodycznie, kontrolowana i oceniana działalność intelektualna studentów, wykonywana poza zajęciami w uczelni dla poznawania, rozszerzenia lub utrwalenia tematyki wynikającej z programów studiów ewentualnie własnego zainteresowania"¹.

Można przyjąć, że tak sformułowana definicja samodzielnego studiowania jest równoznaczna z pojęciem: samodzielne zdobywanie wiedzy. W powyższym znaczeniu więc, w dalszej części niniejszej pracy będzie używany termin studiowanie. Z wyżej przedstawionych definicji wynika, że studiowanie różni się od uczenia się przede wszystkim większym stopniem samodzielności. W uczelni przebiega ono przy większym niż w szkole średniej udziale własnej inicjatywy studentów w procesie dydaktyczno - wychowawczym.

Blisko związanym pojęciem studiowanie jest termin samokształcenie. Wraz z urzeczywistnianiem się idei edukacji ustawicznej literatura pedagogiczna dostarcza coraz to nowych definicji określających kształcenie się pozaszkolne. W ujęciu na przykład Józefa Fółturzyckiego "samokształcenie jest procesem oświatowym, który ze bogatą tradycją i w dobie obecnego rozwoju działań pedagogicznych staje się znów jednym z istotnych czynników w procesie doskonalenia i upowszechniania oświaty zgodnie z ideą edukacji ustawicznej. Idea ta ożywia teorię i rekonstruuje praktykę pedagogiczną. Istotnym jej elementem jest aktywność i samodzielność uczestników działań pedagogicznych: nauczycieli i uczniów, wychowawców i wychowanków"².

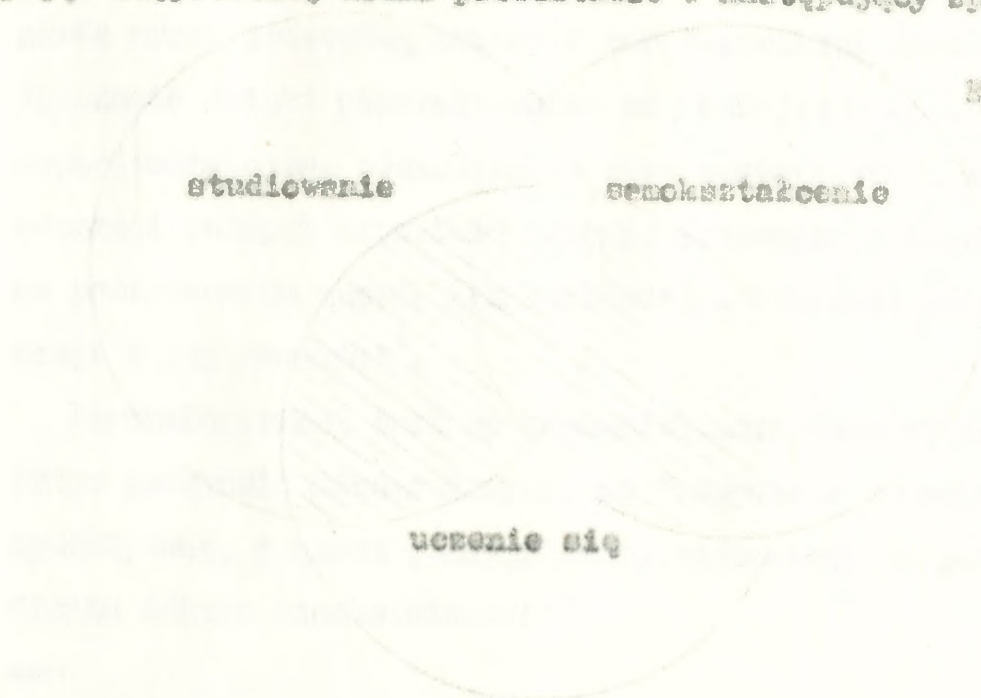
1. J. Parafiniuk-Sołńska - Struktura i efekty samodzielnego studiowania, W-wa, Poznań, 1976, PWN, s. 18.
2. J. Fółturzycki - Wdrażanie do samokształcenia, W-wa 1983, WSiP, s. 112.

Terminu samokształcenie używa Zofia Natulka na oznaczenie

"procesów samodzielnego przyswajania sobie nowej wiedzy i samodzielnego wyrobienia sprawności umysłowych oraz praktycznych, m.in. manualnych, opartych na przyswojonej wiedzy, a więc procesów samodzielnego kształtowania swego intelektu, zdolności i umiejętności poznawczych, zainteresowań, umiejętności i poglądów"¹.

Ponieważ w trakcie studiowania przez podchorążych WOSL występują wyraźne elementy samokształcenia, termin ten w niniejszej pracy będzie używany w powyższym rozumieniu.

Trudno jest między zdefiniowanymi wyżej pojęciami ustalić wyraźne granice, bowiem uczenie się, studiowanie i samokształcenie posiadają wiele cech wspólnych. Dlatego też zakres tych pojęć najprościej można przedstawić w następujący sposób:

Rysunek 2

Wspólne związki: uczenie się, studiowania i samokształcenie

1. Z. Natulka - Metody samokształcenia, W-wa 1983, WSIP, s.7-8.

Zarówno w rozważaniach naukowych jak i rozumieniu potężnym uczenie się związane jest z procesem dydaktycznym szkoły podstawowej i średniej, studiowanie dotyczy działalności szkół wyższych, a samokształcenie odnosi się do okresu pracy zawodowej i wieku poprodukcyjnego. Takie podejście wydaje się być rozwiązaniem najprostszym i najważniejszym. Części nakreślone na rys.2 zawierają elementy wspólne dla poszczególnych pojęć, a jednocześnie podkreślają stopniowe, płynne przechodzenie od niższych do wyższych form uczenia się.

Samodzielność podmiotu jest podstawową cechą, która pozwala odróżnić od siebie wyżej zdefiniowane, podstawowe pojęcia pedagogiki. Mimo to, że w literaturze często używa się pojęcia "samodzielność", przede wszystkim w sensie postulatycznym, to dotychczas trudno było spotkać próbę zdefiniowania tego mało precyzyjnego terminu. Dopiero najnowsze słowniki uwzględniają to określenie. "Samodzielności rozwój, to proces stopniowego osiągnięcia przez jednostkę kontroli nad czynnikami determinującymi działanie dzięki ukształtowaniu się umiejętności ich wzajemnego przeciwstawiania, równoważenia oraz zastępowania, a także kompensacji jednych czynników innymi; aktywność jednostki polega na podejmowaniu zadań, ich realizacji, kontroli przebiegu realizacji i jej skutków"¹.

Psychologicznej analizie samodzielności dokonał Józef Pieter. Autor podkreśla między innymi, iż "wszystkie nowoczesne teorie dydaktyczne, a nawet pedagogiczne, nastawione są pod kątem widzenia ideału samodzielności"².

1. red. Wz. Szewerski - Słownik psychologiczny, W-wa 1985, WP, s. 274.

2. J. Pieter - Psychologia uczenia się i nauczania, Katowice 1970, wydawnictwo "Śląsk", s. 241.

Problemem samodzielności w procesie dydaktyczno - wychowaw-
czym poświęcony został IV tom "Studiów Pedagogicznych"¹. "Samodzielność w myśleniu - Wincenty Okoń definiuje jako - właściwość myślenia kształtująca się u ludzi wówczas, gdy swoje doświadczenie, swoją wiedzę wzbogacają przez rozwiązywanie zagadnień praktycznych i teoretycznych"². Dla potrzeb niniejszej pracy wydaje się najbardziej trafne przyjęcie definicji samodzielności sformułowanej przez Bolesława Hydzika.

"Samodzielność jest jedną z najistotniejszych cech osobowości człowieka, przejawia się w pełni w jego niezależności przy podejmowaniu i wykonywaniu skutecznych decyzji w sytuacjach problemowych"³.

Prakseologiczne pojęcie samodzielności jest definiowane przez Tadeusza Paszczołowskiego jako "cecha sprawcy preferującego działanie indywidualne /nie wespół/ i w takim działaniu sprawnego; jeśli tym sprawcą jest pracownik a więc członek jakiejś instytucji. Samodzielność jego może być formalna, tzn. zajmuje stanowisko pracownika samodzielnego, lub faktyczna, tzn. rzeczywiście jest niezależny od działań innych osób, należących tak jak on do tej samej organizacji. Usamodzielnienie pracownika wyraża się osłabieniem lub likwidacją jakiegóż wiązania organizacyjnej, np. wiązania służbowego, wyrażającego się stałą łącznością informacyjną ze zwierzchnikiem"⁴.

1. red. W. Okoń - Kształcenie samodzielności w procesie dydaktycznym, Wrocław 1957, Ossolineum, "Studia Pedagogiczne" t. IV.
2. W. Okoń - Słownik pedagogiczny, W-wa 1984, PWN, s. 268.
3. B. Hydzik - Rozwijanie samodzielności studentów w procesie dydaktycznym, W-wa 1977, PWN, s. 20.
4. T. Paszczołowski - Słownik encyklopedia prakseologii i teorii organizacji, Ossolineum 1978, s. 217.

Z definicji powyższej wynika, że nigdy nie można mówić o pełnej samodzielności w działaniu osoby, która jest członkiem jakiegokolwiek organizacji lub instytucji. Takie ujęcie zagadnienia samodzielności znajduje uzasadnienie przede wszystkim w środowisku wojskowym. Kształtowanie samodzielności podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym winno więc mieć swoje racjonalne granice. Podyktowane one są specyficznymi warunkami ich przyszłej służby wojskowej w okresie pokoju, jak i ewentualnej wojny.

Wiedza w niniejszej pracy będzie rozumiana jako

"zespół wiadomości z danej dziedziny"¹.

Stosowaniu wiedzy w procesie kształcenia został poświęcony między innymi III tom "Studiów Pedagogicznych"².

Wyjaśnienie podstawowych terminów bliskoznacznych wyrażeniu "samodzielne zdobywanie wiedzy" winno pozwolić na jednoznaczne rozumienie przedmiotu badań. W celu wyjaśnienia pierwszej części tematu pracy poniżej zostaną zdefiniowane pojęcia: doskonalenie, organizacja i metody.

Słowo doskonalić, tak bardzo często używane w literaturze wojskowej, jest na ogół rozumiane jednoznacznie. Znaczy tyle co

"czynić coraz lepszym, doskonalszym, doprowadzać do doskonałości, ulepszać, poprawiać. Doskonalić zdolności, technikę wykonywania czegoś, robić postęp w jakiejś dziedzinie"³.

1. Encyklopedia popularna, PWN, W-wa 1966, s.849.
2. red. W. Okoń - Stosowanie wiedzy w procesie kształcenia, W-wa 1979, Głosolincum, "Studia Pedagogiczne" tom III.
3. red. Z. Łempicka - Mały słownik języka polskiego, W-wa 1968, PWN, s.130.

Termin organizacja w zależności od tego do czego się odnosi jest różnie interpretowany. Większość autorów tworząc definicję tego pojęcia powołuje się na określenie Tadousse Kotarbińskiego. "A więc przez organizację- pisze twórca prakseologii- należy rozumieć od kontekstu rozumie się bądź czynność organizowania, bądź osiągnięty na skutek tej czynności /albo nawet w drodze samorzutnego kształtowania się/ ustroj przedmiotu złożonego, układ jego wewnętrznych zależności, bądź wreszcie sam obiekt zorganizowany"¹. Z tego stwierdzenia wynika, że jeżeli "organizacją" będzie się nazywało samoorganizowanie, to wyraz ten można rozumieć również czynnościowo.

Dla potrzeb tej pracy wydaje się celowe przyjęcie znaczenia stryktownego definicji sformułowanej przez Jana Zieleniewskiego.

"Organizacja to pewien szczególny rodzaj stosunku części do siebie i do złożonej z nich całości; stosunek ten polega na tym, iż części współprzyczyniają się do powodzenia całości"².

W tym ujęciu organizacja nie oznacza rzeczy ani zdarzenia, ale jego cechę, która odnosi się nie tylko do jakiegoś złożonego przedmiotu, ale także do jakiegoś procesu. Dlatego też rozpatrując doskonalenie samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych można posługiwać się powyższymi określeniami. Szerzej wyjaśnienie terminu organizacja podaje "Encyklopedia organizacji i zarządzania"³.

1. T. Kotarbiński - Traktat o dobrej robocie, Gosolinceum, 1982 s. 98-99
2. J. Zieleniewski - Organizacja zespołów ludzkich, W-wa 1976, PWN, s. 50.
3. Encyklopedia organizacji i zarządzania, W-wa 1982, PWN, s. 320-321.

Wiele z dość licznych definicji metody nawiązuje również do stwierdzeń Tadeusza Kotarbińskiego. "Metoda, czyli system postępowania, jest to zdaniem autora - sposób wykonywania czynu skłóconego, polegający na określonym doborze i układaniu jego działań składowych, a przy tym upowszechniony i nadający się do wielokrotnego stosowania"¹. Przykładem nawiązania do tego sformułowania może być definicja Zofii Matulki. Autorka uważa, że metoda to

"uświadomiony, racjonalny, planowy, wielokrotnie powtarzany sposób działania, składający się z odpowiednio dobranych powiązanych ze sobą według zasad praktycznych działań składowych, prowadzący skutecznie, kosztem najmniejszego wysiłku do osiągnięcia założonego celu"².

W powyższym znaczeniu pojęcie metody będzie używane w niniejszej pracy.

Przy dużych niedociągłościach terminologicznych dokonane wyżej wyjaśnienia znaczeniowe słów, z których składa się temat pracy, wydają się celowe i w pełni uzasadnione. Analizę dość licznych definicji zawartych w literaturze oraz powołanie się na określenia najnowsze i najbardziej trafne ułatwiły w dużym stopniu opracowanie naukowe podjętego tematu.

1. T. Kotarbiński - Traktat o dobrej robocie, W-wa 1982, Ossolineum, s. 79.

2. Z. Matulka - Metody samokształcenia, W-wa 1983, WSiP, s. 5-6.

1.2. Istota i znaczenie samodzielności studentów w procesie dydaktyczno - wychowawczym

Dydaktyka szkoły wyższej w coraz większym stopniu zwraca uwagę na fakt, iż nauczanie nie może być skuteczne, jeżeli nie będzie wsparte aktywnością studenta. Autorzy prac psychologicznych i pedagogicznych zgodnie podkreślają, że istotą kształcenia w szkole wyższej winno być samodzielne zdobywanie wiedzy przez studentów. Student nie może być tylko odbiorcą wiedzy przekazywanej przez nauczyciela akademickiego. Musi wykazać się maksymalnym udziałem własnej aktywności i samodzielności w procesie kształcenia.

Łążenie do samodzielności jest czynem oczywistym i naturalnym w życiu każdego człowieka. Zadaniem każdej szkoły, a przede wszystkim wyższej, jest kształtowanie tej istotnej i ważnej cechy charakteru. Postulat ten, tak często podkreślany w literaturze, nie znajduje jeszcze pełnego odzwierciedlenia w rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej. Fakt ten potwierdzają, nieliczne co prawda, badania tego problemu. Jednak doniosłe znaczenie samodzielności myślenia i działania oraz potrzebę jej kształtowania w okresie edukacji szkolnej dostrzegano od dawna. Wymagania współczesności i przewidywanej przyszłości wręcz nakazują zwrócenie na ten problem w działalności dydaktyczno - wychowawczej szkoły szczególnej uwagi.

Poniżej dokonano przeglądu najciekawszych wypowiedzi znanych psychologów i pedagogów na temat samodzielności uczniów i studentów. Scharakteryzowano również nieliczne prace badawcze poświęcone wyłącznie tej problematyce.

Rozpatrując pedagogiczne aspekty współczesnej filozofii człowieka Bogdan Suchodolski podkreśla, że "szczególnie ważne staje

sie to, co rozbudza inicjatywę i samodzielność, zainteresowania i aspiracje, to co kształtuje postawy twórcze"¹. Autor pisząc o kształceniu nieustającym stwierdza, że "punktem wyjścia tego programu jest obserwacja, iż w nowoczesnej cywilizacji naukowo-technicznej konieczne jest nieustające weryfikowanie wiedzy i umiejętności wszystkich pracujących ludzi, i że wobec tego tradycyjne poglądy na proces kształcenia i jego etapy muszą być poddane zasadniczej rewizji"². Wydało się, iż jednym z ważniejszych czynników warunkujących przygotowanie człowieka do edukacji ustawicznej jest właściwe kształtowanie samodzielności podczas edukacji szkolnej.

Analizując założenia raportu Faure'a i jego znamienny tytuł "Uczyć się aby być"³, Bogdan Suchodolski, aby uczynić dalsze kroki, proponuje hasło dla współczesnej edukacji: żyjemy, aby się uczyć⁴. Jeżeli tak, to w dobie współczesnej naczelnym zadaniem szkoły staje się wdrażanie swych wychowanków do samodzielnego zdobywania wiedzy i umiejętności. "Edukacja permanentna zyskuje coraz większe znaczenie i jej rola będzie warstawa"⁵. Według Bogdana Suchodolskiego "potrzeby egzystencjalne są zróżnicowane, ale ich źródłem jest dążenie jednostki do samopoznania i kierowania sobą tak, aby mogła ona uzyskać w coraz większym zakresie swe urzeczywistnienie"⁶.

Wielowymiarowe życie i jego bogactwo mogą osiągnąć tylko ludzie dobrze przygotowani przez szkołę do samodzielności

-
1. B. Suchodolski - Wychowanie i strategia życia, W-wa 1983, WSIF, s. 7.
 2. Tamże, s. 82.
 3. red. E. Faure - Uczyć się aby być, W-wa 1975, PWN.
 4. B. Suchodolski - Wychowanie i strategia życia, W-wa 1983, WSIF, s. 75.
 5. red. B. Suchodolski - Model wykształconego Polaka, Wrocław 1980, Casolineum, s. 31.
 6. Tamże, s. 24.

w wysileniu i działaniu. Wyższe wykształcenie oprócz dostarczenia określonego masobu wiedzy winno przygotowywać studentów do stosowania w działaniu naukowych metod. Te z kolei przynoszą szczególną radość, jaką daje naukowe poznanie świata przyrodniczego i społecznego. Wydaje się, że w ten sposób mogą być urzeczywistniane koncepcje filozoficzno - pedagogiczne Bogdana Suchodolskiego i wielu innych współczesnych uczonych.

Realizacji tych nowoczesnych koncepcji musi towarzyszyć ciągle doskonalenie pracy szkół. Na taką konieczność w odniesieniu do szkół wyższych zwrócono uwagę w części V "Raportu o stanie oświaty w PRL"¹. Przewodniczący Komisji Ekspertów do opracowania tego dokumentu Jan Szczepański zwraca uwagę na doniosłe znaczenie Uchwały Sejmu z dnia 13.10.1973 r. W uchwale tej w dwusetną rocznicę powołania Komisji Edukacji Narodowej podkreśla się "możliwość zdobycia przez przyszłych studentów ... rzeczywistego przygotowania do samodzielnego uczenia się, tak, że w szkole wyższej będą studiowali tylko przez udział w rozwiązywaniu problemów naukowych, a systematyczną wiedzę zdobywali samodzielnie"². Zapis ten świadczy o doniosłym znaczeniu problematyki kształtowania samodzielności uczniów na wszystkich poziomach edukacji szkolnej.

Jak wynika z analizy dotychczas przeprowadzonych badań nad tym problemem, o właściwej realizacji zadań mających na celu odpowiednie przygotowanie absolwentów szkół średnich do samodzielnego studiowania w uczelniach wyższych nie można jeszcze mówić. Wyniki badań świadczą o tym, że w szkołach średnich nadal

1. Raport o stanie oświaty w PRL, w-wa 1973, PWE.

2. J. Szczepański - Szkice o szkolnictwie wyższym, w-wa 1976, WF, s. 104.

mało miejsca poświęca się na naukę właściwej organizacji pracy samodzielnej i stosowania racjonalnych metod uczenia się. Zagadnieniem tym winno się poświęcać więcej uwagi podczas kształcenia w szkołach wyższych. Słaniem Jana Szczepańskiego "trzeba w szkolnictwie wyższym wbudować mechanizmy samodoskonalenia i samoadaptacji do zmieniającego się społeczeństwa, a tego nie można zrobić bez stworzenia układu stałych i systematycznych badań nad szkolnictwem wyższym"¹.

Jeżeli szkoły średnie nie przygotowują w należyty sposób swoich absolwentów do studiowania, to w badaniach nad pracą szkół wyższych odpowiednie miejsce winny znaleźć zagadnienia dotyczące organizacji i metod samodzielnego zdobywania wiedzy przez studentów. Problematyka ta zdecydowanie zasługuje na poświęcenie jej o wiele więcej uwagi niż w badaniach dotychczasowych.

"Wdrażanie samodzielności u dziecka - pisze Włodzimierz Szewczuk - jest kamieniem węgielnym systemu wychowania kształtującego wszechstronnie rozwiniętego człowieka. Samodzielność nie jest dyspozycją, która rozwija się z jakiegoś zapału, lecz powstaje w toku działania"². Dla autora "być samodzielnym, to znaczy myśleć lub - mówiąc dokładniej - działać w sposób myślicy"³. "I dlatego właśnie - pisze Włodzimierz Szewczuk - rozwój myślenia jest zadaniem kluczowym szkoły w przysposobieniu dzieci i młodzieży do życia i wychowania ustawicznego"⁴. Podobne stanowisko w kwestii kształcenia samodzielności w czasie edukacji szkolnej zajmuje zdecydowana większość psychologów.

1. J. Szczepański - Szkice o szkolnictwie wyższym, W-wa 1976, WZ, s. 143.
2. Wł. Szewczuk - Rozwijanie myślenia twórczego w szkole i przygotowanie do edukacji permanentnej, w: Szkoła i edukacja permanentna, W-wa 1975, IWN, s. 164.
3. Tamże, s. 167.
4. Tamże, s. 167.

Wyczerpującej analizie problemu samodzielności w procesie uczenia się dokonał Józef Pieter. Autor podkreśla, że "gdy sam ideał samodzielności wydaje się oczywisty, a ogólne dyrektywy można z niego wysnuć dedukcyjnie, badania praktyczne co do uczenia się samodzielnego lub nauczania usamodzielniającego w zakresie różnych treści nauczania, w różnych szkołach i na różnych poziomach kariery szkolnej opierać trzeba na doświadczalnych badaniach. Ich rezultaty są jak dotąd niedostateczne. To samo dotyczy wskazówek praktycznych co do wychowania usamodzielniającego poza obrębem procesu nauczania"¹.

W dalszych swych rozważaniach Józef Pieter odpowiada na pytanie: dlaczego cenimy samodzielność? "Otóż ogólnie rzecz ujmując zdaniem autora - samodzielność cenimy z trzech osobnych względów: praktycznych, społecznych i osobowościowych. Co prawda, często wszystkie razem splatają się w całość trudno rozdzielną. W każdym razie łatwo rozdzielić względy praktyczne i społeczne, dla których samodzielność bywała i jest w wysokiej cenie. Z tych dwóch względów samodzielność stanowi z reguły wysoką wartość głównie dlatego, że oznacza obiektywne możliwości i prawo do działania z własnej inicjatywy a nie na cudze polecenie"². Zdaniem autora "coraz trudniej być samodzielnym, a przecież coraz bardziej ludzie samodzielnymi są w życiu zbiorowym niezbedni"³. "Ogólnie rzecz biorąc - według Józefa Pietera - cenimy samodzielność w szkole, samodzielność w uczeniu się, nauczanie usamodzielniające dlatego, ponieważ tym więcej szans do działalności mniej lub więcej samodzielnej ma absolwent szkoły

1. J. Pieter - Psychologia uczenia się i nauczania, Katowice 1970, Wydawnictwo "Śląsk", s.242.

2. Tamże, s.243.

3. Tamże, s.244.

in wiącej jako uczeń zdobywał samodzielnie szkolną wiedzę i dzięki szkole wyrabiane umiejętności¹.

Rozpatrując problem samodzielności z punktu widzenia psychologicznego, Tadeusz Tomaszewski zwraca uwagę na pewne niebezpieczeństwa związane z jej pojmowaniem. Autor pisze o "fałszywym poczuciu szczególnej wolności i samodzielności, niezależności od czynników zewnętrznych a zwłaszcza od więzów i przepisów postępowania uznanych przez społeczeństwo i tradycję"². Zdaniem Tadeusza Tomaszewskiego "psychologicznym warunkiem samodzielności społecznej jest określony poziom rozwoju emocjonalnego, intelektualnego i praktycznego"³. Wydaje się, że jest to bardzo istotne podejście do problemu kształtowania i korzystania z samodzielności.

"Jedną z potrzeb psychicznych człowieka - zdaniem Jarosława Rudniańskiego - jest także dążenie do samodzielności. Dążenie to wynika m.in. z faktu, że mózg ludzki musi funkcjonować twórczo. Musi, to znaczy jeśli człowiek nie funkcjonuje twórczo w jakiegokolwiek dziedzinie, czuje się nie"⁴.

Jak wynika z powyższych wypowiedzi, problem kształtowania i korzystania z samodzielności jest niezwykle złożony, ale jednocześnie bardzo istotny. Jest przedmiotem badań i analiz naukowych nie tylko wybitnych polskich psychologów, ale również zagadnieniem samodzielności poświęcono wiele miejsca w literaturze pedagogicznej.

1. J. Pieter - Psychologia uczenia się i nauczania, Katowice 1970, wydawnictwo "Śląsk", s.245.

2. T. Tomaszewski - Z pogranicza psychologii i pedagogiki, W-wa 1970, PZWS, s.198-199.

3. Tamże, s.203.

4. J. Rudniański - O dobrym wychowaniu i kształceniu, W-wa 1965, MBIP, s.73.

Pojęcie samodzielności uczelni, profesorów i studentów Wincenty Okoń wiąże z wolnością nauki, nauczania i uczenia się. Autor ten wiele miejsca poświęcił w swych pracach problemowi samodzielności uczniów w procesie dydaktyczno - wychowawczym. "Czynnikami tradycji uniwersyteckiej, w różny sposób przekazywanym naszymu czasowi - pisze - jest szerokie respektowanie zasad samodzielności /uczelni, profesorów i studentów/"¹.

Problemowi kształtowania samodzielności został poświęcony IV tom "Studiów Pedagogicznych" opracowany pod kierunkiem Wincentego Okonia. W przedmowie autor stwierdza, że "nie tylko wybitne jednostki, lecz wszyscy obywatele osiągnąć powinni samodzielność myślenia i działania. Szczególnie ważną rolę kształtowaniu samodzielności myślenia i działania w naszym społeczeństwie może i powinno odegrać szkolnictwo ogólnokształcące i wyższe, stanowi ono bowiem najwyższą zorganizowaną formę oddziaływania wychowawczego. W związku z tym społeczeństwo ma prawo oczekiwać, iż szkolnictwo nasze przygotowywać będzie z roku na rok kadry coraz bardziej aktywnej, samodzielnych i twórczych ludzi"². "Niedzielnik - zdaniem autora - wychodzące ze szkół nie potrafi samodzielnie myśleć i działać, a więc dostrzegając nowych zadań i samodzielnie ich realizować, wiązać teorii z praktyką, twórczo przekształcać naszego życia"³.

Stwierdzenie to po tylu latach wydaje się być wciąż aktualne. Dowodzą tego najnowsze badania. Prowadzenie ich postulował dość wyraźnie Wincenty Okoń przygotowując pierwszą swą publikację

1. W. Okoń - Tradycja i nowoczesność w dydaktyce uniwersyteckiej, w: Uczelnia na miarę nowoczesności, Poznań 1985, UAM, s.59.
2. red. W. Okoń - Kształcenie samodzielności myślenia w procesie dydaktycznym, Warszawa 1957, Gosolincum, "Studia Pedagogiczne" t.IV, s.5.
3. Tamże, s.5.

poświęconą wyłącznie problemom samodzielności w procesie dydaktycznym. "Tylko bowiem - pisał - rzetelne naukowe badanie problemu samodzielności myślenia i działania może sorientować ogół nauczycieli i pracowników naukowych szkół wyższych w podstawach dydaktycznych ich pracy, może dać impuls do ulepszenia stosowanych metod i organizacji pracy uczniów lub studentów"¹. Zdaniem Wincentego Okoń "przez samodzielną myśl uczeń nie musi przyswajać wszelkie wiadomości w gotowej postaci, wdrażają się od najniższych klas do aktywnego poznawania świata. Jednocześnie poprzez samodzielną działalność wdrażają się do aktywnego zmieniania świata"². Autor przez aktywność rozumie poszukiwanie najlepszych, najbardziej racjonalnych form działania. "Jest rzeczą zrozumiałą, że ta postać aktywności ma ogromną wartość. Nie tylko gwarantuje ona głębsze i trwalsze przyswojenie wiedzy o świecie, lecz także zapewnia wszechstronny rozwój zdolności poznawczych dzieci i młodzieży, przede wszystkim ich myślenie oraz zainteresowań i zdolności do działania"³. Wincenty Okoń twierdzi, że "głównym i decydującym warunkiem rozwijania samodzielności jest dochodzenie do nowych wiadomości przez rozwiązywanie problemów"⁴. Małego prawdopodobnie bardzo często samodzielność utożsamiana jest z aktywnością w procesie problemowego uczenia się.

Na problem samodzielności Wincenty Okoń zwraca również uwagę w pierwszej pracy poświęconej wyłącznie zagadnieniom dydaktyki

1. red. W. Okoń - Restytucja samodzielności myślenia w procesie dydaktycznym, W-wa 1957, Ossolineum, "Studia Pedagogiczne" t. IV, s. 5.

2. W. Okoń - Problem samodzielności myślenia i działania, w: "Studia Pedagogiczne" t. IV, W-wa 1957, Ossolineum, s. 10.

3. Tamże, s. 11.

4. W. Okoń - U podstaw problemowego uczenia się, W-wa 1965, PZWS, s. 43.

szkoły wyższej¹. "Posługiwanie się nowoczesną wiedzą - ogólną i specjalistyczną - wymaga intensywnego rozwoju takich ogólnych właściwości człowieka, jak umiejętność samodzielnego i krytycznego myślenia, sprawna i twórcza wyobraźnia, myśl obserwacji. Pamięć natomiast - zdaniem autora - w coraz to większym zakresie zastępowana będzie przez środki techniczne przechowujące informacje znacznie lepiej niż mózg ludzki"².

W innej pracy Wincenty Okoń stwierdza, że "najogólniejszy kierunek reform wiąże się z potrzebą aktywizowania, usamodzielnienia i uspołeczniania młodzieży w procesach pracy szkolnej, z przygotowywaniem jej nie tylko do aktywnego poznawania świata, lecz do aktywnego udziału w jego przetwarzaniu - w miarę młodych sił i stosunkowo skromnych możliwości"³.

W pracy poświęconej współczesnym zagadnieniom szkoły Wincenty Okoń podkreśla, że szkoła "hołdując tradycji, częściej faworyzuje uczniów o zdolnościach werbalnych, a przy tym pilnych i obdarzonych dobrą pamięcią, niż uczniów pełnych inicjatywy, samodzielnie myślących i twórczych"⁴. W ten sposób można chyba najprościej wyjaśnić, dlaczego dotychczas postulat kształtowania samodzielności nie znajduje odzwierciedlenia w działalności szkół

Analizując raporty, uchwały i projekty systemów oświatowych różnych krajów Czesław Kupisiewicz dochodzi do wniosku, że za podstawowe cele uznano w nich:

- " - przygotowanie ludzi wszechstronnie rozwiniętych;
- wyrabianie samodzielności myślenia i działania;

1. W. Okoń - Elementy dydaktyki szkoły wyższej, W-wa 1971, IWN.

2. Tamże, s. 76.

3. W. Okoń - U podstaw wykształcenia ogólnego, W-wa 1976, WSIF, s. 334.

4. W. Okoń - Szkoła współczesna. Przemiany i tendencje rozwojowe, W-wa 1979, IWN, s. 140.

- rozwijanie uzdolnień i zainteresowań;
- przygotowanie do życia;
- wyrabianie dokładności, systematyczności i odpowiedzialności¹.

Wynika stąd, że bardzo wysoką rangę samodzielności myślenia i działania nadaje się nie tylko w polskiej pedagogice. Kształtowanie tej cechy charakteru wynika z zadania jakie stawia współczesna cywilizacja przed absolwentami szkół wyższych we wszystkich krajach. Czesław Kupisiewicz na podstawie własnych badań stwierdza, że nauczanie problemowe "wpływa również na rozwój samodzielności myślenia uczniów"². Natomiast do podstawowej funkcji zadań domowych należy "rozwijanie samodzielności myślenia i działania przez wykonywanie indywidualnych zadań teoretycznych i praktycznych"³.

Samodzielność w ujęciu Tadeusza Nowackiego jest cechą osobową, która przejawia się tylko i wyłącznie w podejmowaniu decyzji. W rozumieniu tego autora "samodzielność kształci się przez wdrażanie do podejmowania decyzji zarówno w działaniu umysłowym, jak i w działaniu praktycznym"⁴. Takie rozumienie samodzielności znajduje najpełniejsze odzwierciedlenie w teorii i praktyce wojskowej. W warunkach życia wojskowego niezwykle ważne jest właściwe rozumienie pojęcia samodzielności zarówno w myśleniu jak i w działaniu. Dlatego też kształtowanie samodzielności żołnierzy, podchorążych i kadry zawodowej należy traktować jako jedno z ważnych zadań szkolenia wojskowego.

1. Cz. Kupisiewicz - Przemiany edukacyjne w świecie, W-wa 1978, WP, s. 36.
2. Cz. Kupisiewicz - O efektywności nauczania problemowego, W-wa 1976, PWN, s. 199.
3. Cz. Kupisiewicz - Podstawy dydaktyki ogólnej, W-wa 1982, PWN, s. 196.
4. T. Nowacki - Dydaktyka wojskowa, W-wa 1966, MON, s. 135.

"Współczesna dydaktyka wojskowa - pisze Jan Bogusz - opowiada się za kierowniczą rolą wykładowcy w procesie kształcenia oraz wskazuje na wzrastającą rolę samodzielnego zdobywania wiadomości i umiejętności"¹. Analizując proces dydaktyczno - wychowawczy w wojsku autor ten uważa, że "od przełożonych oczekuje się więc, aby jak najczęściej stwarzali sytuacje wymagające od żołnierzy nie tylko przyswajania i reprodukcowania selekcyjnych przez program wiadomości i umiejętności, lecz również samodzielnego ich zdobywania i posługiwania się nimi w różnych sytuacjach życia wojskowego"².

Żdaniem Jana Bogusza, samodzielność myślenia ma wpływ na skuteczność kształcenia. "Skuteczność nauczania - uczenia się warunkowana jest nie tylko aktywizacją myślenia, które jest niezbędną przesłanką uczenia się przez odkrywanie. Zapewnia ono nie tylko zdobycie nowych wiadomości, ale jednocześnie zaznajamia żołnierzy z metodami i etapami poznania naukowego oraz rozwija ich samodzielne i twórcze myślenie"³.

Pisząc o metodach aktywizujących w procesie dydaktycznym Jan Bogusz stwierdza jednocześnie, że kształcenie konwencjonalne "nie wdraża studentów do samodzielnego zdobywania wiedzy, samowychowania i harmonijnego współdziałania w kolektywach"⁴. W innej pracy, wspólnie ze Zbigniewem Kosyrzem, dochodzi do wniosku, że "do zadań współczesnej szkoły należy jedynie prowadzenie swojej akcji nauczającej i wychowującej w sposób rozbudzający inicjatywę i zainteresowanie, umiejętności samokształcenia

1. J. Bogusz - Dydaktyka wojskowa, W-wa 1983, PWN, s.66.

2. Tamże, s.107.

3. Tamże, s.275-276.

4. J. Bogusz - Metody aktywizujące studentów w procesie dydaktycznym szkoły wyższej, W-wa 1978, PWN, s.52.

i samowychowania"¹. wypowiedzi powyższe świadczą o tym, iż dydaktyka wojskowa problem kształtowania samodzielności w późni docenia. Jak wynika z wyżej przytoczonych wypowiedzi najbardziej znanych polskich psychologów i pedagogów problem kształtowania samodzielności uczniów staje się jednym z najistotniejszych zadań współczesnej szkoły. Nie jest to sędzienie nowe w literaturze przedmiotu badań. Świadczą o tym wypowiedzi zawarte w dziesięciu artykułach wspomnianych już "Studiów Pedagogicznych" /IV t./. Izaa tym opracowaniem wyłącznie problemom samodzielności uczenia się poświęciło swe prace sześć kilku autorów.

Wzglądy na temat samodzielności ucznia na tle rozwoju wyali dydaktycznej przedstawił w swej pracy Jan Starościsk². Autor dokonując analizy historycznej samodzielności uczenia podkreśla, że problem ten występował już w dydaktyce Komeńskiego, a potem Herbarta i Deweya. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdza, że "nauczanie problemowe stanowi jeden z podstawowych czynników decydujących o aktywizacji procesu nauczania oraz o samodzielności myślenia i działania w tym procesie"³. Jan Starościsk zwraca uwagę i mocno podkreśla, że samodzielna działalność poznawcza uczniów ma dużą wartość wychowawczą. "Aktywna i samodzielna postawa uczniów w procesie nauczania prowadzi do systematyczności w pracy dydaktycznej i trwałego wysiłku ucznia, zacierającego konsekwentnie do ustalonego celu. Esztateczenie samodzielności myślenia przyczynia się - zdaniem autora - do rozwinięcia i kształtowania procesów woli i działania"⁴.

1. J. Bogusz, B. Kosyza - Współczesne tendencje w pedagogice ogólnej i wojskowej, W-wa 1981, WAF, s. 217-218.

2. J. Starościsk - Problem samodzielności uczniów, W-wa 1962, PZWS.

3. Tamże, s. 45.

4. Tamże, s. 189

Problemem samodzielności studiowania poświęciła swoją pracę J. Parafiniuk-Sołńska. Autorka w swych badaniach przyjęła założenie, że "najbardziej znaczący dla pozytywnych efektów studiów jest poziom samodzielnego studiowania"¹. Zdaniem J. Parafiniuk-Sołńskiej "wielu naukowców wychodzi z założenia, że prawidłowo zorganizowane samodzielne studiowanie jest najbardziej prawidłowym kierunkiem rozwoju współczesnego szkolnictwa wyższego"². Rozpatrując samodzielne studiowanie na przeszczepnie racjonalnego działania autorka na podstawie badań przeprowadzonych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Szczecinie doszła do wniosku, iż czynnikiem decydującym o przebiegu samodzielnego studiowania są cechy psychiczne wyrażone motywacją oraz przygotowaniem młodzieży przez szkoły średnie. Zawężanie oceny do zasobu wiadomości - zdaniem autorki - jest "poważnym niedomaganiem metodologicznym, bo w wielu momentach współczesnego życia ważniejszymi mogą okazać się umiejętności zdobywania wiadomości niż same wiadomości"³.

"Rozwijanie samodzielności studentów w procesie dydaktycznym" to tytuł kolejnej pracy poświęconej wyłącznie samodzielności studiowania. Autor, Bolesław Rydzik, we wstępie stwierdza, że "zagadnienie rozwijania samodzielności studentów w procesie kształcenia nie znalazło dotychczas w dydaktyce szkoły wyższej głębszego ujęcia teoretycznego, opartego na systematycznych badaniach naukowych"⁴. Dla tego autora podstawą kształcenia samodzielności w myśleniu i działaniu jest "gruntowne

1. J. Parafiniuk-Sołńska - Struktura i efekty samodzielnego studiowania, W-wa, PWN, 1976, PWN, s. 214-215.

2. Tamże, s. 66.

3. Tamże, s. 194.

4. B. Rydzik - Rozwijanie samodzielności studentów w procesie dydaktycznym, W-wa 1977, PWN, s. 4.

wiedza zdobyta w procesie kształcenia"¹, a "największe możliwości w zakresie rozwijania samodzielności uczących się istnieją przy zastosowaniu różnych metod nauczania problemowego"². "Pełna samodzielność słuchaczy - zdaniem Bolesława Hydzika - jest ściśle związana z umiejętnością podejmowania i wykonywania przez studentów wszystkich i trafnych decyzji w nowych sytuacjach"³.

O takie umiejętności chodzi właśnie w działalności dydaktycznej uczelni wojskowych. Dlatego kształtowanie samodzielności podchorążych wyższych szkół oficerskich i słuchaczy akademii wojskowych jest jednym z najważniejszych zadań w działalności dydaktyczno-wychowawczej wyższego szkolnictwa wojskowego.

Problemem samodzielności żołnierzy zajmował się Stanisław Liszewski. "Zarówno oddziały, jak i poszczególni żołnierze - pisze autor - działając w warunkach dużego rozciągnięcia i rozszerzenia szkieletów bojowych oraz radykalnego i nagłego zmieniania sytuacji bojowej będą musieli wykazywać się nie tylko odwagą, hartem, uporem i sprytem, lecz i umiejętnością podejmowania decyzji oraz samodzielnego wcielenia ich w życie"⁴. Autor pisząc o wymaganiach współczesnego pola walki podkreśla dużą rolę głębokiej wiedzy potrzebnej do opanowania techniki bojowej i wysokiej kultury ogólnej, ale w dalszej części swej pracy stwierdza, że "wiedza o zjawiskach związanych z polem walki jest warunkiem koniecznym do rozwiązywania zadania bojowego, nie jest jednak warunkiem wystarczającym, gdyż rozwiązanie sytuacji taktycznej wymaga samodzielności oraz wielu umiejętności i nawyków"⁵.

1. B. Hydzik - Rozwijanie samodzielności studentów w procesie dydaktycznym, W-wa 1977, PWN, s. 12.

2. Tamże, s. 35.

3. Tamże, s. 175.

4. St. Liszewski - Próba badania samodzielności żołnierzy w działaniu taktycznym, W-wa 1971, WAP, s. 6.

5. Tamże, s. 42.

Restauktowaniu samodzielności podchorążych została poświęcony II rozdział pracy zbiorowej p.t. "Problemy nauki własnej w wyższej uczelni wojskowej"¹. "W wielu pracach, szczególnie w ostatnich latach, - zdaniem Stanisława Liszewskiego - akcentuje się problematykę samodzielności. Dość często przyjmuje się, iż zasadniczym celem, do którego powinien dążyć wychowawca jest rozwinięcie u podchorążych, studentów samodzielności w wyłączeniu i działaniu"². Zdaniem tego autora, "samodzielnym będzie ten słuchacz, który nie wymaga nieustannego kierowania oraz umie wyjść poza przyjęte /utarte/ metody działania. Być samodzielnym znaczy wyśledzić, a dokładniej działać w sposób wyjątkowy"³. Według Stanisława Liszewskiego, "istotą procesu nauczania staje się kierowanie przez nauczyciela akademickiego samodzielnym procesem poznawczym podchorążych /słuchaczy/ przez rozwiązywanie problemów, a z drugiej strony, co jest niezmiernie ważne, przygotowanie podchorążych do umiętności posługiwania się nabytą wiedzą w działalności praktycznej, dowódczej, szkoleniowej i wychowawczej"⁴.

Jak wynika z przeprowadzonych wyżej analiz literatury, ilość pozycji zwartych poświęconych wyłącznie problemom samodzielności w procesie dydaktyczno - wychowawczym jest niewielka. W większości zostały one opracowane na podstawie wieloletnich obserwacji i bogatych doświadczeń pedagogicznych autorów, a tylko w niewielkim stopniu w oparciu o przeprowadzone badania.

1. Problemy nauki własnej w wyższej uczelni wojskowej, W-wa 1981, WAP.

2. St. Liszewski - Restauktowanie samodzielności u podchorążych, w: Problemy nauki własnej w wyższej uczelni wojskowej, W-wa 1981, WAP, s. 21.

3. Tamże, s. 25-26.

4. Tamże, s. 45.

Na ten stan rzeczy składa się zapewne wiele przyczyn. Do najważniejszych można zaliczyć trudności metodologiczne w badaniu samodzielności oraz dość powszechne opinie, że szkoła nie kształtuje w stopniu dostatecznym tak istotnej cechy osobowości u uczniów i studentów. Na potwierdzenie takiego przypuszczenia zostaną przytoczone poniżej jeszcze dwie wypowiedzi na temat samodzielności.

Pisząc o kształtowaniu samodzielnie naukowego myślenia studentów Jan Bogowicz podkreśla, że w rozważaniach na ten temat "co wyraz to niemal odrębny i w sobie nader złożony problem"¹. Kształtowaniu samodzielności, zdaniem autora, "winno w uczelni prowadzić każde bez wyjątku zajęcia dydaktyczne, każda forma nauczania, każda jego naukowa metoda i każdy w jej zasięgu metodologiczny środek kształcenia i wychowania"². Autor jednocześnie podkreśla, iż "myślenie samodzielnie, nie znaczy jednak myślenie samowolnie i nieodpowiedzialnie. Myślenie samodzielne w tym wypadku musi poddawać się rygorom myślenia naukowego"³.

Tak rozumiana istota samodzielności studentów i zadania uczelni w jej kształtowaniu w pełni odzwierciedlają współczesne tendencje w dydaktyce szkoły wyższej. Natomiast praktyka dydaktyczna - wychowawcza znacznie odbiega od postulatów większości autorów wypowiadających się na ten temat. Wszyscy zgodnie podkreślają doniosłą rolę kształtowania samodzielności. Jednocześnie bardzo często w literaturze przy rozważaniach na ten temat krytykuje się współczesną szkołę za niedostateczne kształtowanie

1. J. Bogowicz - Rola wykładu w kształtowaniu samodzielnie naukowego myślenia studentów, w: Uczelnia na miarę współczesności, Poznań 1983, s.95.

2. Tamże, s.96.

3. Tamże, s.95.

tej cechy charakteru, lub wręcz nie podejmowanie żadnych działań w tym kierunku.

Do najbardziej ostrej krytyki współczesnego systemu szkolnego salicyd można wypowiedź Stefana Morawskiego, który twierdzi wprost, że szkoła oducza samodzielności. Autor pisze, iż "szkoła oducza samodzielności umysłowej sapiąc głowy balastem wiadomości. Stосуje się biszo - czarne schematy wedle założonych a priori wytycznych światopoglądowych. Wypacza się każdą jednostkę, ujednostroniając jej rozwój; nie docenia się świeżego spojrzenia na świat, wrażliwości i głębi emocjonalnej, praktycznego kontaktu z rzeczami. Wspólnotę szkolną - zdaniem Stefana Morawskiego - traktuje się jako zaprawę do służby militarnej oraz do pracy w tej lub owej instytucji, gdzie każdy, adyscyplinowany i poszukany, winien snad swoje miejsce i wypełniać bez żadnego "ale" swoje obowiązki"¹.

Rozważania na temat samodzielności Jana Legowicza są odzwierciedleniem ogólnych tendencji współczesnej pedagogiki w tym zakresie. Natomiast wypowiedź Stefana Morawskiego oceniająca dorobek i działalność szkoły w kształtowaniu samodzielności nie znajduje odzwierciedlenia i potwierdzenia w rzeczywistości dydaktycznej - wychowawczej.

Szkoła należy do instytucji społecznych najbardziej tkwiących w przeszłości. Nie znaczy to jednak, że nie podlega określonym zmianom i przeobrażeniom. Ważnym elementem nowoczesnej dydaktyki, widocznym również w praktyce, jest kształtowanie samodzielności uczniów i studentów. Rozwijanie tej cechy osobowości, tak ważnej zdaniem wszystkich wypowiadających się na ten temat, w świetle wymagań współczesnej cywilizacji i założeń idei kształcenia

¹ S. Morawski - Na zakręcie od sztuki do - posztuki, Kraków 1985, Wydawnictwo Literackie, s. 385-386.

ustawicznego na pewno dalekie jest od powszechnych oczekiwań i społecznych potrzeb. Stąd też między innymi liczne głosy krytyki pod adresem współczesnej szkoły.

Na podstawie analizy literatury można wysnuć przypuszczenie, iż główną przyczyną niesaduwających efektów pracy szkoły w zakresie kształtowania samodzielności uczniów i studentów jest brak skutecznych form i metod. Stąd też wynika pilna potrzeba prowadzenia badań empirycznych mających na celu wypracowanie racjonalnych sposobów kształtowania samodzielności w czasie edukacji szkolnej.

1.3. Dotychczasowe badania nad organizacją i metodami samodzielnego zdobywania wiedzy

W porównaniu z dość skromną literaturą dotyczącą kształtowania samodzielności w procesie dydaktyczno - wychowawczym, prace pedagogicznych na temat właściwej organizacji i stosowania najbardziej odpowiednich metod uczenia się, studiowania i samokształcenia, jest dość dużo. Szczególnie w ostatnich latach tym zagadnieniem psychologowie i pedagodzy poświęcili w swoich pracach naukowych wiele uwagi. Ukazało się kilkanaście publikacji ogólnie dostępnych i wewnątrzszkolnych poświęconych wyłącznie metodycie studiowania. Zapotrzebowanie na tego typu opracowania wciąż wzrasta. Niemal powszechnie sądzi się, że efektywność pracy szkół można podnieść przez wzrost umijętności uczenia się i studiowania. Potrzeba taka wynika również ze stopniowego urzeczywistnienia idei kształcenia ustawicznego jako konsekwencji ogólnego rozwoju cywilizacyjnego.

Wiedza i umijętności zdobyte w szkole, niezależnie od jej specjalu i typu, już dzisiaj nie wystarczają na dłuższy okres.

Istnieje potrzeba ciągłego uaktualniania zdobytych w szkole wiadomości i umiejętności zawodowych. Korzystanie przez współczesnego człowieka z ogólnie dostępnego dorobku kulturalnego ludzkości wymaga również opanowania i ciągłego doskonalenia określonego zasobu wiedzy i odpowiednich umiejętności aktywnego życia społecznego.

Wielkiego też, od nowoczesnej szkoły oczekuje się odrzucenia encyklopedyzmu i uczenia pięćde wszystkimi umiejętnościami samodzielnego zdobywania wiedzy i umiejętności potrzebnych w pracy zawodowej i w życiu społecznym. Dynamiczny rozwój nauki i techniki, oraz ogromny przyrost informacji sprawiają, że edukacja przestaje być aktem jednorazowym, natomiast staje się z konieczności całonocnym procesem. Fakt ten stawia przed szkolnictwem niezwykle ważne, nowe zadanie: wdrażania uczniów i studentów do samodzielnej pracy nad ciągłym doskonaleniem własnej osobowości.

Analiza literatury niezbicie dowodzi, że praktyka dydaktyczna w tym zakresie, mająca niezwykle znaczenie dla jakości i efektywności pracy szkoły, jest daleko niesadawalająca. "Jeszcze nigdy nie było na świecie - stwierdził na sesji naukowej w 1978 roku w Jabłonie Czesław Kupisiewicz - tak powszechnej jak ostatnio zgody co do tego, że rozwój szkolnictwa i oświaty jest warunkiem koniecznym postępu gospodarczego, społecznego i kulturalnego, a równocześnie nigdy też nie krytykowano celów, treści, metod instytucjonalizowanej działalności dydaktyczno - wychowawczej tak ostro i szeroko oraz nie podejmowano naraż tak wielu reform szkolnych"¹.

1. Cz. Kupisiewicz - Reformy szkolne w świecie - aktualne tendencje i sprzeczności, w: red. B. Suchodolski - Model wykształconego Polaka, Wrocław 1980, Casselinum, s. 431.

Jednym z najważniejszych warunków skutecznego wdrażania dzieci i młodzieży do samodzielnej pracy umysłowej i doskonalenia swojej osobowości jest przyswojenie podstawowego zasobu wiedzy o rzeczywistości oraz opanowanie sprawności intelektualnej. Wielu autorów prac psychologicznych i pedagogicznych podkreśla, że uczenie metod pracy samodzielnej winno stać się jednym z głównych zadań każdej szkoły, a przede wszystkim uczelni wyższej. Uczenie się jako proces poznawania rzeczywistości stało się przedmiotem badań dopiero pod koniec ubiegłego wieku. A więc dość późno zwrócono uwagę na ten problem. Należy jednak podkreślić, że praktyka uczenia się na ogół wiecie o wiele dłuższe tradycje niż teoria.

Problemem uczenia się poświęcił między innymi swoje dwie prace Józef Pieter¹. Stanowią one dość obszernie studium psychologiczne - dydaktyczne na temat uczenia się. Autor twierdzi, że "za mało, jak dotąd, wykonywano badań odnośnie uczenia się w domu, nie wypracowano jeszcze wystarczająco nowoczesnych metod uczenia się pozalekcyjnego, właściwego przygotowywania lekcji, pisania wypracowań"². Józef Pieter uważa, że "metody pracy domowej ucznia trzeba rozpatrywać i badać osobno, jako działania swoiste"³.

Do najnowszych prac psychologicznych należą rozważania nad procesem uczenia się Ziemowita Włodarskiego. Autor, podobnie jak Józef Pieter, podkreśla, "że etapowi zapoznawania się z materiałem poświęcono mało starań w dotychczasowych badaniach nad

1. J. Pieter - Psychologia uczenia się, Warszawa 1961, PZMS i Psychologia uczenia się i nauczania, Katowice 1970, Wydawnictwo "Śląsk".
2. J. Pieter - Psychologia uczenia się i nauczania, Katowice 1970, Wydawnictwo "Śląsk", s. 406.
3. Tamże, s. 406.

uczeniem się"¹. Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdza, że "jeśli chodzi o optymalizację uczenia się, to istnieją na tym etapie rezerwy nie wykorzystane"². Wiele wskazówek dla nauczycieli i uczniów mających na celu podniesienie efektywności uczenia się Siemowit Włodarski podał w pracy p.t. "Psychologiczne prawidłowości uczenia się i nauczania"³.

Ciekawą pozycją na temat uczenia się, zawierającą między innymi poglądy innych autorów na ten temat, stanowi praca Ludwika Bandury⁴. Ogólne wskazówki na temat skutecznego uczenia się zawiera praca Zbigniewa Pietrasiańskiego⁵.

Nie sposób wymienić i scharakteryzować wszystkie prace poświęcone problemom uczenia się. Powyżej zostały przytoczone tylko najbardziej ważne. Uczenie się, jak wynika z analizy literatury, jest procesem niezwykle złożonym i dotychczas nie do końca zbadanym. Wincenty Okoń dokonując przeglądu teorii uczenia się podkreśla, że "dotąd nie dysponujemy teorią, która by wyjaśniała ten proces w całej jego złożoności"⁶.

Odpowiedź na pytanie: jak się uczyć nie może więc należeć do łatwych. Najwięcej prac usiłujących odpowiedzieć na to pytanie napisał Jarosław Rudniański. W książce p.t. "Jak się uczyć"⁷, która cieszy się dużym powodzeniem i doczekała się już kilku wydań, autor usiłując odpowiedzieć na zawarte w tytule pytanie, podaje szereg prostych metod. Uważa, że zainteresowanie i koncentracja uwagi oraz rozumienie treści stanowią podstawowy warunek

1. S. Włodarski - Odbiór treści w procesie uczenia się, W-wa 1979, PWN, s. 407.

2. Tamże, s. 407.

3. S. Włodarski - Psychologiczne prawidłowości uczenia się i nauczania, W-wa 1980, WSiP.

4. L. Bandura - O procesie uczenia się, W-wa 1972, PZWS.

5. Z. Pietrasiański - Sztuka uczenia się, W-wa 1975, WF.

6. W. Okoń - O podstawach problemowego uczenia się, W-wa 1965, PZWS, s. 61.

7. J. Rudniański - Jak się uczyć W-wa 1981, PZWS.

skutecznego uczenia się. Do ważnych, zdaniem autora, elementów procesu uczenia się należą: umiejętność planowania i organizowania własnych czynności oraz racjonalny wypracunek i właściwy tryb życia.

Na uwagę zasługuje również praca Jarosława Rudniańskiego zawierająca podobną problematykę i adresowana do rodziców i wychowawców¹. Stanowi ona zbiór dyrektyw praktycznych na temat metod uczenia się i wychowania. Pomoc uczniom w ich pracy winna opierać się, zdaniem autora, na badaniach psychologicznych, pedagogicznych i prakseologicznych². Dla uczenia się "kwestią podstawową jest stworzenie elementarnego porządku w sensie czynnościowym i w sensie rzeczowym, przy czym porządek ten może być zakłócony jedynie w wyjątkowych wypadkach"³. Na uwagę zasługuje w tej pracy część II poświęcona metodyce wykonywania różnego rodzaju prac umysłowych. Zdaniem autora "jest to kwestia podstawowa dlatego, iż przy obecnym bardzo szybkim rozwoju nauki i szybkim stosowaniu coraz to nowych osiągnięć naukowych, we wszystkich niemal dziedzinach życia zachodzi konieczność tzw. permanentnego dokształcania się"⁴.

W książce dla nauczycieli⁵ Jarosław Rudniański określa zadania nauczyciela z punktu widzenia etyki. Wiele miejsca poświęca zagadnieniom pracy umysłowej ucznia oraz podaje sposoby konstruowania tzw. modeli metod pracy samodzielnej. "Skożka-pięze autor - uczyć winna przede wszystkim określonego stosunku do wiedzy,

1. J. Rudniański - SOB dla ucznia - czyli książka dla rodziców i wychowawców, W-wa 1982, NK.

2. Tamże, s. 11.

3. Tamże, s. 44.

4. Tamże, s. 79.

5. J. Rudniański - O dobrym wychowaniu i kształceniu, W-wa 1985, WSiP.

umiejętności posługiwania się nią, metod jej samodzielnego zdobywania, metod uczenia się"¹. "Twierdzi się, że chcemy wychowywać i kształcić ludzi samodzielnych i twórczych. Lecz - zdaniem autora - twierdzenie to pozostanie jedynie na papierze tak długo, póki - odrzucając nieprzemysłowe koncepcje, jakich sporo znaleziono w różnych krajach - nie uświadomimy sobie dokładnie, że także już w tej chwili, obecnie, dojrzała do poważnych, głębokich przemian. W porównaniu z radykalnymi często zmianami w różnych dziedzinach działalności ludzkiej struktura kształcenia pozostaje daleko w tyle"².

W oddzielną grupę można wyodrębnić opracowania dotyczące wyłącznie procesu studiowania. Należy podkreślić, że tego rodzaju prac jest już kilka. Najczęściej zawierają one szereg wskazówek organizacyjnych i metodycznych dla studentów. Poniżej zostaną w pierwszej kolejności scharakteryzowane te, które traktują problem w sposób ogólny, następnie zostaną podane przykłady opracowań mających charakter przewodników dla potrzeb konkretnych uczelni.

Głębokiej analizie psychofizjologicznej poddał uczenie się w szkole wyższej Maksymilian Sieniowski. Autor zwraca uwagę, że "proces uczenia się studenta, będący czynnością wybitnie poznawczą i myślową, wymaga warunków możliwie optymalnych lub zbliżonych do tych, jakie istnieć muszą przy każdej umysłowej pracy twórczej, noszącej charakter intensywnego wysiłku, wraz z towarzyszącymi mu nieodłącznie intelektualnymi postawami

1. J. Rudniański - O dobrym wychowaniu i kształceniu, W-wa 1985, WSIF, s. 208.
2. Tamże, s. 208.

i uczuciami"¹. Na podstawie przeprowadzonych badań na Uniwersytecie Jagiellońskim wymienia szereg uwarunkowań, od których zależy efektywność studiowania. Uważa, że "dydaktyka i organizacja szkolnictwa wyższego, która koncentruje swoją uwagę wyłącznie na metodach nauczania, traktując specyfikę uczenia się jako produkt uboczny, uzyskiwany okresowo przed sesjami egzaminacyjnymi i na marginesie "właściwej produkcji": nauczania, nie przyspiesza ze swej strony rewizji tradycyjnego poglądu na uczenie się"². Autor wielokrotnie podkreśla w swej pracy duże znaczenie samodzielności studentów. Wydajność pracy studentów zależy w dużym stopniu od warunków psychofizjologicznych i środowiskowo - bytowych.

Zasadom i metodom uczenia się Maksymilian Sieniński poświęcił V rozdział swej pracy. Uważa, że "stosunek do tzw. technik pracy umysłowej bywa w życiu studenta zwykle jednostronny, a tym samym fałszywy. Od przecenienia jej jako wartości samostanowionej zastosowanej w sposób mechaniczny zawsze i wszędzie, wartości, która zastąpić ma oryginalny i twórczy wysiłek studenta, wiedzie droga do całkowitego nieuznawania pewnych oczywistych zasad organizacyjnych i porządkujących pracę człowieka"³. Zdaniem autora, "zasady i metody aktywizują nasze działania, kierując je bezpośrednio ku właściwemu celowi poznawczemu"⁴. Wniosek oczywistym staje się dla Maksymiliana Sienińskiego, że "o skuteczności i przewidywalności uczenia się decydują nie autonomiczne i samodzielnie wymyślone i zestawione zasady uczenia się, niekiedy

1. M. Sieniński - Psychofizjologiczne i społeczne uwarunkowania procesu uczenia się w szkole wyższej, Wrocław 1960, Cassellinum, s. 6.

2. Tamże, s. 42.

3. Tamże, s. 107.

4. Tamże, s. 109.

zaś analogicznie skonstruowane zasady nauczania, ale, że jedno i drugie zdeterminowane być muszą i wyznaczone przez prawidłowości ludzkiego poznania¹. Należy podkreślić, że Maksymilian Siemiński jako jeden z pierwszych autorów podjął się trudu opracowania analizy procesu studiowania.

Próbą określenia czynników determinujących przebieg studiów wyższych jest praca Marii Susułowskiej i Zbigniewa Hęckiego. Zdaniem autorów, "problem określenia czynników determinujących przebieg studiów jednostki jest zagadnieniem niezwykle skomplikowanym"². Przeprowadzone badania wykazały, że "poziom intelektualny wywiera silny wpływ na przebieg studiów /poziom istotności 0,001/³. A więc wśród studentów najlepszych są osoby bardzo zdolne, a w grupie studentów najgłupszych znajdują się osoby o zdolnościach przeciętnych. Ponadto wyniki badań świadczą o tym, że studenci uczą się bardzo nierównomiernie, a sposób pracy jest "szczególnie ważnym czynnikiem wpływającym na sukces lub niepowodzenie"⁴.

Na uwagę zasługują badania samodzielności studiowania przeprowadzone przez J. Parafiniuk-Soińską⁵. Praca ta częściowo została omówiona w podrozdziale 1.2. Autorka podkreśla, że "badania nad umiejętnością samodzielnym zdobywaniem wiedzy przez studentów, podobnie jak większość zagadnień dydaktycznych w szkołach wyższych, nie są w pełni rozwinięte"⁶. W pracy zostały wyeksponowane problemy przygotowywania młodzieży do studiowania oraz motyw

1. M. Siemiński - Psychofizjologiczne i społeczne uwarunkowania procesu uczenia się w szkole wyższej, Wrocław 1960, Ossolineum, s. 116.
2. M. Susułowska, Z. Hęcki - Psychologiczna analiza przebiegu studiów wyższych, W-wa 1977, PWN, s. 6.
3. Tamże, s. 118.
4. Tamże, s. 279.
5. J. Parafiniuk-Soińska - Struktura i efekty samodzielnego studiowania, W-wa 1976, PWN.
6. Tamże, s. 7.

pojętności studiów. Wiele uwagi autorka poświęciła organizacji pracy samodzielnej i metodom zdobywania, przetwarzania, wykorzystywania i utrwalania wiadomości.

Do nielicznych prac stanowiących sprawozdanie z badań empirycznych nad procesem studiowania należy zbiór artykułów opracowany pod redakcją Jana Zborowskiego¹. Jest to najobszerniejsza praca z tego zakresu i zawiera najwięcej danych z badań. "Jest rzeczą zadziwiającą - pisze redaktor opracowania - że wśród znanych publikacji z zakresu pedagogiki szkoły wyższej tak niewiele uwagi poświęca się problemowi własnej nauki studentów. Tam, gdzie jest już ona dostrzegana, potraktowana zostaje marginesowo"². Natomiast "w nowoczesnej dydaktyce punkt ciężkości procesu nauczania przesunęła się od przekazu gotowej wiedzy do sterowanej przez wykładowcę pracy studenta nad jej zdobywaniem"³.

W ramach pracy tej Stanisław Falka pisze o postawach studentów wobec nauki własnej, Witold Dobrołowicz o wiadomościach studentów z zakresu racjonalnej organizacji czynności uczenia się, Wojciech Kojs o zadaniach dydaktycznych, Eugeniusz Orłaf o źródłach wiedzy, a Bogusław Adamczyk rozważa organizacyjne uwarunkowania nauki własnej.

W podsumowaniu badań Jan Zborowski stwierdza, że "efektywność nauki własnej młodzieży uwarunkowana jest w dużej mierze motywacją do pracy samodzielnej oraz swoistą postawą wobec samodzielnego nabywania wiadomości, umijętności i nawyków, określonych w obowiązujących programach nauczania"⁴. W innym miejscu autor

1. red. J. Zborowski - Nauka własna studenta, W-wa 1976, PWN.

2. Tamże, s. 7.

3. Tamże, s. 12.

4. Tamże, s. 355.

stwierdza, że "studenci na ogół nisko oceniają swoje wiadomości z zakresu sztuki uczenia się i również w małym stopniu interesują się oni sagadnieniami racjonalnych sposobów nauki własnej"¹. Zdaniem Jana Zborowskiego, "jest to następstwem niedoceniaenia, zgoła nieobecności na poszczególnych szczeblach szkolnictwa planowego, systematycznego wdrażania ucznia do stosowania racjonalnych metod uczenia się"².

Problematykę nauki własnej w uczelniach wojskowych badali pracownicy naukowcy Wojskowej Akademii Politycznej. "Dążąc do zapewnienia przyszłym oficerom optymalnych warunków rozwijania wszystkich sił żołnierskiej osobowości - przede Jan Bogusz - musimy nieustannie modernizować nie tylko poszczególne elementy całego systemu dydaktyczno - wychowawczego wyższych szkół oficerskich, ale także metody rozbudzania indywidualnej aktywności podchorążych oraz samodzielnego zdobywania wiedzy i samostwierdzenia własnym rozwojem"³. Zdaniem autora, "nie dopracowaliśmy się jeszcze ani teorii samokształcenia, ani też metodologii badań procesów związanych z nauką własną podchorążych"⁴.

W rozdziale III, esawianej pracy, Ryszard Stepień scharakteryzował najważniejsze aspekty metodyki pracy unęszowej, w rozdziale IV Szesław Konacki przedstawił samodzielne uczenie się podchorążych w świetle badań. Natomiast sagadnieniem kierowania procesem samodzielnego uczenia się poświęcił rozdział V A. Parzyżek. Temat samodzielności podchorążych przedstawiony przez Stanisława

1. red. J. Zborowski - Nauka własna studenta, W-wa 1976, IWN, s. 357.

2. Tamże, s. 358.

3. J. Bogusz - Zarys problematyki, w: Problemy nauki własnej w wyższej uczelni wojskowej, W-wa 1981, WAP, s. 4.

4. Tamże, s. 8.

Missowskiego w ramach oswiecanej pracy przedstawiono już w podrozdziale 1.2.

Przedstawione wyżej prace w sposób systemowy ujmują całość zagadnień związanych z procesem studiowania w wyższych uczelniach. Rozważenia zawarte w tych pracach są oparte w większości wypadków na badaniach prowadzonych na terenie wielu uczelni.

Próbkę udzielenia odpowiedzi na pytanie: jak studiować? podjęło już wielu autorów. Jednym z pierwszych był Mieczysław Świącicki. Autor ten twierdzi, że "są w studiach swych studenci samodzielni i sami ponoszą odpowiedzialność za swą pracę. Nakłada to na nich niezmiernie przedtem obowiązki, stwarza niezmiernie przedtem trudności. Z drugiej jednak strony samodzielność daje zielone światło własnym poszukiwaniom, a swoboda kierowania sobą - jeżeli dobrze wykorzystana - stwarza szanse bogatego rozwoju osobistego"¹. Praca zawiera opis całego procesu studiowania od sprecyzowania zadań uczelni i obowiązków studenta, poprzez konkretne rady w jaki sposób postępować, aby ukrończyć studia, do problemów opracowania pracy dyplomowej. "Rezultaty studiów - według Mieczysława Świącickiego - są tym ponowniejsze, im więcej student wkłada własnej inicjatywy, im bardziej jest samodzielny, a nawet na swą skalę - twórczy, im bardziej postawę jego wobec poznawanego i przyswajanego materiału cechuje aktywność, a nawet agresywność"².

Zagadnieniom studiowania poświęcił jedną ze swych prac Jerolim Rudnicki. Na początku swych rozważań autor zwraca uwagę na niezbędną ilość czasu potrzebną studentowi do nauki.

1. M. Świącicki - Jak studiować? Jak pisać pracę dyplomową?, W-wa 1969, PWN, s.12.

2. Tamże, s.97.

"Konieczność pochłonięcia olbrzymiej ilości specjalistycznych informacji, przyswojenie ich sobie w sposób szybki i możliwie bezbłędny; w często powtarzających się sytuacjach stresowych - stanowi nie postęp, lecz hamulec rozwoju jednostki"¹. W tej sytuacji, zdaniem Jarosława Rudniańskiego, nie wystarczy czasu na właściwe zrozumienie otaczającej rzeczywistości, na szersze spojrzenie i zastanowienie się nad samym sobą. Autor oprócz metod wprowadza pojęcie modeli metod. Metody pracy umysłowej rozumie jako "rodzaj narzędzi, które powinny być różnicowane w zależności od tego, kto ich używa, i do czego są one używane"². W pracy Jarosław Rudniański wiele miejsca poświęca metodom właściwego wykorzystania czasu i problemom samodzielności w pracy studentów. Zwracając się wprost do nich udziela wielu cennych wskazówek. Omawiając problem samoorganizacji psychicznej studenta podkreśla, że "aby określać cele własnego działania i po to, aby dobrze ocenić informacje, na których opierasz własne decyzje dotyczące swojego działania i pracy na uczelni - musisz niestety wysłuchać. Skoro już musisz wysłuchać, gdyż nie da się tego uniknąć, lepiej chyba wysłuchać samodzielnie i możliwie sprawnie, "precyzyjnie"³.

Wypowiadając się na temat procesu studiowania Jan Kulpa zwraca uwagę na ścisły związek umiejętności studiowania z prakseologią i twierdzi, że "może stanowić jej odłam"⁴. Wielu autorów prac poświęconych omawianej problematyce korzysta z dorobku prakseologii i można zauważyć, że tendencja ta wciąż wzrasta. Autor omawianej pracy uważa, że "poznawanie i opanowywanie samych

1. J. Rudniański - Uczelnia i ty, Warszawa 1983, WSiP, s.4.
2. Tamże, s.15.
3. Tamże, s.36.
4. J. Kulpa - Umiejętność studiowania, Kraków 1968, Oddział PAN, s.8.

eposobów pracy umysłowej stanowi cenną drogę rozwijania myślenia słuchaczy i ich aktywizacji"¹.

Również rozważania nad studium w aspekcie praktycznym prowadzi J. Biłczycka i W. Dajewski z Uniwersytetu Śląskiego. "Masowe kształcenie ustawiczne jest bowiem niezbędnym warunkiem rozwoju naszego kraju, skoro tak, musimy i tu - zdaniem autorów - obowiązywać zasady dobrej roboty, skutecznego działania. Tymczasem studium jest ciągle jeszcze w zbyt dużym stopniu sztuką, i to sztuką improwizowaną przez każdego adepta od nowa na własną odpowiedzialność, choć w znacznej mierze na koszt państwa - podczas gdy powinno stać się rzemiosłem pięknym, wyjątkowym, ale przecież właśnie rzemiosłem"². Autorzy tej pracy do najważniejszych warunków skutecznego studium zaliczają zainteresowanie, pogodny nastrój, wiarę w siebie i w sens przydatności własnej pracy oraz racjonalny wypoczynek i higieniczny tryb życia³.

Zagadnieniem organizacji pracy studentów jest poświęcona praca Danuty Pachulicz-Pawlikowskiej i Zofii Srogi. "Dobra organizacja pracy - zdaniem autorek - warunkuje w znacznym stopniu osiągnięcie zamierzonych efektów"⁴. Praca ta jest opisem wszystkich elementów nauki własnej studentów. Na podstawie przeprowadzonych badań autorki stwierdzają, że "umiejętność rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych jest jednym z warunków powodzenia w studiach technicznych oraz niezbędnym elementem

1. J. Kulpa - Umiejętność studium, Kraków 1968, Oddział PAN, s. 30.
2. J. Biłczycka, W. Dajewski - Jak studiować skutecznie, Katowice 1979, U. Śląski, s. 8.
3. Tamże, s. 23.
4. D. Pachulicz-Pawlikowska, Z. Sroga - Metodyka i organizacja pracy umysłowej studenta, Gliwice 1979, P. Śląska, s. 75.

przygotowania inżyniera do pracy zawodowej.

Podobne badania zostały przeprowadzone w Akademii Górniczo - Hutniczej w Krakowie. Poradnik opracowany pod redakcją Ryszarda Czekajewskiego i Antoniego Weyszenhoffa¹ zawiera wiele odpowiedzi na pytania jak studiować w uczelni technicznej. Stanowi jednocześnie dobry wzór opracowania dla uczelni wojskowych, które w większości mają charakter techniczny, ale nauczanie pedagogiki jest bardzo ważnym elementem procesu kształcenia.

W oparciu o wyniki badań zespołowych pedagogiczno - psychologicznych Edward Radecki z Politechniki Szczecińskiej opracował "Metodykę pracy umysłowej" dla studentów I roku na 15 godzin dydaktycznych. Autor na podstawie własnych doświadczeń uważa, że "ani szkoła podstawowa, ani średnia nie przygotowują swych uczniów od strony metodycznej do właściwej organizacji procesu uczenia się, chociaż są do tego pośrednio zobowiązane"². Praca zawiera program tego przedmiotu i zestawienie umiejętności jakie studenci winni nabyć po jego zaliczeniu. Edward Radecki na podstawie badań formułuje dwa wnioski:

" - przedmiot Metodyka Pracy Umysłowej winien znaleźć się na staw programach lat pierwszych wszystkich kierunków studiów w uczelniach wszystkich typów;

- należy zastanowić się nad przyczynami tak bardzo dotąd niskiego poziomu przygotowania z tego zakresu absolwentów szkół podstawowych i średnich. Bowiem przecież właśnie tam i wtedy

1. red. R. Czekajewski, A. Weyszenhoff - Poradnik metodyczny studenta pedagogicznych studiów fakultatywnych w uczelni technicznej, Kraków 1980, AGH.
2. E. Radecki - "Metodyka pracy umysłowej" jako przedmiot nauczania w wyższej szkole technicznej, w: Niektóre zagadnienia dydaktyki szkoły wyższej, Szczecin 1984, P. Szczecińska, s. 57-58.

trzeba rozpocząć wyposażanie młodych ludzi w niezbędny zasób metod i technik pracy umysłowej¹."

Należy podkreślić, że do podobnych wniosków dochodzi większość autorów prowadzących badania w tym zakresie. W 1979 roku został opracowany program rezydentowy przedmiotu, który obejmuje następujące zagadnienia:

- "wybrane problemy psychologii uczenia się w szkole wyższej;
- cele i badania kształcenia w szkole wyższej;
- organizację i charakterystykę warunków;
- formy i metody studiowania;
- charakterystykę podstawowych technik pracy umysłowej;
- wybrane problemy higieny pracy umysłowej"².

Zdaniem Stanisława Osko, na którym został przytoczony zakres programu, nauczanie metodyki ma pomóc studentom w poznawaniu sposobów uczenia się i organizowania własnej pracy³. Podsumowując własne doświadczenia z prowadzenia tego przedmiotu autor stwierdza, że "wyniki studiowania będą tym większe im większy będzie wkład inicjatywy własnej i samodzielności studenta, co jest właśnie cechą jego aktywności"⁴.

W formie skryptu dla studentów I roku studiów ekonomicznych Józef Orczyk opracował "Zarys metodyki pracy umysłowej". Głównym celem tego opracowania zdaniem autora "jest skłonienie studenta do analizy własnej pracy, aby uwzględniając istniejące warunki

1. E. Radecki - "Metodyka pracy umysłowej" jako przedmiot nauczania w wyższej szkole technicznej, w: Niektóre zagadnienia dydaktyki szkoły wyższej, Szczecin 1984, P. Szonecińska, s.66.
2. St. Osko - Metodyka pracy umysłowej, Radom 1983, WSI, s.7.
3. Tamże, s.5
4. Tamże, s.64.

i własne możliwości oraz nawyki uczynić ją bardziej wydajną. Chodzi więc o wypracowanie lub udoskonalenie metody pracy i taką organizację dnia, aby przyswoić sobie potrzebny materiał oraz mieć czas na refleksję co do jego wartości, przydatności i możliwości zastosowania"¹. Praca stanowi dobry przykład skryptu dla studentów. Zdaniem autora "chodzi nie tylko o wyposażenie studenta w pewne umiejętności zawodowe, lecz o wyrobienie w nim zdolności samodzielnego zdobywania informacji"².

Podstawowe problemy studiowania w ueselni wojskowej omawiają w swych pracach Roman Sielecki³ i Piotr Zachariasiewicz⁴. Obie prace są opracowane w formie poradników i mają charakter praktyczny. Zawierają bowiem wszystkie elementy pracy samodzielnej słuchaczy ASG i szereg wskazówek umożliwiających doskonalenie strony organizacyjnej i metodycznej studiowania w ueselni.

Formą poradnika metodycznego przeznaczanego dla słuchaczy WAF na opracowanie Jana Bogusa i Zdzisława Karwata⁵. Zdaniem autorów wyróżnić można dwie podstawowe formy studiowania: studiowania samodzielnego i na zajęciach programowych. W rozumieniu autorów "samodzielne studiowanie ma na celu poznanie i wykorzystanie zjawisk oraz praw przyrody, a także praw rozwoju społecznego dla usprawnienia działania i zachowania się człowieka"⁶. Wiele uwagi poświęcone w omawianej pracy sposobom czytania i notowania.

Jak wynika z przedstawionej wyżej literatury, opracowań na temat organizacji i metod studiowania jest już dość dużo. Jedne

1. J. Orzyk - Zarys metodyki pracy ueselowej, W-wa 1984, PWN, s.6.
2. Tamże, s.59.
3. R. Sielecki - Wybrane zagadnienia technologii pracy ueselowej dla potrzeb słuchaczy ASG, W-wa 1971, ASG.
4. P. Zachariasiewicz - Wybrane zagadnienia technologii pracy ueselowej, W-wa 1982, ASG.
5. J. Bogusz, Z. Karwat - Jak studiować?, W-wa 1982, WAF.
6. Tamże, s.70.

s nich mają charakter uniwersalny i są pisane z myślą o pomocy wszystkim studentom, drugie stanowią dorobek w tym zakresie poszczególnych szkół wyższych i napisane są w formie poradników bądź skryptów uwzględniających specyfikę danej uczelni. Należy podkreślić, że w ostatnim okresie czasu zwraca się w dydaktyce szkoły wyższej coraz większą uwagę na problem samodzielnego studiowania. Dowodem tego jest między innymi rosnąca wciąż ilość opracowań metodycznych przeznaczonych dla studentów. Na uwagę zasługuje fakt, że obecnie takie opracowania powstają również w poszczególnych wyższych szkołach oficerskich.

Rozpatrując studiowanie jako kontynuację uczenia się i jednocześnie przygotowanie do ustawicznej pracy nad doskonaleniem własnej osobowości nie sposób pominąć w analizie literatury najważniejszych pozycji na temat samokształcenia. Praktyka bowiem dowodzi, że studenci korzystają nie tylko z literatury adresowanej do nich wprost. W studiowaniu są pomocne i wykorzystywane również opracowania metodyczne na temat uczenia się przeznaczone dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych i średnich oraz prace o organizacji i metodach samokształcenia.

Samokształcenie jako pewna forma działalności ludzkiej jest przedmiotem wielu opracowań naukowych. W dobie edukacji ustawicznej prace z tego zakresu nabierają szczególnego znaczenia. Do znanych publikacji na temat samokształcenia należy między innymi praca Józefa Pietera - *Psychologiczne problemy samokształcenia*¹, Czesława Maziarsa - *Proces samokształcenia*² i Józefa Pókturzyckiego - *Ucz się sam. O technice samokształcenia*³. W pracach

1. J. Pieter - *Psychologiczne problemy samokształcenia*, W-wa 1963, NK.
2. Cz. Maziars - *Proces samokształcenia*, W-wa 1966, PZWS.
3. J. Pókturzycki - *Ucz się same. O technice samokształcenia*, W-wa 1967, CRZZ.

tych autorzy omawiają wszystkie uwarunkowania i najważniejsze elementy procedur samokształceniowych.

Na szczególną uwagę zasługuje książka Józefa Pózturzyckiego adresowana nie tylko dla nauczycieli na temat wdrażania uczniów szkół podstawowych i średnich do pracy samokształceniowej. Autor twierdzi, że "doskonalenie programów szkoły podstawowej i średniej zmierza do podniesienia rangi samodzielnego uczenia się w procesie kształcenia i przyjmuje ideę edukacji ustawicznej za jedną z podstawowych zasad współczesnych reform szkolnych"¹. U podstaw wdrażania do samokształcenia - zdaniem Józefa Pózturzyckiego - "znajduje się poznawanie metod uczenia się, kształtowanie umiejętności pracy wyszkowej, rozumienie zasad skutecznego działania, jego organizacji i planowania"². Autor szeroko omawia w świetle zasad idei edukacji ustawicznej aktualne kierunki doskonalenia pracy szkół oraz współczesne propozycje dotyczące teorii i praktyki samokształcenia.

Na uwagę zasługują również dwie prace Sofii Natalki³ ujmujące w sposób nowy najczarniejsze problemy samokształcenia. Książki mają charakter praktyczny i mogą być bardzo przydatne również w podnoszeniu efektywności pracy samodzielnej studentów. "Samokształcenia - zdaniem autorki - nie można uprawiać bez silnej motywacji, skłaniającej do podjęcia i kontynuacji tego procesu autokreacyjnego. Motywacja wiąże się ściśle z celami, a ponadto stanowi uzasadnienie wyboru i realizacji tych celów. Jednocześnie - pisze Sofia Natalka - ważne są cechy charakteru i postawy.

1. J. Pózturzycki - Wdrażanie do samokształcenia, W-wa 1985, WSIP, s. 7.

2. Tamże, s. 8.

3. S. Natalka - Selekcja i synteza informacji w procesie samokształcenia, W-wa 1979, PWN, i Metody samokształcenia, W-wa 1985, WSIP.

Bez silnej woli, wytrwałości, dokładności, systematyczności i sumienności nie można osiągnąć powodzenia w samodzielnej nauce. Motywy, cechy charakteru, postawy w ogromnym stopniu zależą od zainteresowań i zamiłowań osób uczących się samodzielnie. Niemalże ważne są - podkreśla autorka - czynniki emocjonalne, które sprawiają, że samokształcenie staje się procesem przyjemnym i atrakcyjnym, wartym podjęcia i kontynuacji¹.

Formę poradnika dla uczestników i organizatorów doskonalenia i doskonalenia zawodowego ma praca Jerzego Cemelaka². Autor podkreśla, że "postulat całościowego kształcenia się nie jest nowy w naszej kulturze. Sformułowany on został już w czasach starożytnych przez filozofów greckich, pierwszych nauczycieli ludzkości, twórców naszej cywilizacji"³.

Poradnik metodyczny dla kandydatów do średnich szkół dla pracujących napisał Henryk Skrzypczak⁴. Samokształcenie wymaga zdaniem autora "racjonalnej organizacji i prawidłowych metod pracy"⁵.

Na temat samokształcenia kierowanego w oparciu o przeprowadzone badania napisał książkę Stanisław Ludwiczak. Zdaniem autora, "samokształcenie kierowane srodziska potrzeba społeczna. Tradycyjne kształcenie nie nadąża za rosnącymi stale potrzebami. Nie można także przejść na powszechne samokształcenie w pełni samodzielne, które teoretycznie w ogólnych zasadach jest opracowane, ponieważ szkoły nie przygotowały młodzieży i dorosłych do pełnego samokształcenia"⁶.

1. Z. Matulka - Metody samokształcenia, W-wa 1983, WSiP, s.29.

2. J. Cemelak - Jak uczyć się samodzielnie, W-wa 1984, IwZZ.

3. Tamże, s.21.

4. H. Skrzypczak - Organizacja i metody samokształcenia, W-wa 1986, WSiP.

5. Tamże, s.7.

6. St. Ludwiczak - Proces samokształcenia kierowanego, W-wa 1983, WSiP, s.26.

Samokształcenie w wojsku ma swoje bardzo bogate tradycje. Zawsze w historii i obecnie odgrywa dużą rolę w rozwoju się szeregów. "Samodzielne poszukiwanie wiedzy przez korpus oficerski stawiało się z biegiem czasu procesem coraz intensywniejszym, osiągnięciem coraz szerszym ... - pisze Stanisław Rosokowski. Samoucy wkładali wiele sił i zapędu do pracy nad sobą. Dzięki wielu ułatwieniom stworzonym przez wojsko duża liczba oficerów przeszła przez wszystkie stopnie wykształcenia drogą eksternistyczną i studiów saccanych. Wielu z nich przekształcając samokształcenie w badania naukowe uzyskało stopnie naukowe bez odrywania się od czynności służbowych"¹.

Problemy samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych, wiele miejsc poświęcono podczas prowadzenia prac badawczych w Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej. Działalność naukowo-badawcza została szczególnie ożywiona nadaniem szkole statusu wyższej uczelni.

"Współczesnemu lotnikowi - pisze Józef Kowalski - nie wystarczy już same tylko umięjętność pilotowania. Obok opanowania w wysokim stopniu tej umięjętności musi on znać taktykę ogólnowojskową i lotniczą, dobrze się orientować w naukach matematycznych, fizycznych i radioelektrycznych. Musi też stale podnosić swoje kwalifikacje intelektualne aby móc w pełni i w różnych warunkach panować nad maszyną. Systematycznie też musi pogłębiać swoje wiadomości wojskowe i techniczne. Dewizą jego dnia powinna być ciągła praca nad sobą - nad rozwijaniem i bogaceniem swojej osobowości"². Autor tej pracy był inicjatorem

1. St. Rosokowski - 2 dziejów kultury intelektualnej Wojska Polskiego, W-wa 1980, MON, s.482.

2. J. Kowalski - Zagadnienia wpływu pochodzenia społecznego, typu ukończonej szkoły średniej oraz wieku na postępy szkolenia lotniczego podchorążych Oficerskiej Szkoły Lotniczej, Lublin 1969, UMCS, s.12.

podejmowania szerokich i pogłębionych badań nad systematycznym doskonaleniem procesu kształcenia podchorążych.

Badania na temat wdrażania podchorążych do samokształcenia prowadził między innymi Jerzy Walczak¹. Analizując przyczyny niepowodzeń podchorążych w kształceniu teoretycznym Ryszard Mika² zwraca uwagę w swojej pracy na duże znaczenie kształtowania samodzielności. Praca ta jest wypełniona treściami dużych nadziei związanych z przekształceniem szkoły w wyższą uczelnię.

Na konieczność prowadzenia badań zarówno nad metodami szkolenia teoretycznego jak i praktycznego podchorążych w powietrzu zwraca uwagę Kazimierz Gorzelnicki. "Zagadnienie samodzielności w działaniu żołnierzy i dowódców nowoczesnej i wysoko zmechanizowanej armii - zdaniem autora - jest bardzo ważne"³. "Samodzielność /inicjatywa/ - zdaniem Kazimierza Gorzelnickiego - służy warunkować ocenę odległości do celu powietrznego w czasie lotu na samolocie TS-11"⁴. Fakt ten uzasadnia konieczność prowadzenia dalszych badań nad kształtowaniem samodzielności podchorążych.

"Przemianowanie szkół oficerskich w uczelnie wyższe niewiele jeszcze zmieniło w organizacji i metodach samodzielnego uczenia się" - stwierdza na podstawie przeprowadzonych badań Kazimierz Żogałek⁵. "Proces dydaktyczno - wychowawczy w WSO - zdaniem tego autora - nie zawsze możemy nazwać studiowaniem w pełnym tego słowa znaczeniu. Charakteryzuje się on jeszcze w wielu przypadkach /choć ostatnio następują w tej dziedzinie radykalne zmiany/

1. J. Walczak - Rola Oficerskiej Szkoły Lotniczej w rozwijaniu procesów samokształcenia podchorążych, W-wa 1966, WAF.
2. R. Mika - Niepowodzenia w kształceniu teoretycznym podchorążych Oficerskiej Szkoły Lotniczej, W-wa 1967, WAF.
3. K. Gorzelnicki - Czynniki determinujące efektywność kształcenia podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej, W-wa 1976, WAF, s. 202.
4. Tamże, s. 211.
5. K. Żogałek - Czynniki warunkujące efektywność samodzielnego uczenia się podchorążych w wyższych szkołach oficerskich, W-wa 1978, WAF, s. 5-6.

przewagą nauczania nad uczeniem się. Zbyt wiele uwagi poświęca się procesowi nauczania nie doceniając jednocześnie samodzielnego uczenia się, które powinno stanowić podstawę studiów¹. Ta charakterystyka procesu dydaktyczno - wychowawczego w odniesieniu do WOSL jest wciąż aktualna, mimo że postęp w tej dziedzinie jest na pewno znaczny. Również nie stracił na aktualności jeden z wniosków końcowych zawarty w podsumowaniu omawianej pracy, który brzmi następująco: "przekazywanie wiedzy zastąpić organizowaniem i sterowaniem procesem samodzielnego zdobywania wiadomości i umiejętności przez podchorążych"².

Stąd wniosek, iż kształtowanie samodzielności podchorążych w zdobywaniu wiedzy winno stanowić jeden z głównych celów kształcenia. Znajduje to potwierdzenie w dalszych badaniach prowadzonych przez Kazimierza Żegnażka. Autor pisze, iż wśród dziewiętnastu czynników określających przygotowanie absolwenta uczelni wojskowej do pracy największą ilość punktów /na 1000 możliwych/ zdobyły następujące: umiejętność kierowania podwładnymi - 913, umiejętność samodzielnego podejmowania decyzji - 903, umiejętność wykorzystywania posiadanej wiedzy /operatywność wiedzy/ - 890, umiejętność samodzielnego logicznego wyłączenia - 661³. Badania te dowodzą, iż problem samodzielnego zdobywania wiedzy podczas kształcenia podchorążych jest bardzo istotny. Zasługuje więc na większą niż dotychczas uwagę kadry dydaktycznej i dowódczej.

Problemy samodzielnej pracy nad własnym rozwojem doceniają

1. K. Żegnażek - Czynniki warunkujące efektywność samodzielnego uczenia się podchorążych w wyższych szkołach oficerskich, W-za 1978, WAP, s.27.
2. Tamże, s.311.
3. K. Żegnażek - Metodologiczne podstawy pomiaru efektywności kształcenia w uczelni wojskowej, W-za 1986, ASO, t.II, s.375.

semi podchorążowie. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Józefa Zduńcyska, szczególnie wyróżniana jest przez podchorążych "zdolność szybkiego rozwiązywania zadań myślowych, która warunkuje w dużym stopniu bezpieczeństwo w sytuacjach trudnych, samodzielność myślenia, tak w naziemnych sytuacjach szkoleniowo - wychowawczych jak i w czasie lotów, kiedy istnieje konieczność szybkiego samodzielnego podejmowania trafnych decyzji bez pomocy przełożonego, umiejętność myślenia wyprzedzającego"¹. Autor stwierdza, że absolwenci WOSL "powinni być przygotowani do samodzielnej pracy nad sobą wykorzystując najnowsze osiągnięcia nauki i techniki przez samokształcenie i samodoskonalenie"².

Dalsze badania, wykonane na terenie WOSL, upoważniają do stwierdzenia, iż podchorążowie są słabo przygotowani do samodzielnej pracy umysłowej. "Podchorążowie na ogół nie znają podstawowych zagadnień z metodyki samodzielnego uczenia się, ani lektury z tego zakresu" - stwierdza Jan Baranowski³. Natomiast Adam Kubyliś w oparciu o przeprowadzone badania postuluje "opracowanie skryptu zawierającego podstawowy zakres wiedzy z samokształcenia i technologii pracy umysłowej"⁴. Wiesław Chwaściński po przeprowadzeniu badań doszedł do wniosku, iż "system organizacyjny WOSL nie prepaguje wśród podchorążych samokształcenia"⁵.

1. J. Zduńcyski - Wpływ kwalifikacji dydaktycznych pilotów instruktorów na efektywność kształcenia podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej, W-wa 1982, WAF, s. 116-117.

2. Tamże, s. 5.

3. J. Baranowski - Dydaktyczne uwarunkowania pracy samodzielnej podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej realizujących program szkolenia praktycznego, Lublin 1983, UMCS, s. 70.

4. A. Kubyliś - Samokształcenie podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej w okresie kształcenia teoretycznego, Lublin 1984, UMCS, s. 97.

5. W. Chwaściński - Znajomość podstaw samokształcenia przez podchorążych I rocznika Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej, a ich wyniki szkolenia, Lublin 1984, UMCS, s. 118.

Dokonany wyżej przegląd najważniejszych prac badawczych na temat samodzielnego zdobywania wiedzy w uczelniach cywilnych i wojskowych stanowi podstawę dalszych rozważań nad tym problemem. Szczególnie przydatne w opracowaniu koncepcji niniejszej pracy okazały się wnioski z badań empirycznych przeprowadzonych na terenie Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej.

1.4. Wnioski wynikające z analizy literatury

Przestudiowanie najważniejszych pozycji zwartych i najciekawszych artykułów dotyczących szkolnictwa wyższego oraz problematyki samodzielności uczniów i studentów /podchorążych/ w procesie kształcenia pozwoliło na sprecyzowanie kilku istotnych dla dalszych rozważań wniosków:

1. Współczesne koncepcje filozoficzno - pedagogiczne dużo uwagi zwracają na problem kształtowanie samodzielności myślenia i działania uczniów w procesie dydaktyczno - wychowawczym. Autorzy prac psychologicznych i pedagogicznych zgodnie podkreślają, iż kształcenie, szczególnie na poziomie wyższym, winno opierać się przede wszystkim na samodzielnym zdobywaniu wiedzy przez uczniów i studentów.
2. Problem kształtowania samodzielności uczniów i studentów w procesie dydaktyczno - wychowawczym jest poruszony przede wszystkim w ujęciu postulatywnym. Większość autorów uważa, że problematyka ta w badaniach nastroższe wiele trudności ze względu na brak precyzyjnych narzędzi badawczych. Dlatego też badania nad samodzielnym zdobywaniem wiedzy w okresie edukacji szkolnej winny być systematycznie doskonalone. Istnieje powszechna zgodność autorów prac psychologicznych i pedagogicznych, iż w dobie edukacji ustawicznej usiejętności w zakresie samodzielnego zdobywania i wykorzystywania wiedzy stają

się niezwykle ważne.

3. Analiza literatury przedmiotu badań dowodzi, iż zaledwie kilka pozycji zwartych dotyczy w całości zagadnień pracy uczniów i studentów w czasie pozalekcyjnym. Natomiast większość prac badawczych jest poświęcona innym problemom edukacji szkolnej. Samodzielna praca uczniów i studentów wcale nie jest mniej ważna na przykład od działalności dydaktyczno - wychowawczej nauczycieli czy też uaktualniania programów szkolnych. Ta strona procesu kształcenia, jak wykazały badania, kryje w sobie duże rezerwy. Autorzy uważają, iż skuteczne wdrażanie uczniów do racjonalnej pracy umysłowej może zdecydowanie zwiększyć efektywność kształcenia na wszystkich poziomach edukacji szkolnej.
4. Przekazywanie uczniom i studentom wiedzy na temat naukowych zasad pracy umysłowej i kształtowanie ich umiejętności w tym zakresie powinno być podporządkowane ogólnym zasadom sprawnego działania. Jak wynika z analizy literatury, nauki pedagogiczne jeszcze w zbyt małym stopniu korzystają z dorobku praxeologii. Na taką potrzebę zwracają uwagę autorzy najnowszych prac z zakresu organizacji i metodyki zdobywania i wykorzystywania wiedzy. Bez trudu można zauważyć, iż coraz więcej autorów piszących na temat samodzielnego zdobywania wiedzy stara się korzystać z zasad praxeologicznych, chociaż przetransponowywanie języka tej nauki na grunt pedagogiki nie należy do zadań łatwych. Istnieje jednak przekonanie o skuteczności działań w tym kierunku.
5. Studiowanie literatury prowadzi do wniosku, że zdecydowanie więcej badań nad samodzielnym zdobywaniem wiedzy przez studentów prowadzi uczelnie cywilne niż wojskowe. Prace naukowe z tego zakresu są realizowane głównie w akademickich,

natomiaż w wyższych szkołach oficerskich znajdują się w początkowym etapie, ale rozwój ich jest wyraźnie zauważalny. Ze względu na charakter zawodowej służby wojskowej kadry oficerskiej szczególnie ważne jest kształtowanie umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Postulat ten jest mocno podkreślany w wojskowej literaturze pedagogicznej.

6. Jak wynika z analizy literatury, istnieje powszechna opinia wśród psychologów i pedagogów, iż wdrażanie uczniów i studentów w procesie dydaktyczno - wychowawczym szkoły do pracy samodzielnej nad zdobywaniem wiedzy i jej wykorzystaniem, jest dalece niewystarczające w stosunku do potrzeb edukacji ustawicznej. Badania empiryczne wskazują, że osiągnięcia uczelni wojskowych w tym zakresie również są niewielkie. Metody pedagogiczne, jak dotąd, nie dopracowały się skutecznych metod kształtowania samodzielności podczas edukacji szkolnej. Należy jest również konkretnych rozwiązań dotyczących form i metod skutecznego wdrażania uczniów i studentów do pracy samokształceniowej, chociaż opracowano już kilkanaście poradników i przewodników na ten temat. Stąd też wynika potrzeba prowadzenia prac badawczych nad tymi problemami.
7. Przeprowadzone na terenie WOSL badania wykazały również, że zagadnieniem samodzielnej pracy podchorążych poświęca się w uczelni za mało uwagi. Skuteczne wdrażanie ich do samodzielnego zdobywania wiedzy może zdecydowanie zwiększyć efektywność tak kosztownej edukacji w tej uczelni. Ze względu na specyfikę kształcenia trudno jest wykorzystywać w tym zakresie doświadczenia innych ośrodków uczelnianych. Doskonalenie więc procesu studiowania przez podchorążych WOSL może być kontynuowane głównie w oparciu o własne badania.

METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ

Na podstawie rozważań przeprowadzonych w oparciu o krytyczną analizę literatury przedmiotu można stwierdzić, że samodzielne zdobywanie wiedzy przez studentów jest procesem bardzo złożonym i trudnym. W związku z tym nasuwa się przypuszczenie, że między innymi z powodu trudności metodologicznych, temu aspektowi kształcenia w szkole wyższej poświęcono w dotychczasowych badaniach pedagogicznych stosunkowo najmniej miejsca. O wiele więcej sprawozdań z badań empirycznych dotyczy czynności dydaktycznych nauczycieli, programów kształcenia, spraw organizacyjnych szkolnictwa.

Jeżeli chodzi natomiast o udział studentów w procesie dydaktycznym, to głównie interesowano się wynikami ich pracy, a nie sposobami prowadzącymi do lepszych lub gorszych osiągnięć w nauce. Jednak trudności natury metodologicznej nie mogą być powodem, dla którego problem pracy własnej studentów nie znajduje należytego miejsca w badaniach nad kształceniem w szkole wyższej. Praca ta, jest bowiem nie mniej ważne niż całokształt wysiłków nauczycieli kierujących procesem studiowania.

Należy zdawać sobie sprawę z trudności organizacyjnych przeprowadzenia badań nad problematyką samodzielnego zdobywania wiedzy i doboru najważniejszych metod i technik badawczych. Dotychczas wypracowana metodologia badań psychologiczno - pedagogicznych tak osobistych czynności, jakimi są procesy uczenia się, jest daleka od doskonałości i mało skuteczna. Biorąc jednak pod uwagę wciąż wzrastające znaczenie społeczne tego problemu, badania wyjaśniające jego istotę i uwarunkowania są niezbędne.

2.1. Cel rozprawy i uzasadnienie podjęcia tematu

Każda nowoczesna uczelnia wyższa musi prowadzić systematyczne badania nad własnym procesem kształcenia. Niekel powszechny jest pogląd współczesnych pedagogów, że kształcenie w szkole wyższej powinno polegać przede wszystkim na samodzielnym zdobywaniu wiedzy przez studentów. Dotychczasowe badania świadczą o tym, że postulat ten nie znajduje jeszcze pełnego odzwierciedlenia w procesie dydaktyczno - wychowawczym w Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej.

Wdrażanie podchorążych do właściwego organizowania własnych czynności i stosowania racjonalnych metod w studiowaniu treści programowych i pozaprogramowych, wymaga ciągłego prowadzenia badań nad tym trudnym i złożonym procesem, który stanowi integralną i bardzo ważną stronę działalności dydaktyczno - wychowawczej Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej.

Określenie kierunków doskonalenia procesu samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych WOSL na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych jest głównym celem opracowania tematu w formie rozprawy doktorskiej.

Osiągnięcie wyżej wymienionego celu postwoli realizacja następujących semierceń:

- dokonanie wnikliwej i krytycznej analizy literatury przedmiotu badań;
- sbedanie rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej WOSL ze szczególnym uwzględnieniem problemu samodzielności podchorążych w studiowaniu;
- określenie sposobów doskonalenia strony organizacyjnej samo-

działnego zdobywania wiedzy przez podchorążych;

- wskazanie kierunków doskonalenia metod przynoszących najlepsze wyniki w procesie samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych.

Uzasadnienie podjęcia badań nad samodzielnym zdobywaniem wiedzy przez podchorążych WOSL znajduje pełne odzwierciedlenie w rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej tej uczelni. W związku z ciągle rosnącymi wymaganiami posiadania przez absolwentów coraz rozleglejszej i głębszej wiedzy ogólnej i lotniczej modernizuje się systematycznie programy kształcenia. Podchorążowie mają obowiązek opanowywać coraz to większą ilość materiału w stosunkowo krótkim okresie czasu kształcenia teoretycznego.

Wobec wysokich wymagań stawianych przez nowoczesną technikę lotniczą trudno jest nie uwzględnić w programach kształcenia najnowszych osiągnięć naukowych. Na doskonałe opanowanie wiedzy niezbędnej absolwentowi uczelni oraz umiejętności skutecznego wykorzystania sprzętu lotniczego w ewentualnych działaniach bojowych po prostu zaczyna podchorążym brakować czasu.

Potrzeby lotnictwa nie pozwalają na rezygnowanie z najsłabszych w nauce podchorążych w trakcie studiów. Nie bez znaczenia są tu również bardzo wysokie koszty kształcenia pilotów. Stąd też wynika potrzeba poszukiwania możliwości optymalizacji wysiłków podchorążych mających na celu dobre opanowanie obowiązującego programu kształcenia.

Na podstawie obserwacji procesu dydaktyczno - wychowawczego i analizy wyników dotychczas przeprowadzonych badań empirycznych na terenie WOSL, można wysunąć przypuszczenie, iż skuteczność kształcenia w dużym stopniu, również w tej uczelni, zależy między innymi od racjonalnej organizacji własnych czynności podchorążych i stosowania przez nich właściwych metod w zdobywaniu wiedzy.

Dokonany przegląd prac badawczych nad procesem studiowania w WOSL, potwierdza potrzebę prowadzenia dalszych badań w tym zakresie. Wyniki dotychczasowych badań dowodzą, że problem samodzielności podchorążych w studiowaniu nie był badany dokładnie. Problematyka ta była w dotychczasowych badaniach traktowana najczęściej marginesowo lub całkowicie pomijana.

Określanie kierunków doskonalenia organizacji i metod samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych może być oparte jedynie osystematycznie prowadzone badania empiryczne.

2.2. Problemy badawcze i hipoteza robocza

Samodzielne zdobywanie wiedzy przez podchorążych jest problemem niezwykle ważnym, ale jednocześnie bardzo złożonym i wielostronnie uwarunkowanym przez dużą ilość różnych czynników. Dlatego też badania prowadzone w ramach opracowywania niniejszej pracy skoncentrowano na problematyce najistotniejszej. W związku z brakiem możliwości objęcia całego szerokiego zakresu zagadnień związanych z procesem kształcenia podchorążych, główny problem badawczy sformułowano następująco:

Jakie zmiany organizacyjne i metodyczne zapowiad mogą uzyskiwanie przez podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej optymalnych wyników w procesie samodzielnego zdobywania wiedzy?

Rozwiązanie problemu głównego ułatwiło sformułowanie kilku pytań szczegółowych, na które poszukiwano odpowiedzi w trakcie prowadzenia badań. Brzmią one następująco:

- W jakim stopniu kandydaci do WOSL opanowali umiejętność

samodzielnej pracy umysłowej?

- Jakie czynniki warunkują samodzielne zdobywanie wiedzy przez podchorążych?
- Na czym powinna polegać organizacja i planowanie samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych?
- W jakich kierunkach winno zmierzać doskonalenie metod studiowania w warunkach WOSL?
- O ile warasta umiejętności samodzielnej pracy umysłowej podchorążych podczas studiów i od czego ona zależy?

Zmierzając do udzielenia odpowiedzi na wyżej wymienione pytania szczegółowe oraz wyjaśnienia głównego problemu badawczego sformułowano następującą główną hipotezę roboczą:

Na podstawie wstępnego rozważania problematyki badawczej nasuwa się przypuszczenie, iż optymalizacja procesu samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych zależy od ciągłego i skutecznego wdrażania ich do samodzielnej pracy umysłowej oraz zapewnienia niezbędnej ilości czasu na tę pracę nie zakłócanego innymi przedsięwzięciami. Również zwiększenie samodzielności podchorążych poprzez pozostawienie im pełnej swobody w dysponowaniu czasem przeznaczonym na samodzielne zdobywanie wiedzy, winno spowodować zwiększenie skuteczności studiowania.

- W celu ułatwienia procesu badawczego analogicznie do problemów szczegółowych sformułowano następującą hipotezę szczegółową:
- Kandydaci do WOSL nie znają podstawowych zasad pracy umysłowej i nie potrafią skutecznie organizować swoich czynności ani stosować racjonalnych metod w samodzielnym zdobywaniu wiedzy;
 - Należy sądzić, iż efektywność samodzielnego studiowania zależy

przede wszystkim od postaw podchorążych wobec nauki, ich zainteresowań intelektualnych i zdolności oraz umiejętności samokształceniowych.

- Podchorążym winno się zapewnić niezbędną ilość czasu na samodzielne studiowanie, nie zakłócanego innymi przedsięwzięciami i posostawić im pełną swobodę w planowaniu własnych czynności w zakresie zdobywania wiedzy.
- Zapoznanie podchorążych w początkowym okresie studiów z naukowymi zasadami pracy umysłowej oraz systematyczne i skuteczne wdrażanie ich przez kadrę dydaktyczną i dowódczą do samodzielnego zdobywania wiedzy w oparciu o najlepsze doświadczenia w tym zakresie, przypuszczalnie zdecydowanie zwiększy efektywność stosowanych w studiowaniu metod.
- Podczas studiów umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych wraża tylko nieznacznie. Nie wynieśli oni ze szkół średnich nawyków racjonalnej pracy umysłowej a w procesie dydaktyczno - wychowawczym WOSL za mało miejsca poświęca się tej problematyce. Stąd też, wdrażanie podchorążych do pracy samokształceniowej jest w stosunku do potrzeb mało skuteczne.

Tak sformułowane problemy i hipotezy robocze w znacznym stopniu ułatwiły realizację podjętych celów badawczych.

2.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Biorąc pod uwagę cele rozprawy i przedmiot badań posłużono się następującymi metodami badawczymi:

- metodą analizy literatury i dokumentacji szkoleniowej;
- metodą badania opinii kadry dydaktycznej, dowódczej i podchorążych;
- metodą obserwacji rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej.

Założono, iż umiejętne i sumienne zastosowanie wyżej wymienionych metod pozwoli na zebranie wystarczającej ilości wiarygodnych informacji pozwalających po ich opracowaniu na osiągnięcie założonych celów badawczych.

Już wstępne badania pilotażowe wykazały, że próba naukowego opisu czynności składających się na proces samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych należy do przedsięwzięć niezwykle trudnych. W ogóle badanie wszelkich zachowań ludzkich nie jest łatwe. Studiowanie zaliczyć należy do czynności bardzo ceo-
bistych. Zatem ich obserwacja jak również zbieranie opinii na ten temat nastrożone wiele trudności.

Właściwego też przeprowadzenie badań właściwych poprzedzono starannymi przygotowaniem. Polegały one na dokładnym studiowaniu literatury metodologicznej oraz sprawozdań z dotychczas przeprowadzonych badań na temat samodzielnego zdobywania wiedzy.

Sprawozdanie z krytycznej analizy literatury przedmiotu badań wraz z wnioskami zawiera rozdział pierwszy niniejszej pracy. Tematyka zagadnienia dotyczące problematyki samodzielnego zdobywania wiedzy są najczęściej poruszane na marginesie omawiania innych problemów kształcenia na poziomie wyższym, dlatego też przedmiotem studiowania objęto prawie wszystkie najważniejsze pozycje zwarte dotyczące szkolnictwa wyższego.

Nieliczne prace stanowiące sprawozdania z badań empirycznych nad samodzielnym zdobywaniem wiedzy a w szczególności, opracowane na podstawie badań przeprowadzonych na terenie WOSL, okazały się wielce pomocne przy precyzowaniu szczegółowej problematyki planowanych badań w ramach realizacji niniejszej pracy.

Analiza dokumentacji szkoleniowej umożliwiła w dużym stopniu opis zastanej rzeczywistości dydaktycznej - wychowawczej WOSL. Przystudiowano posiadując się kluczem do analizy dokumentacji

/załącznik Nr 8/ następujące materiały:

- rozkazy i zarządzenia szkoleniowe MOH, DWL i WOSL;
- plany i sprawozdania z działalności dydaktyczno - wychowawczej WOSL;
- szczegółowe programy kształcenia podchorążych na poszczególnych kierunkach studiów;
- opracowania wewnętrzne WOSL dotyczące kształcenia;
- materiały z posiedzeń Rady Naukowej WOSL;
- dzienniki konsultanta;
- notatki podchorążych.

Rozkazy i zarządzenia wyższych przełożonych precyzują cele kształcenia i sposoby ich realizacji przez uczelnię wojskową. Plany pracy i sprawozdania z działalności dydaktyczno - wychowawczej odzwierciedlają wyniki szkoleniowe całego stanu osobowego uczelni. Szczegółowe programy kształcenia określają treści, które podchorążowie są zobowiązani opanować podczas studiów. Materiały z posiedzeń Rady Naukowej i opracowania wewnętrzne zawierają najistotniejsze problemy nurtujące kadrę dydaktyczną, dowódczą i podchorążych.

Wymienione dokumenty stanowią źródło w miarę obiektywnych informacji na temat rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej uczelni. Zapoznanie się z tymi materiałami stanowiło podstawę opracowania rozdziału trzeciego niniejszej pracy, który odpowiada na pytanie: jak jest?

Badanie opinii kadry dydaktycznej, dowódczej i podchorążych pozwoliło zebrać wiele materiału empirycznego i odpowiedzieć na szereg pytań problemowych narzuconych w pracy. Podczas gromadzenia danych tą metodą posłużono się techniką wywiadu i techniką ankietowania.

W celu przeprowadzenia wywiadów indywidualnych opracowano

dyspozycje stanowiące zbiór pytań uwzględniających problematykę badań. Przeprowadzając wywiady z podchorążymi starano się uzyskać odpowiedzi na 15 pytań /załącznik Nr 4/. Praktycznie obejmują one wszystkie najważniejsze problemy dotyczące zdobywania wiedzy przez podchorążych podczas studiów. Dyspozycje do wywiadu z kadrami dydaktyczną zawierają 8 pytań /załącznik Nr 5/.

W pytaniach tych chodziło głównie o ocenę pracy samodzielnej podchorążych oraz postulowane kierunki zmian w procesie dydaktycznym - wychowawczym. Dyspozycje do wywiadu z kadrami dowódczą /załącznik Nr 6/ zawierają 10 pytań. Obejmują one przede wszystkim problematykę pracy umysłowej podchorążych i jej organizację w czasie przebywania ich w rejonie szkwaterowania. Starano się również przy pomocy wywiadu z dowódcami pododdziałów szkolnych ocenić warunki tej pracy i możliwości pomocy podchorążym w opisywaniu treści programowych i pozaprogramowych.

Wywiady z kadrami dydaktyczną przeprowadzone podczas konsultacji z dowódcami pododdziałów szkolnych w czasie pełnienia przez nich dyżurów służbowych. Podchorążowie udzielali wywiadów w czasie wolnym od zajęć w rejonie szkwaterowania. Rozmówcy chętnie udzielali odpowiedzi na zadawane pytania i rozwijali dyskusję na temat studiowania w uczelni. Podkreślali jednak dość często swoją wątpliwość, czy wyniki tego typu badań stają się w ogóle kiedykolwiek przedmiotem analiz mających na celu rzeczywiste usprawnianie i unowocześnianie procesu dydaktyczno - wychowawczego WOSL.

Ankietywanie właściwe zostało poprzedzone badaniami pilotażowymi, stanowiącymi I etap badania opinii na temat samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Chodziło przede wszystkim o weryfikację kwestionariusza ankiety. W pierwszej wersji opracowane kwestionariusze zarówno dla kadry jak i podchorążych

sawierały zbyt dużą ilość pytań. Udzielanie na nie odpowiedzi, jak wykazały badania pilotażowe, zajmowało respondentom około półtorej godziny czasu, co było zbyt męczące. Dlatego też w kwestionariuszach właściwych pominięto około 30% pytań najmniej istotnych. Praktyka dowodzi jednak, iż opracowanie pytań ankietowych nie należy wcale do czynności łatwych. Ponieważ od ich sformułowania bezpośrednio zależą uzyskiwane wyniki z badań, opłacalne jest poświęcenie na ten cel więcej czasu i wysiłku przez prowadzącego badania.

Kwestionariusz ankiety dla podchorążych zawierał 30 pytań różnego rodzaju /załącznik Nr 1/. Niektóre z nich wymagały dość obszernej, składającej się z kilku części odpowiedzi. Wypełnianie ankiet zorganizowano w grupach szkoleniowych. Prowadzący badania każdej grupie udzielał instruktażu przed przystąpieniem do wypełniania kwestionariusza. Pytania dotyczyły prawie całego procesu kształcenia teoretycznego podchorążych. Respondenci mogli wypowiedzieć się na temat organizacji kształcenia, programu i systemu kontroli. Kwestionariusz ankiety zawierał również miejsce na własną ocenę przygotowania respondenta do studiów, opis organizacji własnych czynności i ucharakteryzowanie stosowanych w samodzielnym odotywniu wiedzy metod. Kilka pytań /od 25 do 29/ dotyczyło zagadnienia samodzielności podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym. Problematyka ta stanowiła pewne zaskoczenie dla respondentów, ale wzbudziła również duże zainteresowanie.

W ramach badań ankietowych zwrócono się do kadry dydaktycznej z 25 pytaniami /załącznik Nr 2/ a do kadry dowódczej z 20 pytaniami /załącznik Nr 3/. Zawarte w kwestionariuszach pytania można pogrupować następująco: dotyczące oceny przygotowania podchorążych do studiowania i najczęściej występujących

braków w tym zakresie, opisujące własne metody pracy z podchorążymi, określające rolę samodzielności podchorążych w procesie zdobywania wiedzy i dotyczące proponowanych zmian.

Kwestionariusze ankiet dla kadry zostały rozdane na okres dwóch tygodni przez ich przełożonych. Zwrot 85% dobrze wypełnionych kwestionariuszy świadczy o poważnym potraktowaniu przez respondentów prowadzonych badań. Udzielone odpowiedzi są przykładem przejawiania dużej troski o doskonalenie i unowocześnianie procesu kształcenia w uczelni.

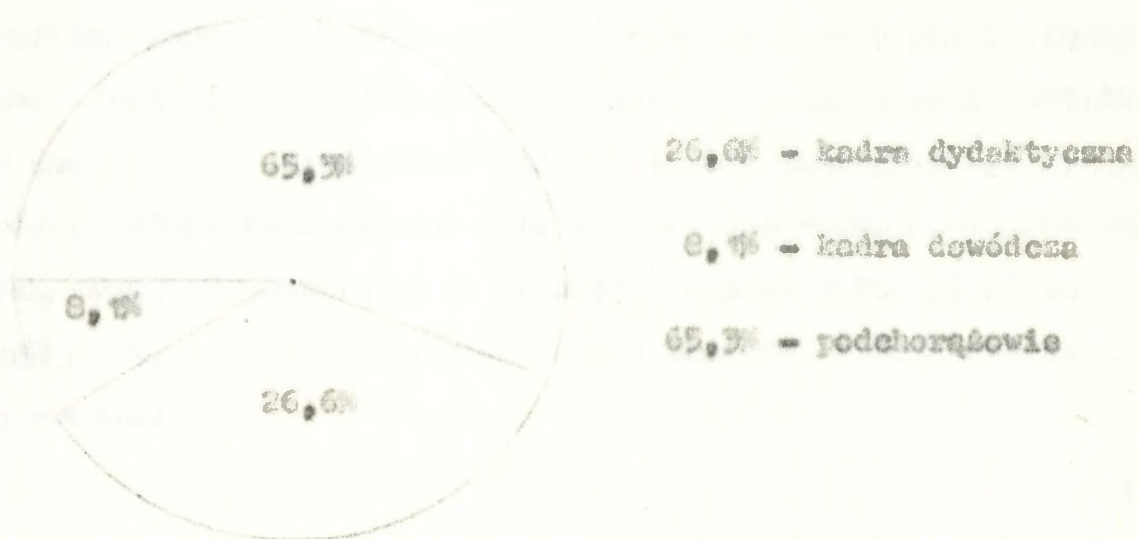
Oprócz wyżej opisanych metod badawczych prowadzone przez autora planową obserwację rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej ze szczególnym uwzględnieniem czynności wykonywanych przez podchorążych podczas samodzielnego zdobywania wiedzy. Opracowany dziennik obserwacji /załącznik Nr 7/ określał do zanotowania przez autora 10 problemów. Zaobserwowane fakty były notowane przez prowadzącego badania na wcześniej przygotowanych arkuszach z wykreślonymi rubrykami. Plan obserwacji sporządzono w ten sposób, aby możliwe było opisanie czynności wykonywanych przez podchorążych w różnych miejscach i okresach roku szkolnego.

Do zakończenia badań uzyskany materiał empiryczny uporządkowano i w oparciu o uzyskane wyniki opracowano rozdział czwarty i piąty, które odpowiadają na pytanie: jak być powinno? Tak dobrane metody i narzędzia badawcze wzięennie się uzupełniając dostarczyły wystarczającej ilości faktów, opinii i ocen, aby można było dokonać weryfikacji hipotez i osiągnąć postawiony w pracy cel badań.

2.4. Teren badań

Badania dotyczące samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych przeprowadzono w Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej w Dęblinie w latach 1984 - 86. Ze względu na złożoność badanego problemu badaniami starano się objąć jak największą liczbę osób. W sumie badaniami objęto 520 respondentów, z tego 85 wykładowców, 26 dowódców pododdziałów szkolnych i 209 podchorążych. Procentowy udział poszczególnych grup osobowych w badaniach przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 3

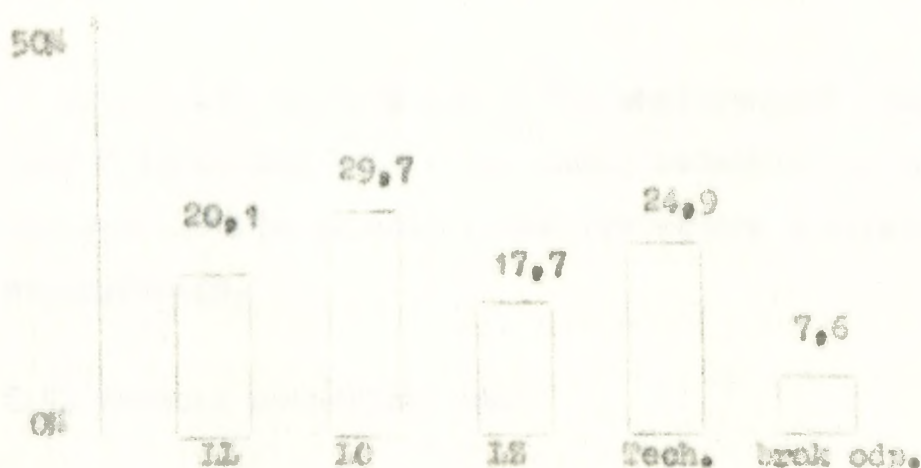
Udział poszczególnych grup osobowych w badaniach

Wywiady przeprowadzono z kadrami dydaktyczną, dowódczą i podchorążymi. Na pytania autora dotyczące problematyki kształcenia odpowiedzieli 10-ciu wykładowców, którzy reprezentowali wszystkie cykle szkoleniowe i katedrę taktyki. Starano się, aby przeprowadzić rozmowy z wykładowcami o dużym stażu dydaktycznym i oficerami z niewielkim doświadczeniem w pracy dydaktycznej.

Wywiadem objęto również 12-tu dowódców pododdziałów szkolnych tak, aby w tej grupie znaleźli się w równej proporcji dowódcy plutonów, kompanii i batalionów. Bezpośrednią rozmowę przeprowadzono też w oparciu o wcześniej przygotowane dyspozycje z 15-ma podchorążymi I rocznika i 10-ma IV rocznika, którzy reprezentowali wszystkie kierunki studiów i kolegów osiągających najlepsze i najgorsze wyniki w nauce.

Kwestionariusze ankiet wypełniło 85-ciu wykładowców, 26-ciu dowódców pododdziałów szkolnych i 209-ciu podchorążych /105-ciu I rocznika i 104-ch IV rocznika/. W badaniach zachowano pełną anonimowość respondentów. Jedyne w kwestionariuszach ankiet przeznaczonych dla podchorążych poproszono o podanie kierunku studiów, rodzaju ukończonej szkoły średniej oraz przybliżonej oceny średniej ze świadectwa naturalnego i ze ostatni semestr. Te dane osobowe były brane pod uwagę przy interpretacji wyników badań, jednak okazały się mało istotne dla rozważanej problematyki. Podział podchorążych biorących udział w badaniach ze względu na rodzaj ukończonej szkoły średniej przedstawiono na rysunku 4.

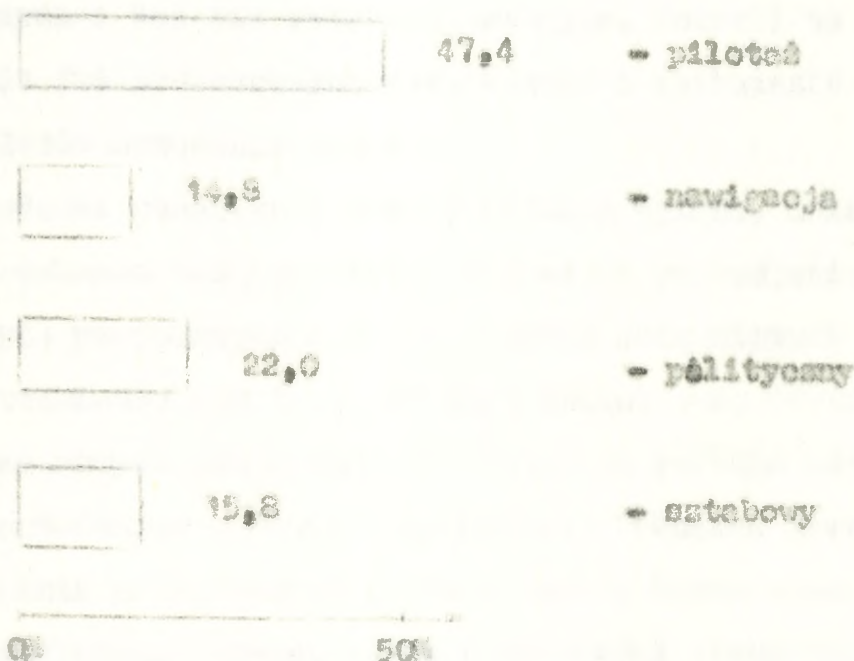
Rysunek 4

Respondenci według rodzaju ukończonej szkoły średniej

Na rysunku 5 przedstawiono podział respondentów w zależności od kierunku studiów. Wiąże się z tym różnice programowe, które mają wpływ na organizację i metody zdobywania wiedzy przez podchorążych.

Rysunek 5

Respondenci według kierunku studiów

Przychylna prowadzeniu badań empirycznych atmosfera w Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej pozwoliła na zebranie w stosunkowo krótkim okresie czasu rzetelnego i bogatego materiału empirycznego.

2.5. Wnioski metodologiczne

Po przeprowadzeniu badań i opracowaniu wyników można sformułować kilka wniosków natury metodologicznej. Mogą one okazać

się przydatne w dalszych badaniach nad zagadnieniem udziału podchorążych w procesie kształcenia.

1. Przygotowanie badań empirycznych, winno być poprzedzone gruntownym studium literatury metodologicznej ze szczególnym uwzględnieniem najnowszych pozycji z tej dziedziny wiedzy. Przedmiotem studiów dla autorów badań konieczne muszą stać się sprawozdania z dotychczas prowadzonych prac badawczych o tej lub podobnej tematyce. Pozwoli to na wykorzystanie już istniejących doświadczeń i uniknięcie ewentualnych błędów metodologicznych.
2. Podczas stosowania metody badania opinii, należy bezwzględnie przekonać respondentów o celowości prowadzenia badań i realnych perspektywach wykorzystania osiągniętych wyników w doskonaleniu praktyki. Wówczas badani swój udział w pracach badawczych potraktują poważnie, co pozwala uzyskać bardziej wartościowy materiał empiryczny. wskazane jest zbieranie opinii przez samych autorów badań. Można wtedy skutecznie przekonywać respondentów o celowości prowadzenia tego typu prac badawczych i ewentualnie udzielać wyszerzających wyjaśnień.
3. Badanie opinii dotyczących kilku problemów jednocześnie wymaga uwagi respondentów i uniemożliwia zgłębienie poszczególnych zagadnień. Kwestionariusze ankiet i wywiadów nie mogą zawierać zbyt skomplikowanych, specjalistycznych pytań, które utrudniałyby badanym udzielanie na nie odpowiedzi. Ilość pytań i ich stopień trudności powinien umożliwić respondentom wypełnianie kwestionariusza ankiety w ciągu najwyżej jednej godziny. Również wywiad pojedynczy lub zbiorowy nie powinien przekraczać tego czasu.
4. Wpływ samodzielności podchorążych na wyniki kształcenia może

być określony na podstawie eksperymentu pedagogicznego. Jednak samo określenie samodzielności jest rzeczą niezwykle trudną i wymaga opracowania specjalnych, w miarę obiektywnych wskaźników.

5. Określenie stopnia efektywności samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych może być dokonane przez szczegółowe sprawdzenie wiadomości przed i po pracy samodzielnej w oparciu o wcześniej przygotowane testy.
6. Prowadzenie badań empirycznych wśród podchorążych stanowi dobrą okazję do wdrażania ich w arkany pracy naukowo - badawczej. W przygotowaniu i prowadzeniu badań oraz opracowywaniu wyników winny brać udział odpowiednie sekcje Naukowego Koła Podchorążych pod kierunkiem prowadzących badania.

SAMODZIELNOŚĆ PODCHORAŹYCH WYŻSZEJ OFICERSKIEJ
SZKOŁY LOTNICZEJ W WYKONYWANIU WINDY

Przewidywane współczesne pole walki będzie wymagało od wszystkich żołnierzy a w szczególności od kadry oficerskiej, bardzo dobrego przygotowania ogólnowojskowego i specjalistycznego. Skuteczne wykorzystanie bojowe osiągnięć nauki i najnowszej techniki w dużej mierze zależy od umiejętności samodzielnego myślenia i działania kadry oficerskiej.

Ciągłe doskonalenie siły bojowej współczesnej armii spowodowane stałym zagrożeniem pokoju w świecie i bezpieczeństwem naszej Ojczyzny wymaga od wyższego szkolnictwa wojskowego kształcenia oficerów coraz lepiej przygotowanych do samodzielnego wykonywania zadań służbowych.

Przed kadrami oficerskimi z konieczności stawiane są bardzo wysokie wymagania. Wynikają one z postanowień regulaminów walki i regulaminów Sił Zbrojnych PRL. Określają je również Zasady działania kadrowego i Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych LWP. Wysokie wymagania przed kadrami oficerskimi stawiają również zapisy Programu rozwoju kultury w Siłach Zbrojnych PRL.

Ogólne zasady kształcenia w wojsku określają: Instrukcja organizacji procesu kształcenia w szkołach i ośrodkach wojskowego szkolnictwa zawodowego¹ oraz Podstawowe założenia procesu kształcenia w wyższych szkołach oficerskich². W oparciu o te

1. Instrukcja organizacji procesu kształcenia w szkołach i ośrodkach wojskowego szkolnictwa zawodowego, W-wa 1976, MON.
2. Podstawowe założenia procesu kształcenia podchorążych wyższych szkół oficerskich, W-wa 1981, MON.

dwa dokumenty i wytyczne wyższych przełożonych w WOSL opracowuje się dla poszczególnych kierunków studiów - Szczegółowe programy kształcenia podchorążych WOSL¹.

Pełne realizacja w istniejących warunkach corocznych rozkazów wyszkoleniowych Dowódcy Wojsk Lotniczych i Komendanta WOSL oraz obowiązujących programów kształcenia zapewnić wyposażenie absolwentów w solidną wiedzę i niezbędne umiejętności praktyczne do dobrego wykonywania obowiązków służbowych i ciągłego doskonalenia osobowości.

Zasady studiowania określa Statut wyższych szkół oficerskich² i Regulamin studiów podchorążych WOSL³. Samodzielne zdobywanie wiedzy przez podchorążych realizowane jest w oparciu o System planowania i organizowania samokształcenia oraz kierowania jego przebiegiem w WOSL⁴. Wraz z rozwojem dydaktyki szkoły wyższej wymienione dokumenty są w zależności od potrzeb ciągle uaktualniane lub całkowicie zmieniane.

W świetle wymagań stawianych oficerom lotnictwa wojskowego problem kształtowania samodzielności podchorążych staje się głównym zadaniem procesu dydaktyczno - wychowawczego WOSL. Samodzielność w wykonywaniu zadań służbowych, zwłaszcza w szybkim podejmowaniu trafnych decyzji w trudnych sytuacjach, uważa się do podstawowej cechy oficera pilota.

Podchorążowie największą samodzielność mogą przejawiać w ramach organizacji własnych czynności w procesie zdobywania wiedzy.

1. Szczegółowy program kształcenia podchorążych WOSL, Dąblin 1983 i 1985, WOSL.
2. Statut wyższych szkół oficerskich, W-wa 1973, WOS.
3. Regulamin studiów podchorążych WOSL, Dąblin 1980, WOSL.
4. System planowania i organizowania samokształcenia oraz kierowania jego przebiegiem w WOSL, Dąblin 1980, WOSL.

Od nich zależy także również wybór i wypracowanie własnych metod studiowania.

Od skuteczności wdrażania podchorążych do samodzielnego zdobywania wiedzy i doskonalenia swoich umiejętności zależy realizacja systematycznego podnoszenia kwalifikacji podczas służby zawodowej. Stopień wywiązywania się absolwentów WOSL z tego zadania współczesności ma bezpośredni wpływ na dochodzenie gotowości i sprawności bojowej jednostek lotniczych.

3.1. Stopień przygotowania podchorążych do studiowania

Jednym z ważnych czynników determinujących efektywność samodzielnego zdobywania wiedzy podczas studiów jest ilość i jakość wiadomości i umiejętności jakie posiadają kandydaci na studia na temat zasad określających optymalną organizację własnych czynności i racjonalne metody uczenia się na poziomie wyższym.

Studiowanie jest to samodzielne zdobywanie wiedzy. Formy i metody własnej pracy studenta zależą od tego, w jakim stopniu został on przygotowany do tej roli w trakcie realizowania procesu dydaktyczno - wychowawczego w szkole średniej i poprzez kształcenie równoległe.

Organizowanie własnych czynności i stosowanie racjonalnych metod uczenia się wymaga długotrwałego kształtowania tych umiejętności. W literaturze pedagogicznej często stwierdza się, że szkoły średnie niewiele miejsca w swej pracy poświęcają temu problemowi. "Jak wynika z analizy procesu dydaktycznego i przyczyn niepowodzeń szkolnych uczniów szkół podstawowych i średnich - stwierdza Józef Kótkurzycki - ich wiedza o metodach i zasadach organizacji samodzielnego uczenia się jest bardzo niska, a pomoc im udzielana może być najwyżej uznana jako

sporadyczna¹. Podobnych wypowiedzi w literaturze i w sprawozdaniach z prowadzonych badań pedagogicznych można spotkać wiele. Tymczasem wiedza o racjonalnej organizacji uczenia się w szkole wyższej stanowi podstawę efektywności studiowania. Na pewno istnieją sposoby samodzielnego zdobywania wiedzy mniej lub więcej skuteczne. W zależności od nich i ich stosowania student osiąga gorsze lub lepsze postępy w nauce.

Z badań przeprowadzonych w wyższych szkołach oficerskich wynika, że "szkolnictwo średnie w niewielkim stopniu przygotowuje uczniów do samodzielnego zdobywania wiedzy niezbędnej w szkole wyższej. Dotychczasowe przedsięwzięcia w tym względzie są sporadyczne i niekonkretne. W tej sytuacji uczniowie sami wyrabiają sobie właściwości uczenia się - często metodą prób i błędów² - stwierdza Kazimierz Żegnałek.

Sytuacja taka wpływa szczególnie niekorzystnie na efektywność kształcenia w wyższych szkołach oficerskich. Podchorążowie bowiem muszą opanować bardzo rozległą wiedzę ogólną i specjalistyczną oraz dużo umiejętności praktycznych w krótkim, w porównaniu z uczelniami cywilnymi, okresie czasu. Z tego względu problem właściwego przygotowania kandydatów do studiowania w uczelniach wojskowych jest bardzo ważny.

Wyniki przeprowadzonych badań na ten temat przeprowadzone w WOSL przedstawia rysunek 6. Jak wynika z rysunku kadra dydaktyczna zarówno przygotowuje merytorycznie jak i metodyczne podchorążych do studiowania ocenia średnio na dostatecznie. Należy pod uwagę, że około 50% kandydatów do WOSL jest absolwentami

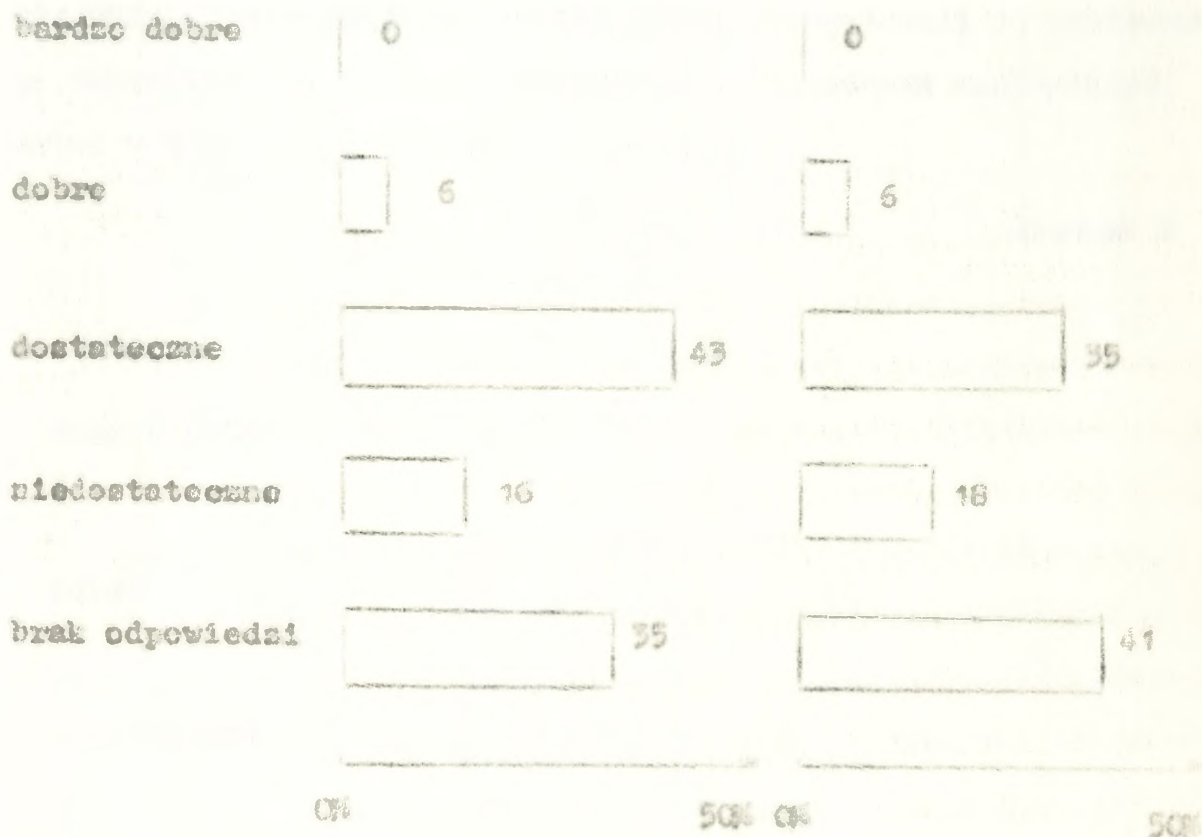
1. J. Półturszycki - Wdrażanie do samokształcenia, W-wa 1983, WSiP, s. 75

2. K. Żegnałek - Jak uczyć się samodzielnie?, PwL - 5/81, s. 81.

liceów lotniczych można stwierdzić, iż nowo utworzone szkoły średnie dla potrzeb lotnictwa wojskowego nie mają pod tym względem lepszych osiągnięć niż średnie szkoły cywilne.

Rysunek 6

a/ pod względem merytorycznym b/ pod względem metodycznym

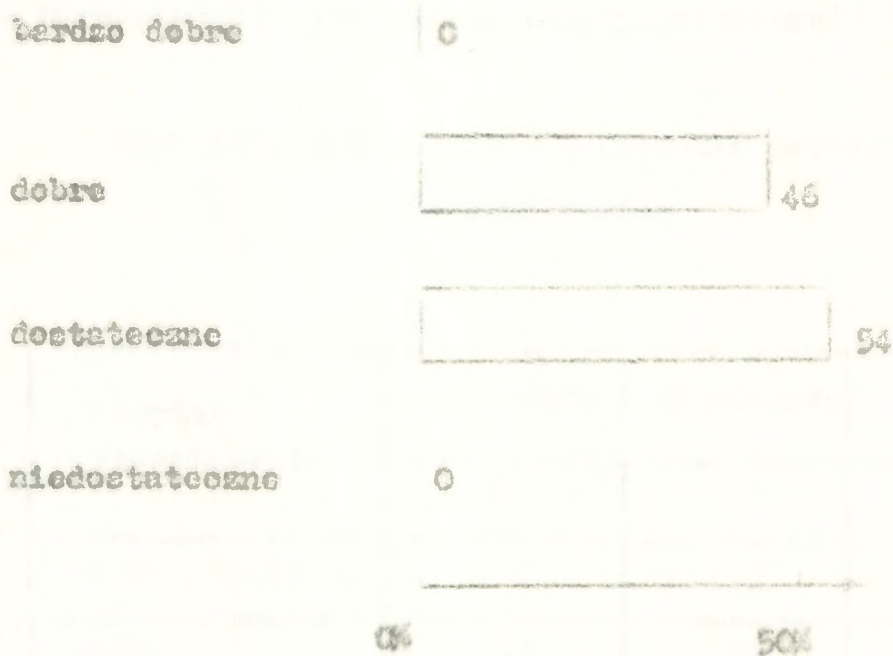
Przygotowanie podchorążych do studiowania w opinii kadry dydaktycznej

Wyniki badań tego problemu przedstawione na rysunku 6 są zbliżone z wynikami badań dokonanych przed kilku latami przez Kazimierza Żegnałkę. Autor po przeprowadzeniu badań w wyższych szkołach oficerskich doszedł do wniosku, że "tylko 0,7% wykładowców

stwierdziko, że przygotowanie absolwentów szkół średnich w dziedzinie umiejętności uczenia się jest bardzo dobre. Natomiast 6% uważało, że przygotowanie jest dobre, 51% - średnio, a 45% - słabo¹. A więc sytuacja w tym zakresie w szkolnictwie średnim nie uległa poprawie.

O wiele wyżej oceniają przygotowanie podchorążych do studiowania dowódcy pododdziałów szkolnych. Jak wynika z rysunku 7 obrazującego opinię na ten temat, prawie połowa badanych dowódców uważa, że podchorążowie są dobrze przygotowani do skutecznego organizowania własnych czynności i stosowania racjonalnych metod w zdobywaniu wiedzy.

Rysunek 7

Przygotowanie podchorążych do studiowania w opinii dowódców pododdziałów szkolnych

1. K. Segnałek - Jak się uczyć samodzielnie?, PML - 5/81, s. 87

W badanej grupie respondentów, jedynie dowódcy kompanii szkolnych podobnie jak kadra dydaktyczna, wiedzę i umiejętności podchorążych w ocenianym przedmiocie uważają za dość niską. Najwyżej te wiadomości i umiejętności oceniają dowódcy plutonów, stąd też ocena średnia przedstawiona na rysunku 7 jest dość wysoka. Można przypuszczać, że oni sami stosunkowo niedawno byli podchorążymi i dlatego zawyżają takie oceny. Być może również, że dowódcy plutonów stawiają w tym zakresie swoim podwładnym zbyt niskie w stosunku do potrzeb wymagania. W prezentowanej opinii zabrakło ocen bardzo dobrych i niedostatecznych. Świadczy o tym, że jest dość trudno ocenić umiejętności i wiedzę podchorążych w zakresie ich stopnia przygotowania do studiowania.

Samocena badanych podchorążych na temat ich przygotowania do samodzielnego zdobywania wiedzy przedstawia tabela 1.

Samocena podchorążych w zakresie przygotowania
do studiowania

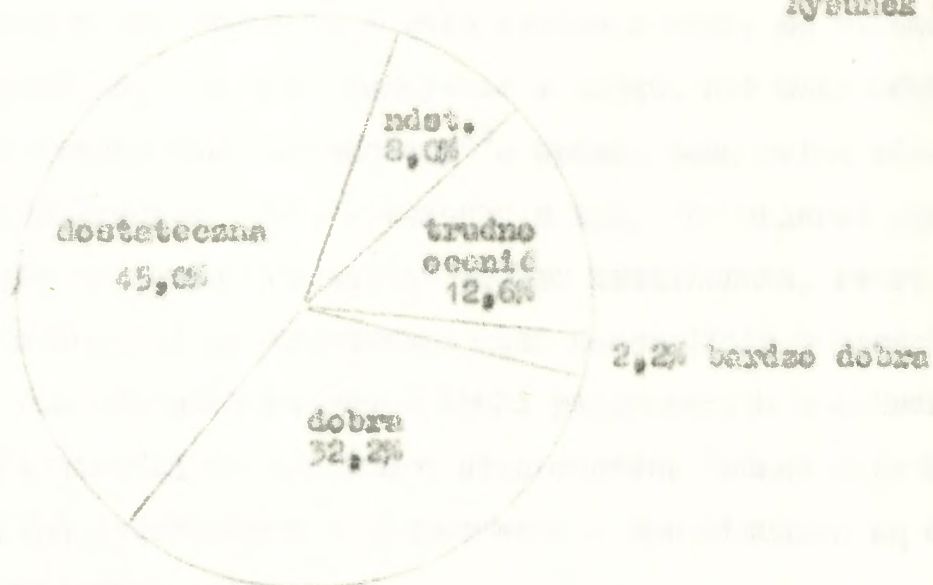
Tabela 1

Stopień przygotowania	I rocznik	IV rocznik	ocena średnia
	%	%	%
bardzo dobry	4	9	6,5
dobry	43	46	44,5
dostateczny	48	46	42,0
niedostateczny	5	9	7,0

Jak widać, wyniki są zbliżone z opinią dowódców pododdziałów szkolnych na ten temat. Na uwagę zasługuje fakt, że ocena badanych podchorążych IV rocznika niewiele się różni od oceny respondentów z I rocznika. Na tej podstawie można wnioskować, że podobnie jak w szkołach średnich, w okresie pobytu w WOSL w procesie dydaktyczno - wychowawczym niewiele miejsca poświęca się kształtowaniu umiejętności stosowania racjonalnych metod w pracy umysłowej.

Na podstawie różniących się w pewnym stopniu opinii trzech badanych grup respondentów, tj. kadry dydaktycznej, dowódczej i podchorążych na rysunku 8 przedstawiono średnią oceną stopnia przygotowania podchorążych do studiowania.

Rysunek 8

Ogólna ocena stopnia przygotowania podchorążych do studiowania

Uogólniając otrzymane wyniki badań można stwierdzić, że kandydaci do WOSL są słabo przygotowani do samodzielnego zdobywania wiedzy. Natomiast współczesna dydaktyka szkoły wyższej i dyrektywy określające zasady organizowania i kierowania procesem

Kształcenia w wyższych szkołach oficerskich wyraźnie wskazują na konieczność pełnego aktywizowania podchorążych w zakresie samodzielnego zdobywania wiedzy. Bez właściwego przygotowania kandydatów przez szkoły średnie do studiowania, trudno jest skutecznie realizować te zalecenia. Rolą samodzielnego studiowania w kształceniu na poziomie wyższym doceniają wszyscy pedagodzy. Ustalenie zależności - w jakim stopniu studiowanie podchorążych organizowane we własnym zakresie ma wpływ na efektywność kształcenia nie jest łatwe. Można jednak stwierdzić z całą pewnością, że jest bardzo ważne. Dlatego też przygotowanie kandydatów do studiowania jest bardzo istotne.

Wyniki badań świadczą, że w tym zakresie szkolnictwo średnie ma niewielkie osiągnięcia. Mieczysław Święcicki twierdzi, że "najwięcej natomiast strat na I roku wynika z tego, że student nie umie się uczyć, nie umie korzystać z zajęć, nie umie mówić, że w gruncie rzeczy jest zalękniony"¹. Opinię taką można również wyrazić o podchorążych WOSL. W związku z tym, aby uniknąć strat i jednocześnie zapewnić odpowiedni poziom kształcenia, kadra dydaktyczna, dowódcza i instruktorska musi szczególnie w początkowym okresie studiów rekompensować braki podchorążych w zakresie wiedzy i umiejętności racjonalnego studiowania. Jednak dotychczasowe wysiłki dydaktyczno - wychowawcze w tym kierunku są dalekie od rzeczywistych potrzeb.

3.2. Problem samodzielności podchorążych w dokumentach normatywnych

Działalność dydaktyczno - wychowawcza WOSL prowadzona jest w oparciu o szereg dokumentów określających zadania uczelni i sposoby ich realizacji. W dokumentach wydanych przez IC MON,

DWL i Komendę WOSL wiele miejsca poświęca się problemowi kształcenia samodzielności podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym.

Głównym dokumentem określającym zadania wyższych szkół oficerskich są "Podstawowe założenia procesu kształcenia podchorążych wyższych szkół oficerskich"¹ opracowane przez Główny Inspektorat Szkolenia MON. Dokument ten stwierdza, że "podstawowym zadaniem wyższych szkół oficerskich jest przygotowanie podchorążych do zawodu oficera odpowiednio do wymagań określonych w Regulaminach walki i regulaminach Sił Zbrojnych Zasadach działania kadrowego w Siłach Zbrojnych oraz Zasadach etyki zawodowej żołnierzy Polskiej Ludowej, a także danie solidnych podstaw do wykonywania zawodu oraz samodzielnego rozwijania wiedzy i umiejętności w toku życia, służby i pracy"². Widać, że już na samym początku wraz z określeniem głównych zadań zwraca się w tym dokumencie uwagę na kształtowanie samodzielności podchorążych. Dokument nakazuje wprost "w toku czteroletnich studiów przygotować podchorążych do samodzielnego życia i służby głównie poprzez wyrobienie w nich umiejętności organizowania pracy osobistej i szkoleniowo - wychowawczej. Zasadniczą potrzebą samodzielnego podnoszenia wiedzy i umiejętności przekazywania jej podwładnym"³. W dalszej części "Podstawowe założenia ..." podkreślają, że "środki i sposoby działalności w ramach samokształcenia powinny być określone w dużej mierze przez samych podchorążych, przy czym zakres samodzielności w tej dziedzinie powinien narastać na kolejnych latach studiów"⁴ oraz

1. Podstawowe założenia procesu kształcenia podchorążych w wyższych szkołach oficerskich, V-wz 1981, MON.

2. Tamże, s.5.

3. Tamże, s.30 i 31.

4. Tamże, s.42.

nakazują "maksymalnie zagwarantować racjonalne wykorzystanie czasu przeznaczanego na samokształcenie, a ponadto zapewnić optymalne warunki nauki własnej"¹.

Z analizy treści zawartych w "Podstawowych założeniach ..." wynika, że bardzo wyraźnie i z mocnym podkreśleniem nakazuje się eksponowanie samodzielności podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym.

Wśród dziewięciu podstawowych cech wymaganych od żołnierzy zawodowych "Zasady działania kadrowego" samodzielność i inicjatywę wymieniają na trzecim miejscu². Według postanowień tego dokumentu, oficera winna cechować "pełna samodzielność w wykonywaniu zadań służbowych, swobodność w podejmowaniu decyzji w sytuacjach trudnych, wymagających niezwłocznego działania"³. Takich sytuacji podczas wykonywania zadań przez absolwentów WOSL nie brakuje. Dlatego też kształtowanie samodzielności podchorążych w tej uczelni winno znaleźć w procesie dydaktyczno - wychowawczym należyte miejsce.

Samodzielność jest również cechą nieodzowną w procesie ustawicznego doskonalenia osobowości przez każdego oficera. "Program rozwoju kultury ..." nakazuje "uczyć i wdrażać do samodzielnego zdobywania wiedzy, korzystania ze źródeł informacji naukowej, z nowoczesnych technik i środków jej upowszechnienia"⁴.

Z przytoczonych wyżej cytatów wynika, że problem kształtowania samodzielności jest istotnym elementem procesu dydaktyczno-

1. Podstawowe założenia procesu kształcenia podchorążych w wyższych szkołach oficerskich, W-wa 1961, MON, s.42.
2. Zasady działania kadrowego w Siłach Zbrojnych PRL, W-wa 1983, MON, s.27.
3. Tamże, s.34.
4. Program rozwoju kultury w Siłach Zbrojnych PRL, W-wa 1977, MON, s.31.

wychowawczego w szkolnictwie wojskowym. Wyraźnie nakazuje się kształtowanie tej cechy charakteru wśród podchorążych.

W ostatnim okresie czasu wiele uwagi problemowi samodzielności podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym wyższych eskad officerkich poświęcono na posiedzeniach Rady Wyższego Szkolnictwa Wojskowego. Na plenarnym posiedzeniu w miesiącu lipcu 1984 roku sformułowane zostało, aby "przez zadania indywidualne kształtować samodzielność wyzwalamą energią intelektualną, pomysłowość i inicjatywę podchorążych"¹ oraz "przy zachowaniu podstawowych wyrogów regulaminów - zrezygnować z szeregu rygorów formalnych, zapewniając podchorążym większą swobodę i samodzielność, tak w problematyce studiów jak i w sprawach osobistych"². W materiałach z posiedzenia plenarnego Rady WSzW z grudnia 1985 roku stwierdza się, że "zwiększono zakres samodzielnego zdobywania wiedzy i zapewniono stosowne warunki czasowe i organizacyjne do jej przyswajania"³ i jednocześnie podkreśla się, że "w ocenie dowódców jednostek wojskowych szerzą się uwagi na stosunkowo niski poziom ukształtowania w nich tak istotnych dla oficera cech, jak inicjatywa oraz samodzielność i umiejętność twórczego rozwiązywania problemów"⁴.

Opinia powyższa w pełni dotyczy również absolwentów WOSL. Znajduje to potwierdzenie w przeprowadzonych w 15-tu lotniczych jednostkach wojskowych badaniach. Objęto nimi 200-tu absolwentów i 95-ciu ich przełożonych. Wyniki pozwoliły w sprawozdaniu

1. Materiały z plenarnego posiedzenia Rady WSzW z lipca 1984, s.40.

2. Tamże, s.41.

3. Materiały z plenarnego posiedzenia Rady WSzW z grudnia 1985, s.17.

4. Tamże, s.20

stwierdzić, że "szkoła mało uczy samodzielności, absolwenci są przyzwyczajeni do tego, że wszystkie problemy rozwiązują za nich przełożeni"¹. W podsumowaniu wyników badań stwierdza się, że "podstawowym mankamentem jest występujący u niektórych absolwentów mały stopień samodzielności i odpowiedzialności oraz małe wyrobienie społeczne, co rzutuje na poziom wykonywania zadań służbowych i stosunki międzyludzkie w środowisku zawodowym"².

Nakaz kształtowania samodzielności podchorążych wynika z corocznych rozkazów wyszkoleniowych Dowódcy Wojsk Lotniczych i Komendanta WOSL.

Bużo uwagi problemowi kształtowania samodzielności podchorążych poświęcono w Szczegółowych programach kształcenia podchorążych WOSL. Program dla specjalności pilot samolotów odrzutowych nakazuje kadrcze dydaktycznej i dowódczej "sterować aktywnością podchorążych, pobudzać ich do samodzielnych poszukiwań oraz zaszczerpić im wewnętrzną potrzebę samodzielnego podnoszenia wiedzy i umiejętności"³. W programie dla specjalności nasienie personelu nawigatoraki poleca się "podchorążym starszych roczników stwarzać jak najlepsze warunki w pracy samodzielnej i gospodarowanie czasem przeznaczonym na samokształcenie. W pracy wychowawczej eksponować dojrzałość intelektualną i samodzielność podchorążych do umiejętnego dysponowania czasem przeznaczonym na samokształcenie według ich potrzeb"⁴. Program dla

1. Sprawozdanie z badań przeprowadzonych n.t. Ocena przygotowania absolwentów WOSL do realizacji zadań w jednostkach wojskowych, Dąblin 1984, WOSL, s.14.

2. Tamże, s.34.

3. Szczegółowy program kształcenia podchorążych WOSL, Dąblin 1985, WOSL, s.26.

4. Szczegółowy program kształcenia podchorążych WOSL, Dąblin 1985, WOSL, s.28.

specjalności navigator - officer sstatu nakazuje "doskonalid
umiejętności samodzielnego kształcenia się ... pogłębienia wie-
dzy ogólnowojskowej i specjalistycznej"¹. Jednym z celów reali-
zacji kształcenia według programu dla kierunku politycznego jest
wyrabiać u podchorążych "inicyjatywę i samodzielność, w tym zwią-
szać aktywność w myśleniu i działaniu, odwagę intelektualną,
nowatorstwo w poszukiwaniu i stosowaniu wciąż lepszych /orygi-
nalnych/ rozwiązań, zdolność samokrytycznej oceny"².

Jak wynika z wyżej przytoczonych cytatów, postulat kształte-
wania samodzielności podchorążych znajduje pełne odzwierciedle-
nie w obowiązujących przepisach, w operacji o które realizuje
się proces kształcenia w WOSL. Właściwa interpretacja tych doku-
mentów w bieżącej działalności dydaktyczno-wychowawczej gwaran-
tuje skuteczne kształtowanie samodzielności podchorążych. Oprócz
obowiązujących przepisów kształtowanie samodzielności podchorą-
żych uwarunkowane jest istniejącymi warunkami w uceelni.

3.3. Warunki samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych

Optymalne wykorzystanie dyspozycji intelektualno - motywacyj-
nych podchorążych w dużym stopniu zależy od warunków jakie im
stworzono do studiowania. Przygotowanie personelu latającego
i zabezpieczającego do działań bojowych może się odbywać tylko
w dobrych warunkach. Składają się na nie głównie możliwości soc-
jalno - bytowe i wyposażenie bazy dydaktycznej. Jednak wykorzy-
stanie tych warunków zależy przede wszystkim od poziomu

1. Szczegółowy program kształcenia podchorążych WOSL, Dąblin
1985, WOSL, s.7.

2. Szczegółowy program kształcenia podchorążych WOSL, Dąblin
1985, WOSL, s.10.

przygotowania kadry dydaktycznej, dowódczej i instruktorskiej do prowadzenia pracy dydaktyczno - wychowawczej oraz samych podchorążych do studiowania.

Dąblińska szkoła lotnicza w okresie 60-lecia swej działalności ciągle się rozbudowywała. Dynamika rozwoju tej uczelni, wynikała z bieżących i perspektywicznych potrzeb lotnictwa wojskowego. Świadczy o tym między innymi monografia szkoły opracowana przez Jana Celka¹, która jest jednocześnie świadectwem ogromnego dorobku uczelni w zakresie kształcenia kadr dla lotnictwa.

Nadanie szkole statusu wyższej uczelni oznaczało jednocześnie przeprowadzenie szeregu zmian w procesie dydaktyczno - wychowawczym, co zmuszało do dalszej dynamicznej rozbudowy bazy socjalno - bytowej i dydaktycznej. Przemiany dokonujące się w WOSL w ostatnim 20-leciu smierzą wyrażnie w kierunku stworzenia takich warunków, w których proces dydaktyczno - wychowawczy posiadałby wszelkie znamiona kształcenia na poziomie wyższym.

Istniejące warunki studiowania w uczelni badani podchorążowie z reguły oceniają jako dobre. Opinię respondentów w tym zakresie przedstawiła tabela 2. Wyniki badań przedstawione w tabeli wskazują, iż respondenci lepiej oceniają warunki zaspokajania swoich potrzeb poznawczych w Oddziale Szkolenia niż w pododdziałach szkolnych. Badani podchorążowie IV rocznika wysoko oceniają warunki do zdobywania wiedzy stwarzane im w szkolnych jednostkach lotniczych podczas szkolenia praktycznego.

Na ocenę istniejących warunków studiowania mają głównie wpływ takie czynniki, jak: zakwaterowanie, wyżywienie, opieka

1. J. Celak - Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza im. Jana Erasmiego, W-wa 1979, MON.

lekarska, wyposażenie bazy dydaktycznej oraz poziom prowadzenia zajęć i ogólna atmosfera panująca w uczelni.

Ocena warunków studiowania przez podchorążych

Tabela 2

Ocena warunków	I rocznik		IV rocznik			Ogółem
	Oddz. Szk.	pod szk.	Oddz. Szk.	pod szk.	JW	
	%	%	%	%	%	%
bardzo dobre	11	5	9	3	19	9,2
dobre	45	24	42	21	23	31,6
dostateczne	30	36	19	27	13	26,3
niedostateczne	6	20	1	12	4	9,3
nie mam zdania	8	15	29	37	41	23,6

Dobre warunki zakwaterowania w pokojach internetowych 2-3 osobowych są dużym ułatwieniem w studiowaniu indywidualnym i w małych grupach. Jedynie podchorążowie I rocznika zgodnie z obowiązującymi przepisami są zakwaterowani w budynku koszarowym w salach kilkunasto-osobowych. Należy podkreślić, że takie warunki stanowią duże utrudnienie w zdobywaniu wiedzy. Jak wykazały badania, których wyniki prezentowane są w 4 rozdziale niniejszej pracy większość badanych podchorążych woli uczyć się indywidualnie lub w małych 2-4 osobowych grupach. Przebywanie

w ciągu całego I semestru nauki w dużych grupach szkoleniowych podczas zorganizowanego samokształcenia, a następnie w ponad 20 osobowych salach żołnierskich praktycznie umożliwia indywiduale studiowanie. Faktem jest, że początkowy okres studiów wcale nie jest mniej ważny od następnych, a na pewno należy do najtrudniejszych.

W rejonie internatowym znajdują się nowoczesne obiekty zapewniające regularne i wysokokaloryczne pożywienie dla podchorążych. Szybka obsługa w stołówkach skraca czas spożywania posiłków do minimum. Podchorążowie nie tracą czasu na dochodzenie do punktów żywienia i wyczekiwanie na posiłki.

W pobliżu internatów znajduje się Garnizonowa Izba Chorych, której funkcjonowanie wraz z 6 Wojskowym Szpitalem Lotniczym znajdującym się na terenie garnizonu w pełni zabezpiecza podchorążym opiekę lekarską. Bardzo dobry stan zdrowia podchorążych praktycznie eliminuje czynnik zdrowotny, jako przyczynę niepowodzeń w nauce lub znaczące utrudnienie w studiowaniu.

Podchorążym nie utrudnia się wyjazdów na przepustki i urlopy. Z tej możliwości korzystają bardzo często, a można nawet stwierdzić, że w możliwie maksymalnym stopniu. Ilość wyjazdów ograniczona jest jedynie stanem gotowości bojowej i rażącoymi zaniedbaniami w dyscyplinie lub w nauce.

Nimo opisanej wyżej sytuacji w porównaniu z oceną Oddziału Szkolenia i szkolnych jednostek wojskowych badani podchorążowie najniżej oceniają istniejące warunki studiowania w pododdziałach szkolnych. Taka ocena wynika przede wszystkim z faktu, że wszystkie zadania ogólnowojskowe są realizowane w czasie pobytu podchorążych w rejonie nakwaterowania. Wykonywanie obowiązków wynikających z toku służby wojskowej jest największym utrudnieniem w procesie samodzielnego studiowania, ponieważ znacząco

ogranicza jego czas. Zbyt częste wykonywanie prac gospodarczych w czasie przeznaczonym na naukę własną, w dodatku doraźnie organizowanych, bez wcześniejszego ich planowania, jest najważniejszym czynnikiem obniżającym ocenę warunków studiowania w pododdziałach szkolnych.

Samodzielne zdobywanie wiedzy przez podchorążych zależy również w dużym stopniu od stanu bazy dydaktycznej Oddziału Szkolenia. Badani podchorążowie wysoko oceniają warunki zaspokajania swoich potrzeb poznawczych istniejące w Oddziale Szkolenia. Na zdecydowanie pozytywną ocenę w tym zakresie ma wpływ prowadzenie zajęć programowych przez kadrę dydaktyczną oraz wyposażenie bazy dydaktycznej.

Opinię badanych podchorążych na temat prowadzenia zajęć przedstawiono w tabeli 3.

Opinia podchorążych na temat prowadzenia zajęć

Tabela 3

Ocena zajęć	I rocznik	IV rocznik	ocena średnia
	%	%	%
pozytywne	17	9	13,0
raczej pozytywne	51	46	48,5
raczej negatywne	7	14	10,5
negatywne	4	7	5,5
brak odpowiedzi	21	24	22,5

Zdecydowana większość respondentów prowadzenie zajęć programowych ocenia pozytywnie ale nie wysoko. Należy podkreślić, że uzasadnienie ocen negatywnych ma bezpośredni związek z faktem, że uczelnia jest jednocześnie jednostką wojskową i przestrzeganie regulaminów obowiązuje również podczas prowadzenia zajęć w Oddziale Szkolenia. Podchorążowie nisko oceniający zajęcia najczęściej twierdzą, że "prowadzone są zbyt sztywno, więcej uwagi zwraca się na regulamin niż na naukę, taki sposób stepie i zniszcza". Inne uzasadnienia określają "system nauczania zbyt przypominający szkołę średnią" a nawet gorszej, jeżeli "odpytuje się jak w szkole podstawowej, a ze brak sesyту otrzymuje się ocenę niedostateczną, tj. - w ocenie badanych podchorążych I rocznika - po prostu śmieszne". Wielu respondentów uważa, że zbyt preferuje się pamięć a nie myślenie. Niektóre uwagi dotyczyły przewagi metod słownych w nauczaniu, przy sporadycznym wykorzystywaniu pomocy naukowych /środków audiowizualnych, plansz, schematów itp./. Dokumentacja badawcza zawiera również wypowiedzi stwierdzające, że "nie wszyscy wykładowcy w sposób umiejętny potrafią prowadzić zajęcia". W sumie w podobny do cytowanych wyżej wypowiedzi uzasadnia swą zdecydowaną negatywną opinią na temat prowadzenia zajęć tylko 4% badanych podchorążych I rocznika i 7% - IV rocznika. Biorąc pod uwagę, że zdecydowanie pozytywnych wypowiedzi na ten temat jest tylko 13%, można sądzić o prowadzeniu zajęć nie na najwyższym poziomie.

Oddział Szkolenia posiada dobre warunki lokalowe. Wystarczająca ilość odpowiednio wyposażonych sal wykładowych, gabinetów metodycznych, w pełni zabezpiecza proces kształcenia teoretycznego. Ponadto, w dużym stopniu wykorzystuje się park samolotowy i sale symulatorów lotniczych. Proces kształcenia ułatwia wykorzystywanie dwóch auli, studia telewizji dydaktycznej, ośrodka

informatyki i innych obiektów wchodzących w skład Oddziału Szkolenia.

Na wyposażenie bazy dydaktycznej składa się min. 27 projektorów filmowych, 12 magnetowidów, 40 monitorów telewizyjnych, 32 kamery telewizyjne, 90 radiocodbiorników, 13 epidiaskopów, 16 rzutników pisma i 42 rzutniki przedroczny oraz 66 magnetofonów. Filnoteka składa się z około 700 filmów, prawie 2000 foliogramów i 1300 przedroczny. Wymienione środki dydaktyczne, jak wynika z badań, nie są jednak w pełni wykorzystywane w procesie dydaktyczno - wychowawczym.

Nauczyciele akademicki i podchorążowie najczęściej korzystają z Biblioteki Naukowej. Posiada ona ponad 136000 wydawnictw zwartych. Około 6400 pozycji stanowi zbiory specjalne. W bibliotece znajduje się ponad 5500 tytułów /ponad 90000 egzemplarzy/ podręczników i skryptów dla podchorążych. Jest to ta część zbiorów, z której najczęściej i najwięcej korzystają. Ważną rolę w procesie studiowania odgrywa czytelnia. Można tu korzystać z pozycji encyklopedycznych i słownikowych. W czytelni znajduje się 131 tytułów czasopism krajowych i 43 zagraniczne. Działalność Ośrodka Informacji Naukowej i Bibliograficznej stanowi duże ułatwienie w korzystaniu z materiałów drukowanych dla nauczycieli akademickich. Ośrodek współpracuje z 70 instytucjami naukowymi w całym kraju i sprawnie realizuje zapotrzebowania na brakujące pozycje. Ponadto około 40% podchorążych korzysta z Biblioteki Oświatowej Garnizonowego Klubu Oficerskiego. Zbiory tej biblioteki wynoszą prawie 36000 pozycji. Korzystanie z sieci bibliotecznej jest ułatwione dogodnymi dla podchorążych godzinami otwarcia i dostępem do katalogów również poza tymi godzinami.

Jak wynika z wyżej przedstawionych danych, w Oddziale Szkolenia istnieją dobre warunki do studiowania. Znajdują się tu i są

łatwo dostępne niezbędne źródła wiedzy zapewniające opanowanie treści objętych programem kształcenia i zaspokojenie innych potrzeb intelektualnych podchorążych.

Istnieją również dobre warunki do prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego i uprawiania różnych dyscyplin sportowych. W Oddziale Szkolenia znajduje się kilka sal gimnastycznych z odpowiednim wyposażeniem oraz basen kryty. W okresie letnim podchorążowie korzystają ze stadionu oraz kilku boisk i ośrodków treningowych.

Szkolne jednostki lotnicze stwarzają dobre, a w opinii niektórych respondentów nawet bardzo dobre warunki do szkolenia praktycznego. W każdej jednostce znajdują się prawidłowo wyposażone sale przygotowania do lotów i prowadzenia bieżącej analizy procesu szkolenia. Na lotniskach, w rejonach startowych organizowane jest wszechstronne zabezpieczenie szkolenia praktycznego podchorążych w powietrzu. Jedynie ograniczony jest w dużym stopniu dostęp do literatury. W miejscowych bibliotekach znajdują się tylko pozycje ogólnowojskowe i specjalistyczne związane bezpośrednio ze szkoleniem lotniczym i funkcjonowaniem jednostki wojskowej.

Życie kulturalne podchorążych skupia się w Klubie Podchorążego i w klubach żołnierskich szkolnych jednostek lotniczych oraz w miejscowych kawiarniach. Dość częste wyjazdy na przepustki i urlopy do miejscowości rodzinnych, dobre połączenia komunikacyjne z takimi ośrodkami naukowo - kulturalnymi jak: Warszawa, Lublin, Białym Białem i Puławami w stopniu wystarczającym zabezpieczają potrzeby kulturalno - oświatowe podchorążych.

Wyniki badań przeprowadzonych wśród kadry dydaktycznej, docelowej i podchorążych świadczą o tym, że w WOSL istnieją dobre warunki do studiowania. Jednak wyposażenie bazy dydaktycznej

a przede wszystkim nowoczesnych środków kształcenia, w tym telewizji dydaktycznej i Ośrodka Informatyki, nie jest w pełni wykorzystywane.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że największym utrudnieniem w realizacji procesu kształcenia jest permanentny brak czasu. Dotyczy to nie tylko podchorążych, ale również kadry dydaktycznej. Jednym z podstawowych warunków poprawnego wykonywania jakichkolwiek czynności jest zagwarantowanie niezbędnej ilości czasu. Poszukiwanie rezerw w tym zakresie w działalności dydaktyczno - wychowawczej WOSL jest problemem trudnym i niezwykle skłónym. Dlatego też w tym miejscu ze względu na przedmiot rozważań tego rozdziału, problem został tylko zasygnalizowany. Szerzej jest omówiony w rozdziale następnym poświęconym organizacji samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych, której doskonalenie mierza głównie w kierunku poszukiwania rezerw czasowych. Natomiast w dalszej części tego rozdziału zostaną zaprezentowane wyniki badań nad samodzielnością podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym. Jest ona bowiem jednym z głównych warunków nowoczesności kształcenia na poziomie wyższym.

3.4. Samodzielność podchorążych w zdobywaniu wiedzy

Naturalną potrzebą człowieka jest dążenie do samodzielności. Wzrasta ona wraz z rozwojem jednostki, w czasie zdobywania wiedzy, umiejętności i gromadzenia doświadczeń osobistych.

Jeżeli od oficera wymaga się samodzielnego myślenia i działania to jest rzeczą oczywistą, że taką cechę musi on zdobywać podczas studiów. Podchorąży, posiada określone predyspozycje do tego, aby wykazywać samodzielność w myśleniu i umieć działać

samodzielnie kierując jednocześnie działalnością innych. Ze względu na wymaganie służby wojskowej cena kształtowania samodzielności podchorążych w studiowaniu jest wysoka. Oczywiście istnieje problem podstawowy. Do jakich granic w warunkach wyższej szkoły oficerskiej możliwe jest kształtowanie samodzielności podchorążych? Nie jest sprawą łatwą określenie tego zakresu. Jednak można przyjąć, że jeżeli samodzielność podchorążych ma pozytywny wpływ na kształtowanie ich osobowości i efektywność procesu dydaktycznego, to podczas studiów należy stworzyć sprzyjające warunki do rozwijania i przejawiania samodzielnego myślenia i działania podchorążym.

Samodzielność podchorążych zależy od warunków zewnętrznych i wewnętrznych. Bez odpowiedniego przygotowania przez szkołę średnie trudno jest spodziewać się od podchorążych samodzielnego poczynania w studiowaniu. Z drugiej strony, jeżeli warunki zewnętrzne nie sprzyjają lub wręcz uniemożliwiają działania usamodzielniające, to pożądane predyspozycje osobowościowe nie będą mogły być w procesie dydaktyczno - wychowawczym należycie wykorzystywane.

Warunki zewnętrzne w ogólnym zarysie zostały już w tym rozdziale scharakteryzowane. Natomiast badanie wpływu poszczególnych cech osobowościowych na sposoby pracy samodzielną podchorążych wykracza poza ramy niniejszej rozprawy. Należy podkreślić, że jest to problem bardzo istotny w procesie kształcenia, a dotychczas nie do końca zbadany.

Rozważając problem samodzielności podchorążych nie można pominać zagadnienia kształtowania samodzielności. "Odpowiedzialność zaś i samodzielność - twierdzi Jarosław Rudniański - są nierozdzielne w tym sensie, iż nie może być mowy o wyrabianiu

odpowiedzialności bez dawania samodzielności"¹. Trudno sobie wyobrazić współczesnego oficera bez wysokiego poczucia odpowiedzialności za wykonanie powierzonych mu zadań oraz ludzi i właściwe wykorzystanie nowoczesnego i bardzo kosztownego sprzętu technicznego. Kształtowanie samodzielności u podchorążych winno stać się jednym z głównych zadań w procesie dydaktyczno - wychowawczym.

W czasie prowadzenia badań starano się określić stopień samodzielności podchorążych w zdobywaniu wiedzy. Ilość wypowiedzi szarych podchorążych na ten temat w ujęciu procentowym przedstawia tabela 4.

Szacowana samodzielności podchorążych

Tabela 4

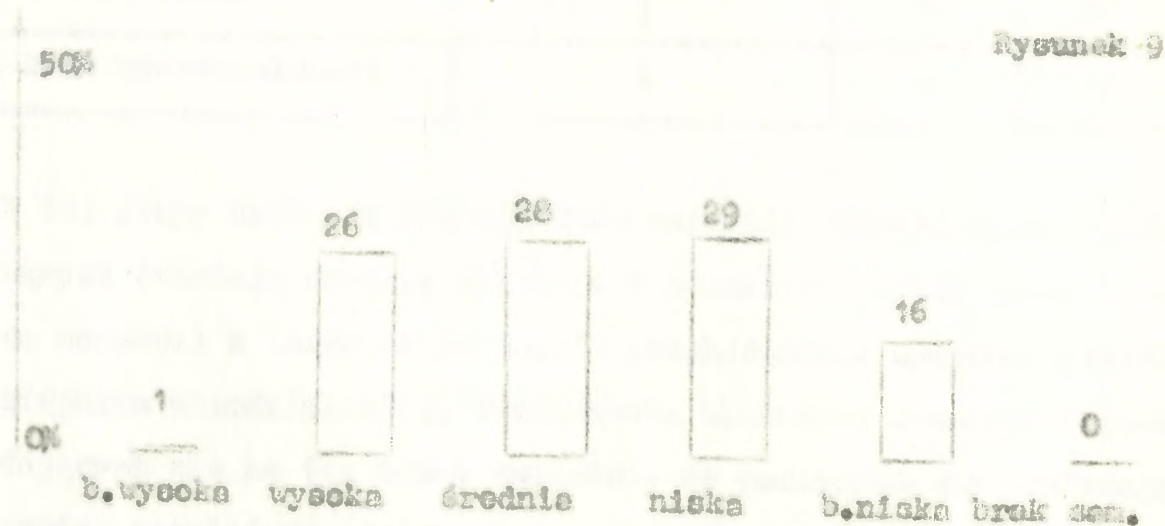
Stopień samodzielności	I rocznik		IV rocznik			Ocena ogólna
	Oddz. Szk.	pod. szk.	Oddz. Szk.	pod. szk.	JW	
	%	%	%	%	%	%
bardzo wysoki	1	1	3	6	17	4,8
wysoki	30	23	32	14	45	28,4
średni	49	46	59	36	29	44,4
niski	11	16	5	20	4	11,6
bardzo niski	3	8	1	4	-	3,6
brak samodziel.	-	-	-	3	-	0,5
nie mam zdania	6	6	-	17	5	6,7

1. J. Rudniański - O dobrym wychowaniu i kształceniu, W-wa 1985, WSIP, s. 110.

Jak wynika z badań, zdecydowana większość podchorążych twierdzi, że czują się samodzielnie w zakresie zdobywania wiedzy. Największym stopniem samodzielności dysponują podchorążowie IV rocznika w czasie pobytu w szkolnych jednostkach lotniczych. Również ta grupa respondentów uważa, że o wiele lepsze warunki w zakresie rozwijania samodzielności istnieją w Oddziale Sukoleń niż w pododdziałach szkolnych. Podobnego zdania są badani podchorążowie I rocznika.

Na podstawie analizy wyników badań łatwo jest zauważyć ścisły związek pomiędzy oceną warunków studiowania i oceną stopnia samodzielności w zdobywaniu wiedzy. Im większy stopień samodzielności, tym w opinii badanych podchorążych lepsze warunki do studiowania. Ta wprost proporcjonalna zależność świadczy o tym, że podchorążowie wysoko cenią zapewnienie warunków do kształtowania samodzielności w czasie pobytu w uczelni.

Opinię kadry dydaktycznej na temat samodzielności podchorążych w zakresie opanowywania treści wykładanych przez nich przedmiotów przedstawia rysunek 9.

Samodzielność podchorążych w opinii kadry dydaktycznej

Duży procent wypowiedzającej się na ten temat kadry dydaktycznej uważa, iż podchorążowie dysponują wysokim stopniem samodzielności, ale w sumie jeszcze więcej badanych twierdzi, że niskim i bardzo niskim.

Ocenę samodzielności podchorążych przez dowódców pododdziałów szkolnych przedstawia tabela 5.

Samodzielność podchorążych w opinii kadry dowódczej

Tabela 5

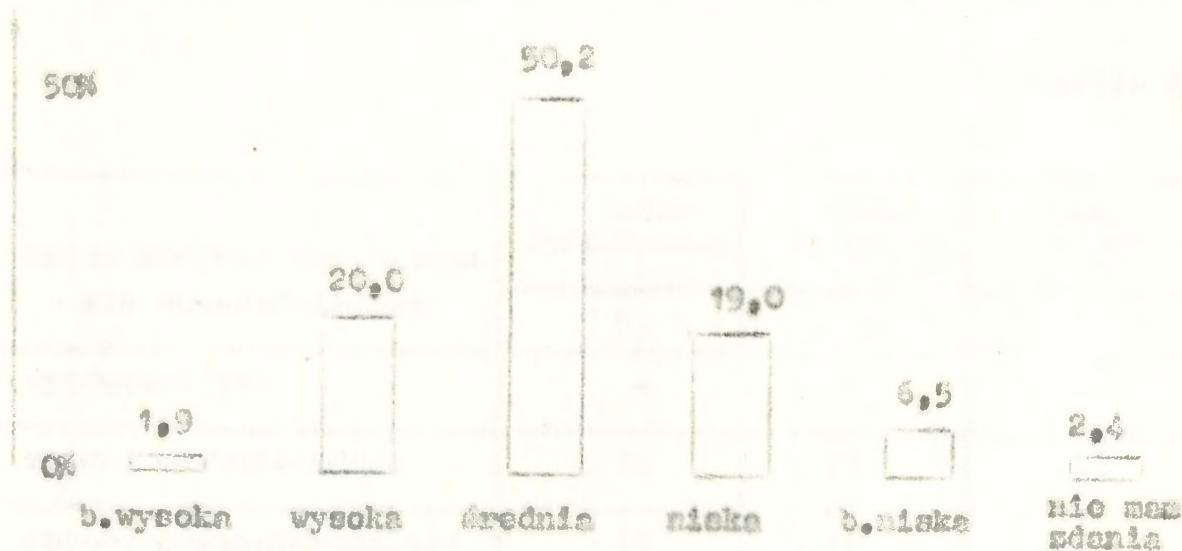
Stopień samodzielności	d-cy pl.	d-cy komp.	d-cy bat.	ocena śr.
	%	%	%	%
bardzo wysoki	-	-	-	-
wysoki	-	17	-	5,7
średni	100	67	67	78,0
niski	-	16	33	16,3
bardzo niski	-	-	-	-
brak samodzielności	-	-	-	-

Z tej grupy badanych respondentów najniższą samodzielność podchorążych oceniają dowódcy batalionów szkolnych. Tylko jeden dowódca kompanii z badanych uważa, iż podchorążowie dysponują wysokim stopniem samodzielności. Zdecydowana większość dowódców wypowiedzających się na ten temat twierdzi, że podchorążowie posiadają średni stopień samodzielności w procesie zdobywania wiedzy.

Po zeumowaniu wyników badań tego problemu otrzymano obraz samodzielności podchorążych wyrażony w procentach, który został przedstawiony na rysunku 10. Jak widać, prawie dokładnie połowa

respondentów jest zdania, że podchorążowie dysponują średnim stopniem samodzielności w zdobywaniu wiedzy. Przeważająca większość pozostałej części badanych osób rozłożyła po poziomie swe wypowiedzi, to jest po 20%, oceniając samodzielność podchorążych w studiowaniu jako wysoką i niską.

Rysunek 10

Ogólna ocena samodzielności podchorążych w studiowaniu

Mając na uwadze uwarunkowania kształcenia w uczelni wojskowej przedstawione wyniki badań pozwalają stwierdzić, że WOSi zapewnić podchorążym niezbędną ilość swobody w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Opinia badanych podchorążych, świadczą o tym, że kadra dydaktyczna i dowódcy docenia problem kształtowania samodzielności u podchorążych i potrafi odpowiednio wykorzystać istniejące w tym zakresie warunki. Na podkreślenie zasługuje fakt, że tylko trzech podchorążych IV rocznika stwierdziło podczas badań, że w czasie pobytu w pododdziałach szkolnych nie byli w ogóle samodzielnymi w zdobywaniu wiedzy. Natomiast w sumie aż 28-u badanych podchorążych uznało, że dysponują bardzo wysokim stop-

niez samodzielności w zdobywaniu wiedzy.

Biorąc pod uwagę wymogi zawodowej służby wojskowej w lotnictwie trudno jest określić, czy kształtowanie samodzielności podchorążych jest w stosunku do potrzeb wystarczające. Świadczy o tym między innymi rozkład wypowiedzi przedstawiony na ten temat w tabeli 6.

Kształtowanie samodzielności podchorążych a potrzeby służby

Tabela 6

Ocena stopnia kształtowania samodzielności	Kadra dydaktyczna	Kadra dowódcza	ocena średnia
	%	%	%
wystarczające	-	6	3,0
raczej wystarczające	16	47	31,5
raczej niewystarczające	57	47	42,0
niewystarczające	17	-	8,5
trudno ocenić	30	-	15,0

Analizując przedstawione w tabeli wyniki, w świetle zapisów dotyczących zasad kształtowania samodzielności w dokumentach normatywnych nasuwa się wniosek, że działania wychowawcze w tym kierunku są niewystarczające. Większa część respondentów uważa, że więcej uwagi winno się zwracać podczas kształcenia podchorążych na ten problem. Fakt ten potwierdzają również wyniki badań przeprowadzone na temat przygotowania absolwentów WOSL do pełnienia służby zawodowej w jednostkach lotniczych. Z listy uwag dowódców wynika niesbicie, że absolwenci w początkowym okresie

pobytu w jednostce budzą najwięcej zastrzeżeń, po czym następuje wzrost zaangażowania, samodzielności, a działalność zawodowa przynosi pożądane efekty¹.

Istnieje również inna ważna płaszczyzna, w aspekcie której można rozpatrywać problem samodzielności. Jest to zagadnienie wpływu samodzielności na efektywność studiowania. Podstawowym warunkiem wysokiej efektywności samokształcenia - stwierdza Jan Bogusz - jest samodzielność, świadome dążenie do realizacji określonych i zaakceptowanych celów oraz rozwinięta potrzeba ustawicznego doskonalenia własnej osobowości².

Niecał wszyscy podchorążowie uważają, że wzrost ich samodzielności jednocześnie zwiększa efektywność studiowania. Wyniki badań tego zagadnienia przedstawione w tabeli 7.

Wpływ samodzielności podchorążych na efektywność studiowania

Tabela 7

Ocena wpływu	I rocznik	IV rocznik	Ocena średnia
	%	%	%
tak	40	35	37,5
raczej tak	55	59	57,0
raczej nie	-	-	-
nie	-	-	-
nie mam zdania	5	6	5,5

1. Ocena przygotowania absolwentów WOSL do realizacji zadań w jednostkach wojskowych, Dąblin 1984, WOSL, s.15.
2. J. Bogusz - Zarys problematyki - w: Problemy nauki własnej w wyższej uczelni wojskowej, W-wa 1981, WAF, s.13.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że na problem kształtowania samodzielności podchorążych w praktyce pedagogicznej w WOSL wraca się uwagę. Określony zakres samodzielności odczuwa większość badanych podchorążych. Uważają oni kształtowanie tej cechy charakteru za bardzo korzystne. Samodzielność wpływa dodatnio zarówno na wyniki osiągnięte w procesie kształcenia, jak i na właściwe przygotowanie absolwentów uczelni do wykonywania obowiązków w przyszłej służbie zawodowej.

3.5. Interpretacja wyników badań nad samodzielnością podchorążych

Przedstawione w tym rozdziale wyniki badań upoważniają do sformułowania następujących stwierdzeń:

1. Uzyskane wyniki potwierdzają rezultaty dotychczasowych badań i powszechną opinię pedagogów o słabym przygotowaniu kandydatów na studia do samodzielnego zdobywania wiedzy. Kadra dydaktyczna przygotowuje podchorążych do studiów, zarówno pod względem merytorycznym jak i metodycznym, ocenia zaledwie na dostatecznie. Znacznie wyżej to przygotowanie ocenia kadra dowódcza i sami podchorążowie, ponieważ około połowa badanych z tych grup osobowych uważa, iż kandydaci są dobrze przygotowani do studiowania. Jak wynika z samoceny podchorążych, wiedza i umiejętności z zakresu merytorycznej organizacji i stosowania skutecznych metod zdobywania wiedzy, w czasie studiów ulegają tylko nieznacznej poprawie.
2. W dokumentach określających cele i sposoby realizacji procesu kształcenia w WOSL bardzo mocno podkreślana jest potrzeba kształtowania samodzielności podchorążych w procesie dydaktyczno - wychowawczym. Samodzielność myślenia i działania

jak wynika z ich analizy, jest cechą niezwykle ważną i nieodzowną w służbie zawodowej kadry oficerskiej. W świetle obowiązujących przepisów, problem kształtowania samodzielności podchorążych jest jednym z głównych celów edukacji wojskowej na poziomie wyższym.

3. Przeprowadzone badania dowodzą, iż w WOSL istnieją w miarę dobre warunki do studiowania. Wprawdzie około 10% badanych podchorążych uważa, że te warunki można ocenić jako bardzo dobre, ale prawie 1/3 respondentów podaje tylko ocenę dostateczną. Uwzględniając również oceny niedostateczne, których jest dokładnie tyle co bardzo dobrych, nie można stwierdzić, że podchorążowie mają w pełni dobre warunki do studiowania. Na obniżenie oceny w tym zakresie mają wpływ nie warunki materialne i socjalno - bytowe, które są rzeczywiście dobre a nawet bardzo dobre, ale przede wszystkim permanentny brak czasu jaki odczuwają podchorążowie i częste zakłócanie ich własnej pracy przez różne przedsięwzięcia wynikające z toku służby wojskowej.

4. Z próby określenia w trakcie badań samodzielności podchorążych wynika, iż ponad połowa respondentów ocenia, że podchorążowie dysponują średnim stopniem samodzielności. Pozostałe osoby w równej części /po 20%/ oceniają ten stopień jako wysoki i niski. Ponad 1/3 badanej kadry dydaktycznej i dowódczej uważa, że kształtowanie samodzielności podchorążych w stosunku do potrzeb zawodowej służby wojskowej jest wystarczające. Nieco więcej respondentów jest zdania, że działania dydaktyczno - wychowawcze w tym zakresie są niewystarczające. Podchorążowie zgodnie uważają, że wzrost ich samodzielności dodatnio wpływa na efektywność studiowania.

Naukowa analiza rzeczywistości dydaktyczno - wychowawczej WOSB dowodzi, że istniejące w uczelni warunki nie są w pełni wykorzystywane. Zdecydowaną poprawę efektywności kształcenia może spowodować lepsze przygotowanie kandydatów, zarówno merytoryczne jak i metodyczne, wyższy poziom prowadzenia zajęć programowych, szczególnie szerokie korzystanie z metod aktywizujących przy maksymalnej pomocy technicznych środków nauczania, oraz optymalizacja organizacji procesu dydaktyczno - wychowawczego zmierzająca do wyoszczędzania większej ilości czasu nie tylko podchorążym, ale i kadry dydaktycznej.

Problemiowi doskonalenia organizacji samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych poświęcone są rozważania składające się na treść następnego rozdziału niniejszej pracy.

DOŚCIEBNIENIE FORM ORGANIZACYJNYCH SAMODZIELNEGO
ZDOBYWANIA WIEDZY PRZEZ PODCHORĄŻYCH

Istotnym źródłem wzrostu efektywności studiowania jest niewątpliwie jego dobra organizacja. W procesie dydaktyczno - wychowawczym WOSL, podobnie jak we wszystkich innych uczelniach wojskowych i cywilnych, wciąż główną uwagę zwraca się na wyniki kształcenia. Natomiast droga, którą do tych wyników dochodzą podchorążowie, w niewielkim stopniu interesuje kadrę dydaktyczną i dowódczą.

Formy organizacyjne własnych czynności, podobnie jak i metody, podchorążowie wypracowują sami. Pomoc w tym zakresie ze strony kadry dydaktycznej, dowódczej i instruktorskiej jak wynikały badania, jest raczej sporadyczna i mało efektywna a przede wszystkim daleko niewystarczająca.

Na ten niekorzystny stan składa się wiele przyczyn. Przede wszystkim brak jest opracowań zawierających konkretne rozwiązania, w oparciu o które osoby odpowiedzialne za realizację procesu kształcenia mogłyby pomagać podchorążym przezwyciężać trudności napotymane podczas samodzielnego zdobywania wiedzy. Dostępna literatura dostarcza przede wszystkim wiedzy na temat metod studiowania, traktując stronę organizacyjną raczej marginalnie. Ponadto spotykane w pracach rozdziały poświęcone formom organizacyjnym, ze względu na specyfikę kształcenia w WOSL są mało przydatne dla kadry dydaktycznej, dowódczej i instruktorskiej oraz podchorążych tej uczelni. Opierają się one głównie na osobistych doświadczeniach autorów z pracy naukowo - dydaktycznej w uczelniach cywilnych, a nie na wynikach badań empirycznych.

Obowiązujący od 1979 roku System planowania i organizowania samokształcenia oraz kierowania jego przebiegiem w WOSL¹ jest pierwszą próbą sprecyzowania form organizacyjnych samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Obecnie jednak w oparciu o dotychczasowe doświadczenia i badania empiryczne istnieje potrzeba uaktualnienia tego dokumentu lub jego całkowitej zmiany. Opracowanie nowej struktury organizacyjnej winno być realizowane równoległe z pracami nad nowymi programami kształcenia.

Drugą przyczyną niskiej efektywności samodzielnego wysiłków podchorążych w zdobywaniu wiedzy jest permanentny brak czasu na ten cel. Braki podchorążych w zakresie umiejętności racjonalnego wykorzystania czasu jeszcze bardziej pogłębiają ten deficyt. Umiejętne planowanie i organizowanie własnej pracy zapewnić może podchorążym nie tylko uzyskiwanie lepszych wyników w nauce, ale pozwoli również wygospodarować czas na rozwijanie pozaprogramowych zainteresowań i na wypoczynek. Należy podkreślić, że te umiejętności i nawyki są w służbie wojskowej i samokształceniu każdego oficera niezwykle przydatne. Ich kształtowanie winno być przedmiotem codziennych oddziaływań wychowawczych.

Właściwa organizacja studiowania polega na systematycznym zdobywaniu wiedzy w oparciu o różne źródła informacji. Takie postępowanie kształtuje krytyczny stosunek do przyswajanych treści i zapenia powodzenie w studiach. Niespoznaność źródeł wiedzy przez podchorążych i brak umiejętności korzystania z nich w poważnym stopniu obniża efektywność kształcenia.

Prawidłowa organizacja nauki własnej podchorążych jest jednym z istotnych wyznaczników osiągnięć dydaktyczno -

1. System planowania i organizowania samokształcenia oraz kierowania jego przebiegiem w WOSL, Dąblin 1980, WOSL.

wychowawczych. Znaczenie stosowania przez podchorążych zgodnych z zasadami prakseologii form studiowania polega nie tylko na osiągnięciu lepszych wyników w nauce, ale wyraźnie warasta z uwagi na charakter wykonywanych przez kadrę oficerską zadań. Organizacja pracy podchorążych WOSi nie jest zgodna w większości badanych przypadków z naukowo opracowanymi zasadami. W konsekwencji pogłębia to istniejące trudności w skutecznym opanowaniu przez nich treści programowych i nabywaniu w tym zakresie pozytywnych nawyków. Świadczą o tym przedstawione w tym rozdziale wyniki badań nad formami organizacyjnymi samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych.

4.1. Czas samodzielnego studiowania podchorążych

Wyniki dotychczas przeprowadzonych badań wskazują, że czas nauki własnej nie powinien być mniejszy od tego, który jest przeznaczony na udział w programowych zajęciach obowiązkowych. Podkreśla to wielu autorów zajmujących się problematyką studiowania. Współcześnie wszyscy, a szczególnie osoby studiujące, odczuwają brak czasu. Wynika to między innymi z ciągłego poszerzania obowiązujących programów kształcenia ze względu na lawinowy wzrost napływ nowych informacji w związku z dynamicznym rozwojem nauki. Natomiast możliwości percepcyjne studiujących są ograniczone a ich zwiększenie różnymi sposobami w stosunku do potrzeb jest niewystarczające.

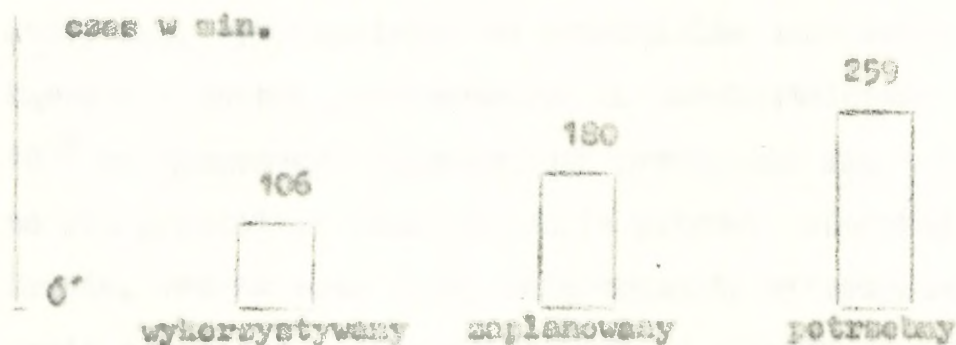
Deficyt czasu w uczelniach wojskowych, w porównaniu z cywilnymi, jest o wiele większy. Plan pięcioletnich studiów cywilnych przewiduje od 3200 do 4200 godzin nauczania. Natomiast studie w wyższej szkole oficerskiej, o jeden rok krótsze, obejmują 5010 godzin nauczania. W szkolnictwie cywilnym stosunek zajęć

teoretycznych do praktycznych wynosi od 1,5 : 1 do 3,2 : 1. Natomiast w uczelniach wojskowych 1 : 1,8 czyli jest zdecydowanie niekorzystny¹.

Ze względu na sadanie i specyfikę kształcenia analiza budżetu czasu podchorążych WOSL w porównaniu z innymi uczelniami przedstawia się bardzo niekorzystnie. Program podstawowego kierunku kształcenia, to jest dla pilotów odrzutowych przewiduje 22 miesiące teorii i 22 miesiące praktyki w ciągu czteroletnich studiów². Pozostały czas przeznaczony jest na wstępne szkolenie wojskowe, przygotowanie do promocji oraz ferie i urlopy. Wynika stąd, że podchorążowie w ciągu dwóch lat w warunkach życia wojskowego zobowiązani są dobrze opanować program wyższych studiów inżynierskich. Jest to jedyna uczelnia o takiej strukturze kształcenia. Podchorąży WOSL z pewnością dysponuje najmniejszą ilością czasu w porównaniu ze swymi kolegami z innych wyższych szkół oficerskich.

Na rysunku 11 przedstawiono wyniki badań dotyczące czasu samodzielnego studiowania przez podchorążych w ciągu jednego dnia.

Rysunek 11

Czas samodzielnego studiowania w ciągu jednego dnia

1. Materiały z plenarnego posiedzenia Rady WGSW z 7.12.1985, W-wa 1985, MON.
2. Szczegółowy program kształcenia podchorążych WOSL, Dąblin 1985, WOSL, s.32.

Podchorążowie średnio przeznaczają 106 min. na naukę w ciągu jednego dnia szkoleniowego. Natomiast w celu solidnego opanowania obowiązującego materiału zdaniem respondentów należałoby przeznaczyć 259 min. na samodzielne studiowanie. Potrzeba taka dotyczy wszystkich kierunków kształcenia i wszystkich roczników. Najbardziej pracochłonne jest jednak studiowanie na kierunku statystyka i politycznym a najmniej na nawigacji. Obowiązujący porządek dnia przewiduje 180 min. na samokształcenie. Stąd wynika, że z jednej strony czas ten zabezpiecza potrzeby podchorążych w zakresie samodzielnej pracy w 69,5%, a z drugiej strony faktycznie tylko 58,9% czasu przeznaczanego na samokształcenie jest wykorzystywane zgodnie z jego przeznaczeniem. Niska efektywność wykorzystania tego czasu spowodowana jest przeniesieniem podchorążych po ośmiu godzinach zajęć obowiązkowych oraz dość częstą koniecznością wykonywania innych czynności, głównie o charakterze porządkowo - gospodarskim w godzinach przeznaczonych na naukę własną.

Jeżeli wziąć pod uwagę również czas wolny zagwarantowany podchorążym w porządku dnia od 20⁰⁵ do 21³⁰, to jest 85 min., który mogą wykorzystywać na samodzielne zdobywanie wiedzy, to łącznie z czasem przeznaczonym na samokształcenie od 15⁴⁵ do 18⁴⁵ do dyspozycji podchorążych przeznaczają się 265 min. Oznacza to stu procentowe zabezpieczenie potrzeb podchorążych w tym zakresie. Jednak czas wolny podchorążowie wykorzystują na wykonywanie czynności pozadydaktycznych, a głównie na oglądanie programów telewizyjnych, pisanie listów, dyskusje z kolegami.

Analiza dokumentacji szkoleniowej oraz systemu organizacyjnego kształcenia prowadzi do wniosku, że zgłaszane przez podchorążych potrzeby w zakresie czasu na samodzielne studiowanie są zbyt małe. Wynika to z sanitarnych wymagań w zakresie

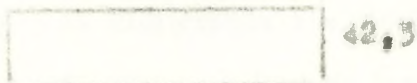
szereździelnego opanowania materiału. Kadra dydaktyczna nie zwię-
 kze ani iloŝci zadań dydaktycznych, ani ich stopnia trudnoŝci,
 poniewaŝ dotychczasowe wywiązywanie się z nich, jak wynika
 z badań, jest nie w pełni zadowalające. Wyniki na ten temat
 przedstawia rycunek 12.

Rycunek 12

zadowalająca

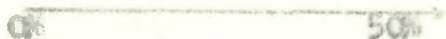
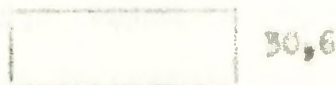
raczej zadowalająca

raczej niezadowalająca

niezadowalająca

Ocena wywiązywania się podchorążych z zadań dydaktycznych

Taki stan ogranicza w poważnym stopniu szersze stosowanie metod
 aktywizujących w nauczaniu. Wymagają one w porównaniu z metoda-
 mi podającymi nie tylko o wiele większego nakładu pracy ze
 strony kadry dydaktycznej ale również dużo więcej czasu od pod-
 chorążych.

Trudno jest bez przeprowadzenia głębszych badań ustalić precyzywnie potrzebny dla podchorążych czas na samodzielne studiowanie. Badania wykazały, że poszczególne respondenci przeznaczają na ten cel od 1 do 4 godzin dziennie. Zależy to od wielu czynników osobowościowych, takich jak: zdolności, systematyczność, pracowitość, ambicja itp.

Podobnie jak w godzinach popołudniowych, również w dniach przeznaczonych wyłącznie na samokształcenie, organizowane są różne przedsięwzięcia nie związane bezpośrednio z realizacją programu kształcenia. Obowiązujący system przewiduje od 1 do 4 dni w miesiącu /w zależności od rocznika/ na samokształcenie. W dniach tych planowane są konsultacje, praca w sekcjach Naukowego Koła Podchorążych oraz prace kulturalno - oświatowa i masowo - sportowa. Jeżeli wziąć pod uwagę również nadrabianie w tych dniach zaległości programowych i wykonywanie przez podchorążych prac porządkowych, to efektywność wykorzystania tych dni na samodzielne studiowanie nie będzie większa niż codziennych godzin przeznaczonych na samokształcenie. Są to dni zorganizowane i niewiele przeszkadzają swobodzie podchorążym.

Jeżeli w soboty nie ma zajęć programowych, to w godzinach przedpołudniowych planowane są informacje polityczne, pielęgnowanie broni i prace porządkowo - gospodarcze. Należy stwierdzić, że poza sesjami egzaminacyjnymi podchorążowie w niewielkim stopniu wykorzystują soboty i niedziele na przyswajanie treści programowych. Najczęściej w maksymalnym stopniu korzystają z możliwości wyjazdu na przepustki oraz biorą udział w imprezach kulturalnych i sportowych lub wypoczywają biernie.

Wyniki przedstawionych badań są zbliżone z zaprezentowanymi na Radzie WSz w dniu 7.12.1985 roku. W materiałach z tego posiedzenia stwierdza się, że "zdecydowana większość podchorążych

/86%/ uważa aktualny wymiar czasu przeznaczanego na samokształcenie za wystarczający. Działania kadry kierowniczej WSO powinny zatem zmierzać do tego, aby zapewnić racjonalne, nie obciążone samierzeniami posadydaktycznymi wykorzystanie istniejącego czasu zajęć samodzielnych przez podchorążych¹. Realizacja tego postulatów jest jednak niezwykle trudna a nawet w istniejących warunkach niemożliwa. Istnieje więc problem zapewnienia podchorążym wystarczającej ilości czasu na samodzielne studiowanie.

Istotny jest również stosunek zajęć programowych do czasu nauki własnej. Wyowiedzi respondentów na ten temat przedstawia tabela 8.

Proporcje między zajęciami programowymi a nauką własną

Tabela 8

Ocena proporcji	Kadra dyd.	Kadra ó-csa	Podchorążowie	ocena średnia
	%	%	%	%
właściwe	3,0	56,7	35,0	31,6
raczej właściwe	27,0	20,7	-	15,9
raczej niewłaściwe	44,0	-	-	14,7
niewłaściwe	16,0	11,3	48,0	25,1
brak odpowiedzi	10,0	11,3	17,0	12,7

1. Materiały z plenarnego posiedzenia Rady WSO z 7.12.1985, W-wa 1985, MON, s.35.

Kadra dydaktyczna wyrażająca się za zmianą istniejących proporcji między ilością zajęć programowych a czasem nauki własnej twierdzi, że stosunek ten powinien wynosić 6:4 lub 6:5. Podobnego zdania są badani podchorążowie, z tym że w tej grupie większość preferuje stosunek 6:5 a mniej respondentów 6:4. Pojedyncze osoby podają, że proporcja ta powinna wynosić 6:5, 5:4 a nawet 4:3. Biorąc pod uwagę przedstawione wyniki, należy podkreślić, że tylko dowódcy pododdziałów szkolnych są za utrzymaniem osmiodziesiętgodzinnego dnia zajęć programowych i trzygodzinnego czasu samokształcenia. Kadra dydaktyczna i podchorążowie postulują zwiększenie ilości czasu na samodzielne zdobywanie wiedzy kosztem skrócenia ilości zajęć programowych.

W świetle przeprowadzonych w WOSL badań stwierdzenie z posiedzenia Rady WSzW, że "wyznaczył czasowy zajęcia samodzielnych /samokształcenie, nauka własna/ w stosunku do zajęć kierowanych /zajęcia programowe/ jest w aktualnych warunkach studiów uzasadnione"¹ nie znajduje potwierdzenia w rzeczywistości dydaktycznej. Być może w innych uczelniach istniejące proporcje są bardziej zasadne. Powyższe poglądy podzielają autorzy pracy p.t. Wyznaczniki i uwarunkowania efektywności kształcenia w szkole wyższej² twierdząc, że na 900 godzin zajęć dydaktycznych rocznie studenci przeznaczają 1200 - 1500 godzin na naukę własną. Badania wskazują, że utrzymanie w uczelniach wojskowych odwrotnej, albo jeszcze mniej korzystnej proporcji jest niezgodne z wynikami najnowszych badań.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że

1. Materiały z plenarnego posiedzenia Rady WSzW z 7.12.1985, W-wa 1985, PWN, s.34.
2. K.Denek, J.Gniatecki - Wyznaczniki i uwarunkowania efektywności kształcenia w wyższej szkole, W-wa, Łódź 1985, PWN, s.88.

podchorążowie nie dysponują wystarczającą ilością czasu na dobre opanowanie objętych programem treści kształcenia. Niepokojący jest fakt niskiej efektywności wykorzystania zaplanowanego czasu na samodzielne zdobywanie wiedzy. Wynika to z przesączenia podchorążych uczestnictwem w dużej ilości zajęć programowych i w konsekwencji słabą zdolnością do aktywnego wysiłku umysłowego w godzinach popołudniowych. Na efektywność tę ma również wpływ częste przeznaczanie godzin samokształceniowych na wykonywanie przez podchorążych zadań nie związanych z realizacją programu kształcenia. Ponadto należy stwierdzić, że większość podchorążych nie potrafi lub nie chce racjonalnie wykorzystywać czasu przeznaczanego do ich dyspozycji. Nie otrzymują również w tym zakresie skutecznej pomocy ze strony kadry dydaktycznej i dowódców pododdziałów szkolnych. Właściwe gospodarowanie czasem nie należy do rzeczy łatwych. Mieczysław Świącicki nazywa to sztuką, nawet jedną z najtrudniejszych, która zależy przede wszystkim od inteligencji i pracowitości¹.

4.2. Planowanie własnych czynności przez podchorążych

Właściwe wykorzystanie czasu, którego wszystkim brakuje zależy od umiejętności planowania. Dotyczy to również studiowania. W literaturze metodycznej z coraz większym naciskiem podkreśla się, że studenci nie doceniają potrzeby planowania własnych czynności. To samo można stwierdzić o podchorążych WOSL.

Potrzeba planowania wynika z uwarunkowań życia społecznego. Planowanie stało się niemal naturalną potrzebą każdego

1. M. Świącicki - Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską?, W-wa 1969, PWN, s. 77.

człowieka. Umiejętność w tym zakresie jest szczególnie niezbędna absolwentom wyższych uczelni. W większości wypadków w przyszłej pracy zawodowej pełnić będą oni kierownicze stanowiska. Kierowanie zaś zespołami ludzkimi jest niemożliwe bez planowania. Działalność zawodowa kadry oficerskiej to nic innego, jak planowa realizacja zadań służbowych. Dlatego też nauczanie podchorążych zasad i umiejętności planowania ich własnych czynności i kierowania innymi jest ze względu na potrzeby służby wojskowej niezmiernie ważne.

Podjęcie prób planowania nawet najprostszyc czynności winno towarzyszyć całemu procesowi studiowania. Każdy podchorąży powinien postępować według jakiegoś własnego planu. Obowiązkiem kadry dydaktycznej i dowódczej jest stwarzanie ku temu sprzyjających warunków i kształtowanie umiejętności w tym zakresie. Jest to niezbędne dla osiągnięcia lepszych wyników w nauce i zapewnia jednocześnie właściwe przygotowanie podchorążych do przyszłej służby zawodowej.

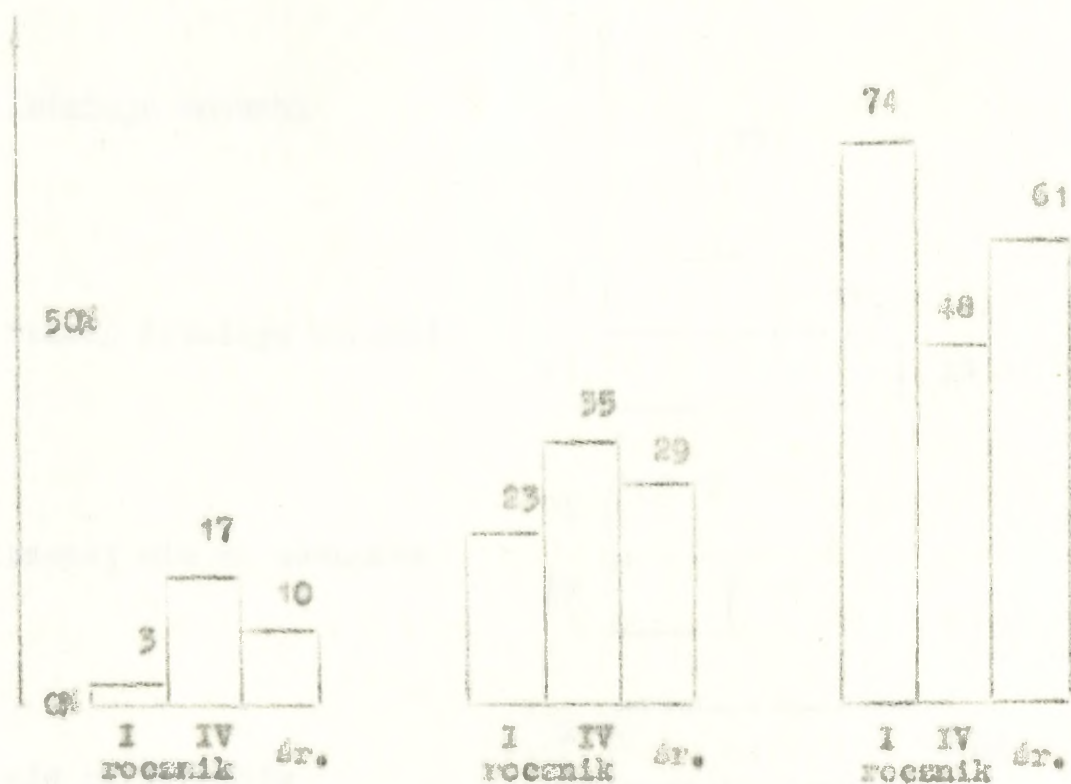
Autorki jednej z prac poświęconych metodyce studiowania twierdzą, że "planowanie jest podstawowym warunkiem sprawnego przebiegu studiów, bowiem zapewnia terminowe wywiązywanie się z przyjętych obowiązków, sprzyja systematycznemu uczeniu się, a także zapobiega niepotrzebnej stracie czasu. Pozwala go racjonalnie wykorzystywać¹". W świetle tej wypowiedzi i podobnych często spotykanych w literaturze, planowanie przez podchorążych ich własnych czynności może przynieść bardzo duże korzyści.

Badania wykazały, że w procesie dydaktyczno - wychowawczym WOSL nie wymaga się od podchorążych planowania indywidualnego.

1. D.Pachulicz-Pawlikowska, Z.Sroga - Metodyka i organizacja pracy umysłowej studenta. Poradnik. Gliwice 1979, T.Śląska s.82.

5ylke 10% badanych podchorążych twierdzi, że systematycznie planuje własne czynności. Wyniki badań na ten temat przedstawia rysunek 13.

Rysunek 13

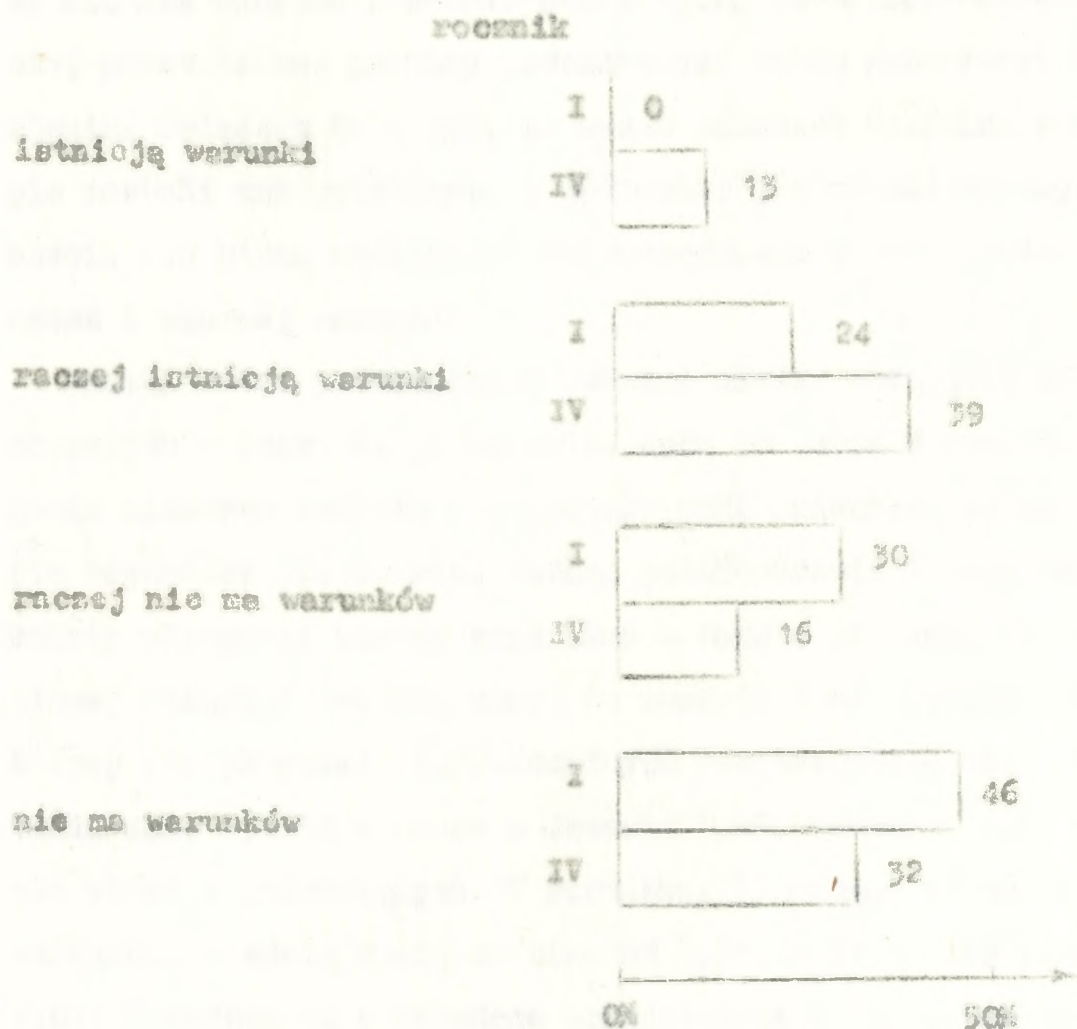
Planowanie własnych czynności przez podchorążych

Planowanie nawet najprostszych czynności nie jest rzeczą łatwą. Kształtowanie umiejętności w tym zakresie wymaga wieloletnich wysiłków nauczycieli i uczniów. Przede wszystkim wymienione strony muszą być przekonane o potrzebie takich zabiegów wychowawczych. Niezbędna jest również podstawowa wiedza z teorii i organizacji oraz prakseologii. Ponadto system organizacyjny procesu kształcenia musi stwarzać warunki do planowania zarówno czynności nauczycieli jak i uczniów.

Badania wykazały, że w procesie dydaktyczno - wychowawczym WOSL nie przywiązują się do tych zagadnień należytej uwagi.

Większość badanych podchorążych, uważa że obecny system kształcenia nie pozwala im na planowanie własnych czynności. Wynika to z danych przedstawionych na rysunku 14.

Rysunek 14

Ocena warunków planowanie przez podchorążych

Nie planowanie własnych czynności podchorążowie najczęściej uzasadniają następująco: brak czasu, zbyt ściśle harmonogram zajęć, cały szereg ograniczeń i zajęć obowiązkowych, porządek dnia w pododdziale nie sprzyja planowaniu, wszelkie plany nie mają sensu, wszystko jest narzucone z góry, nie można planować bo zawsze ktoś coś wymyśli, gdyż w tej szkole planują za mnie. Jak wynika z przytoczonych wypowiedzi, respondenci mają wiele

argumentów usprawiedliwiających fakt nie podejmowania prób planowania własnych czynności. Wielu podchorążych uważa planowanie za czynność zbędną. Takie wypowiedzi jak: jest to zbędne, bo i tak sobie dają radę /średnia ocena 4,5/, jest to wojsko i nigdy nic nie wiadomo /średnia ocena 5,0/, odzwierciedlają najczęściej prezentowane postawy podchorążych wobec omawianego zagadnienia. Świadczy to o tym, że ani w szkołach średnich ani w WOSZ nie zostali oni przekonani o potrzebie planowania własnych czynności. Nie widzą możliwości zaoszczędzenia w ten sposób cennego czasu i własnej energii.

Wyniki badań potwierdzają również niskie umiejętności podchorążych w zakresie planowania. Jest to jeden z powodów osiągnięcia niższych efektów i w konsekwencji zmniejszenia do podejmowania czynności planowanie. Badani podchorążowie I rocznika, którzy planowali własne czynności w formie pisemnej lub pamięciowej osiągnęli średnią ocenę za semestr 3,84. Natomiast ci, którzy nie planowali indywidualnych przedsięwzięć mieli prawie takie same wyniki w nauce - średnia 3,87. Wyraźny efekt planowania widać u podchorążych IV rocznika. Planujący własne czynności osiągnęli średnią ocenę za semestr 4,21, a ci co nie planowali 4,01. Świadczy to o wroście umiejętności w tym zakresie podczas studiów. Jednak na ten wynik miały wpływ przede wszystkim lepsze warunki do planowania. Podchorążowie IV rocznika posiadają zdecydowanie większą swobodę w dysponowaniu czasem przeznaczonym na naukę własną. Otrzymane wyniki badań pozwalają stwierdzić, że im lepsze warunki tym większe efekty studiowania oparte o własne plany. Trudno jest jednak dokładnie określić, w jakim stopniu planowanie własnych czynności przez podchorążych wpływa na ich wyniki w studiowaniu. Wymaga to głębszych badań eksperymentalnych nad tym problemem.

Podchorążowie przeważnie planują własne czynności w sposób pamięciowy i na krótki okres czasu. Dane dotyczące tego zagadnienia przedstawia tabela 9.

Sposób planowania własnych czynności przez podchorążych

Tabela 9

Czas planowania	I rocznik		IV rocznik	
	pamięciowo	pisemnie	pamięciowo	pisemnie
	%	%	%	%
na dzień	18	4	28	7
na tydzień	10	4	10	3
na miesiąc	-	-	-	5
na semestr	4	-	4	2
na rok	4	1	2	5

Na podstawie otrzymanych wyników można stwierdzić, iż podczas studiów zainteresowanie podchorążych planowaniem ich własnych czynności wyraźnie wzrasta. Respondenci głównie skupiają swoją uwagę na pamięciowym planowaniu czynności na dzień następny i najbliższy tydzień. W ogóle nie planuje swej pracy 67% badanych podchorążych. Świadczy to o niedocenianiu kształtowania umiejętności planowania w procesie dydaktyczno - wychowawczym. Dlatego też zarówno kadra dydaktyczna jak i dowódca twierdzi, iż podchorążowie uczą się niesystematycznie.

Wypowiedzi na ten temat przedstawiono w tabeli 10. Jest to spowodowane między innymi brakiem umiejętności i nawyków w planowaniu własnych czynności przez podchorążych. Biorąc pod uwagę

charakter przyszłej służby zawodowej i potrzebą ciągłego samo-kształcenia się, niedocenicenie planowania przez samych podchorążych oraz kadry dydaktyczną i dowódczą jest zjawiskiem szczególnie niekorzystnym.

Systematyczność samodzielnej pracy podchorążych

Tabela 10

Sposób uczenia się	w opinii kadry dyd.	w opinii kadry d-anej
	%	%
uczą się systematycznie	3	7
uczą się niesystematycznie	32	30
uczą się tylko przed egz.	36	41
uczą się, gdy mają być pytani	68	24

Przygotowywanie się podchorążych do zajęć

Tabela 11

Przygotowują się	w opinii podchorążych		
	I r.	IV r.	średnia
	%	%	%
do wszystkich zajęć	12	10	11
dotychczasowych zajęć	59	67	63
do tych, które ich interesują	18	14	16
gdy spodziewają się być pytani	23	11	17
tylko do egzaminów i saliczeń	14	20	17

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 11 istnieje ścisły związek między przygotowywaniem się do zajęć a planowaniem własnych czynności przez podchorążych i ich systematycznością w nauce. W większości przypadków ci podchorążowie, którzy planują swoje czynności uczą się systematycznie i przygotowują do wszystkich zajęć. Jednak zdecydowana większość badanych nie zajmuje się planowaniem, studiuje niesystematycznie przygotowując się tylko do wcześniejszych zajęć oraz zaliczeń i egzaminów.

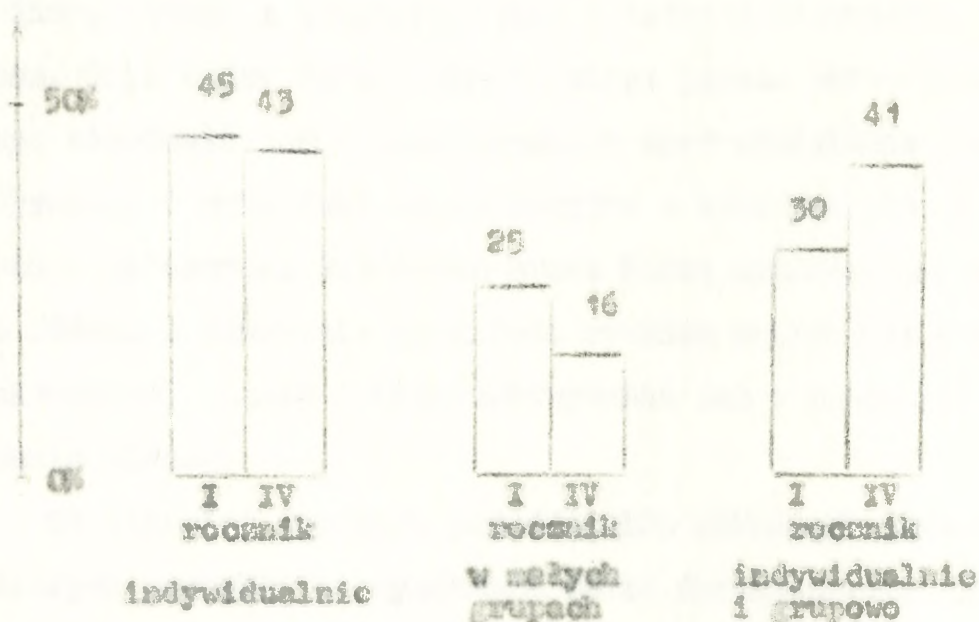
Wynikające z badań wnioski upoważniają do stwierdzenia, iż podchorążowie nie są w stanie studiować na bieżąco wszystkich treści wynikających z programów kształcenia i dobrze wywiązywać się z zadań dydaktycznych. Sytuacja taka uniemożliwia im racjonalne planowanie, ponieważ jest ono ściśle związane z realizacją programów kształcenia i planami poszczególnych komórek organizacyjnych uczelni. Stąd wniosek, że tylko zapewnienie ścisłej korelacji między planowaniem procesu kształcenia i planami indywidualnymi podchorążych umożliwi może kształtowanie umiejętności i nawyków planowej działalności w życiu służbowym i rozwijaniu własnej osobowości.

4.3. Formy samodzielnego studiowania

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że wśród podchorążych dominuje studiowanie indywidualne. Jednak wielu respondentów stosuje również formę mieszaną, to jest uczą się na przemian indywidualnie i w małych 2-4 osobowych grupach. Natomiast nikt z badanych nie wypowiedział się za pracą uszeregową w dużych grupach. Wyniki badań wskazują, że obowiązująca forma nauki własnej na I roku studiów jest bardzo niekorzystna. W początkowym, najtrudniejszym okresie studiowania

podchorążowie są zmuszeni uczyć się w dużych grupach szkoleniowych na zaliczeniach wykładowych podczas obowiązkowej nauki własnej. Taka forma nie może przede wszystkim zapewnić niezbędnej dla wielu podchorążych ciszy w celu skoncentrowania uwagi na przyswajanych treściach przedmiotowych. Dlatego też w tym początkowym okresie podchorążowie I rocznika zmuszeni są niejednokrotnie do studiowania indywidualnego lub w małych grupach po godzinach na ten cel przeznaczonych, bardzo często w porze nocnej. Wyniki badań przedstawione na rysunku 15 zdecydowanie przemawiają za zrezygnowaniem z tej formy studiowania.

Rysunek 15

Preferowane przez podchorążych formy studiowania

Za indywidualną formą opowiadają się i ją stosują podchorążowie osiągający wysokie średnie. Na przykład 6% badanych podchorążych I rocznika, którzy osiągnęli średnią ocenę za semestr powyżej 4,5 uczy się indywidualnie, a tylko 1% z taką średnią woli studiować w małych grupach. Wśród badanych podchorążych

IV rocznika ze średnią ocen powyżej 4,5 - 1% studiuje indywidualnie a 7% w małych grupach. Na tej podstawie również można stwierdzić, że zespołowa forma zdobywania wiedzy w grupach szkoleniowych liczących 20-30 osób ujemnie wpływa na efektywność studiowania. Stąd wniosek, że należałoby zmodyfikować obowiązujące przepisy nakazujące kassarowanie podchorążych I rocznika i obowiązkowe organizowanie im nauki własnej w grupach szkoleniowych.

4.4. Kierowanie samodzielnym studiowaniem

Efektywność samodzielnego studiowania zależy od wielu czynników. Jednym z istotnych jest umiejętne kierowanie tym procesem. Rola kadry dydaktycznej polega przede wszystkim na właściwym stawianiu zadań dydaktycznych oraz udzielaniu niezbędnych dyrektyw i wskazówek organizacyjno - metodycznych do ich poprawnego wykonania. Pełnienie przez kadrę dydaktyczną dyżurów w Oddziale Szkolenia umożliwia również udzielanie podchorążym niezbędnej pomocy i ukierunkowywanie ich w samodzielnym zdobywaniu wiedzy.

Obowiązkiem dowódców pododdziałów szkolnych jest zapewnienie dobrych warunków do wykonania zadań dydaktycznych oraz udzielanie pomocy organizacyjnej i metodycznej. Dlatego niezwykle ważne jest przygotowanie pedagogiczne kadry dowódczej. Chodzi tu głównie o praktyczne wykorzystywanie i przekazywanie podchorążym umiejętności z zakresu organizacji i metodyki pracy umysłowej. Podobny zakres wiedzy i umiejętności potrzebny jest pilotom instruktorom do kierowania samodzielnym zdobywaniem wiedzy przez podchorążych podczas ich praktycznego szkolenia w powietrzu.

Stawianie podchorążym zadań dydaktycznych do samodzielnego wykonania w ramach czasu przeznaczanego do ich dyspozycji jest uwarunkowane wieloma czynnikami. Przede wszystkim, jak już wcześniej wykazano, ilość i stopień trudności tych zadań ograniczają możliwości czasowe podchorążych. Drugim ważnym czynnikiem, który musi brać pod uwagę kadra dydaktyczna stawiając zadania na naukę właściwą jest stopień przygotowania podchorążych do wykonania tych czynności, tj. ich zasób wiedzy i umiejętności rozwiązywania różnego typu zadań czy też przyswajania określonych treści programowych.

Jak wykazały badania, z reguły są to czynniki utrudniające podchorążym samodzielne zdobywanie wiedzy. Natomiast kierowanie tą stroną procesu dydaktycznego ma za zadanie ułatwić podchorążym samodzielne studiowanie. Kierowanie takie musi być przede wszystkim skuteczne. Dlatego też powinno opierać się na naukowych podstawach dorobku takich dziedzin wiedzy jak: prakseologia, teoria organizacji, psychologia i pedagogika.

Kadra dydaktyczna znając możliwości podchorążych i warunki ich samodzielnego zdobywania wiedzy podczas stawiania zadań dydaktycznych udziela niezbędnych wytycznych w celu ułatwienia wykonania tych poleceń. Stopień szczegółowości, ukierunkowania samodzielnej pracy podchorążych uszczelniony jest od konkretnej sytuacji dydaktycznej.

Kadra dydaktyczna uważa, że udziela podchorążym w większości wypadków szczegółowych a nawet bardzo szczegółowych wytycznych do pracy samodzielnej. Dlatego też można uważać, że stawianie zadań dydaktycznych wiąże się jednocześnie z systematycznym prowadzeniem przez kadrę dydaktyczną pracy organizacyjno - metodycznej wśród podchorążych. Jednak często wskazówki organizacyjno - metodyczne uważane przez kadrę za szczegółowe badania

podchorążowie pragną jako ogólne lub nawet bardzo ogólne. Świadczy to o słabym przygotowaniu podchorążych do studiowania i jednocześnie o dużym zapotrzebowaniu na pomoc organizacyjno-metodyczną ze strony kadry dydaktycznej i dowódczej. Wyniki badań na temat udzielania podchorążym wytycznych do zadań dydaktycznych przedstawione w tabeli 12.

Stopień szczegółowości wskazań organizacyjno - metodycznych

Tabela 12

Stopień szczegółowości	w opinii kadry dyd. %	w opinii podchorążych		
		I r. %	IV r. %	ocena śr. %
bardzo szczegółowe	13	5	9	7,0
szczegółowe	48	18	37	27,5
ogólne	37	38	40	39,0
bardzo ogólne	2	31	10	20,5
w ogóle nie udzielają	-	8	4	6,0

Wobec wyżej przedstawionych danych w maksymalnym stopniu winna być wykorzystywana przez podchorążych druga forma udzielania im pomocy ze strony kadry dydaktycznej, tj. konsultacje. Mimo to, że stworzone podchorążym dogodne warunki do korzystania z takiej możliwości, jak wykazały badania, nie cieszy się ta forma wśród podchorążych dużym powodzeniem. Kadra dydaktyczna i dowódcza pełni w godzinach popołudniowych stażę dyżury w Oddziale Szkolenia i w budynkach Internatowych. Duży procent kadry dydaktycznej twierdzi, iż podchorążowie w ogóle nie korzystają

z konsultacji. Opinia ta pokrywa się z wypowiedziami samych podchorążych na ten temat, gdyż jak wynika z tabeli 13, aż 1/4 badanych nie korzysta z konsultacji.

Korzystanie przez podchorążych z konsultacji

Tabela 13

Częstotliwość korzystania	w opinii kadry dyd.	w opinii podchorążych		
		I r.	IV r.	ocena śr.
	%	%	%	%
bardzo często	-	7	20	13,5
często	10	4	24	14,0
rzadko	34	19	17	18,0
bardzo rzadko	24	22	15	18,5
w ogóle	28	38	12	25,0
brak odpowiedzi	4	10	12	11,0

W wielu wypadkach podchorążowie korzystają z konsultacji nie z własnej woli, lecz na polecenie prowadzącego przedmiot. Natomiast własną inicjatywę w tym zakresie przejawiają przeważnie przed zaliczeniami i egzaminami. Korzystanie z konsultacji jest więc mało systematyczne. Korzystający najczęściej są zagrożeni ocenami niedostatecznymi i to jest głównym motywem wykorzystywania tej formy pomocy w studiowaniu.

Natomiast do codziennej praktyki należy korzystanie przez podchorążych z pomocy lepszych w nauce kolegów. Jak wykazują badania z tej formy pomocy korzysta na bieżąco 29% podchorążych I rocznika i aż 40% - IV rocznika. Również bardzo dużo, bo aż 50% podchorążych korzysta z konsultacji pilotów

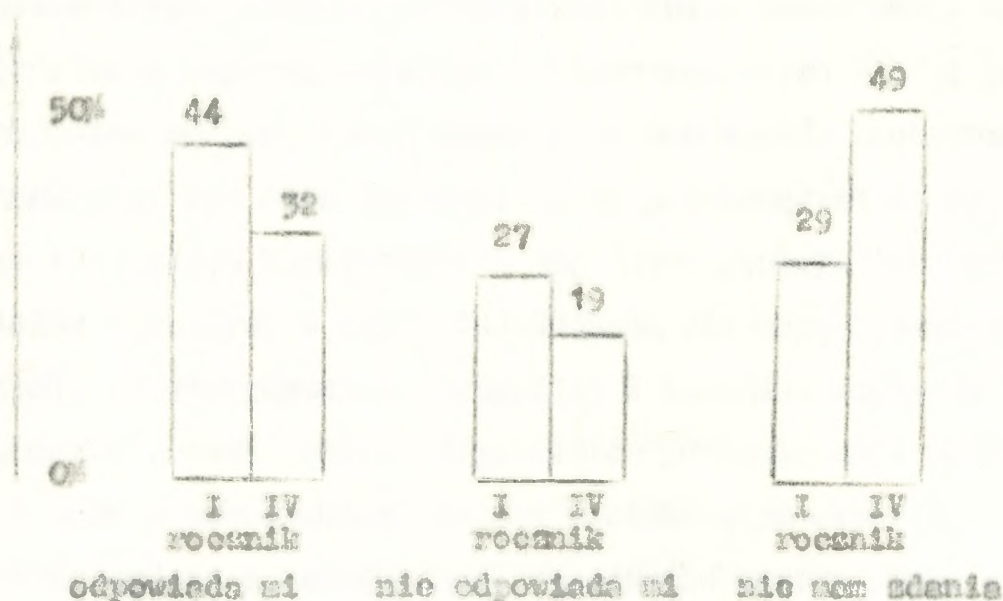
instruktorów. Niepokojący jest fakt, że tylko 6% badanych podchorążych potwierdziło korzystanie z pomocy organizacyjno - metodycznej swoich dowódców. Świadczy to o małym zaangażowaniu kadry dowódczej pododdziałów szkolnych w udzielanie pomocy podchorążym lub o braku zaufania tych ostatnich do swoich przełożonych. Mogą być też inne przyczyny tej niekorzystnej sytuacji, które nie były badane w ramach opracowania niniejszej pracy.

Trzecią formą kierowania studium jest kontrola efektów samodzielnej pracy podchorążych. Wprowadze bieżąca i okresowa ocena postępów podchorążych w nauce nie tylko dotyczy ich samodzielnej pracy, ale również wiedzy i umiejętności zdobytych na zajęciach programowych, to jednak głównie stanowi ona wskaźnik skuteczności samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. W praktyce bowiem kadra dydaktyczna zwraca szczególną uwagę na egzekwowanie podczas kontroli postępów w nauce znajomości treści przewidzianych do samodzielnego opanowania. Należy podkreślić, że kontrola postępów w nauce może być uznana za pomoc w samodzielnym zdobywaniu wiedzy tylko wówczas, gdy oceniający jednocześnie udzielał będzie wyjaśnień i wskazówek organizacyjno - metodycznych w celu uniknięcia w przyszłości podobnych niepowodzeń w zdobywaniu wiedzy.

Badania wykazały, iż podchorążowie nie wiążą kontroli postępów w nauce z formą pomocy w studium. Wielu respondentów twierdzi, że sposób kontrolowania prowadzony przez kadra dydaktyczną nie odpowiada im. W uzasadnieniu negatywnych wypowiedzi na ten temat respondenci postulują kontrolowanie postępów w nauce tylko podczas sesji egzaminacyjnych. Uważają, że system kontroli "przeszkadza w tworzeniu atmosfery akademickiej" i jest "prowadzony na wzór szkoły średniej". Inni twierdzą, że "jest za dużo zajęć i przedmiotów, aby na bieżąco sprawdzać

wiedomości". Do częstych wypowiedzi krytykujących system kontro-
lowania wiadomości należą stwierdzenia, "że jest to uciążliwa,
a sposób kontrolowanie wzięty jest ze szkoły podstawowej". Wiele
respondentów uważa, że uzyskiwane oceny podczas kontroli
nie mają wpływu na stosowany system nagradzania i stąd bierze
się między innymi lekceważący stosunek do uzyskiwania bardzo
dobrych wyników w nauce. Ponadto, jak wynika z przeprowadzonych
badań, preferuje się pamięciowe a nie rozumowe opanowanie treś-
ści programowych. Ogólną ocenę systemu kontroli w opinii pod-
chorążych przedstawiono na rysunku 16.

Rysunek 16

Ocena kontroli wyników w nauce w opinii podchorążych

Przeprowadzone badania wykazały duże rozbieżności między po-
stulowanymi przez nauki pedagogiczne zasadami kierowania samo-
dzielnym studium a praktyką dydaktyczną - wychowawczą
WCSL. Stawianie zadań dydaktycznych podchorążym winno uwzględ-
niać przede wszystkim możliwości ich wykonania. Jak wynika
z badań niewystarczająca ilość czasu oraz małe umiejętności

samokształceniowe podchorążych w poważnym stopniu ograniczają te możliwości.

Biorąc pod uwagę słabe przygotowanie podchorążych do kierowania własnym postępowaniem w procesie samodzielnego zdobywania wiedzy konieczne jest udzielanie im daleko idącej pomocy w tym zakresie. Udzielanie dyrektyw i wskazówek organizacyjnych winno mieć na celu kształtowanie umiejętności i nawyków racjonalnego wykorzystywania czasu przeznaczanego do dyspozycji podchorążych. Bieżąca kontrola wykonywania zadań dydaktycznych nie może mieć formy zwykłego odpytywania, lecz powinna stanowić analizę czynności podchorążych podczas samodzielnego zdobywania wiedzy i prowadzić do stopniowego eliminowania popełnianych błędów organizacyjnych. Również podczas udzielania konsultacji oprócz wyjaśniania najtrudniejszych i niesrozumiałych treści programowych można większą uwagę zwracać na sam sposób skutecznego ich opanowania. Być może zachęciłoby to podchorążych do systematycznego i częstego korzystania z tej formy pomocy. Dowódcy pododdziałów szkolnych w swych działaniach nie mogą ograniczać się jedynie do utrzymywania dyscypliny i porządku ogólnowojskowego. Większość z nich posiada odpowiednie przygotowanie pedagogiczne i może z powodzeniem udzielać podchorążym skutecznej pomocy organizacyjnej i metodycznej. Kierowanie samodzielnym studium z strony kadry dydaktycznej i dowódczej musi uwzględniać główne cele kształcenia oraz rzeczywiste potrzeby podchorążych.

4.5. Wnioski z badań nad organizacją nauki własnej

Przeprowadzone badania empiryczne potwierdziły przypuszczenie, iż struktura organizacyjna nauki własnej w WOSL nie zapewnia optymalnego wykorzystania bazy dydaktycznej uczelni, oraz czasu i energii podchorążych podczas samodzielnego zdobywania

wiedzy. Na podstawie naukowej analizy wyników badań dotyczących strony organizacyjnej czynności podchorążych podejmowanych samodzielnie w celu opanowania treści programowych i rozwijania indywidualnych zainteresowań poznawczych należy sprecyzować następujące wnioski:

1. Podchorążowie dysponują zdecydowanie za małą ilością czasu, aby dobrze opanować objęte programem treści kształcenia i rozwijać własne zainteresowania poznawcze. Teoretycznie czas przeznaczony na samokształcenie łącznie z czasem wolnym przewidzianym w porządku dnia zabezpiecza w pełni potrzeby podchorążych w tym zakresie. Natomiast praktycznie czas nauki własnej efektywnie jest wykorzystywany w około 60% a czasu wolnego podchorążowie z reguły nie przeznaczają na wykonywanie zadań dydaktycznych i opanowywanie treści programowych. W konsekwencji tego ponad połowa podchorążych nie przygotowuje się systematycznie i właściwie do zajęć. W tej sytuacji utrudnione jest również stosowanie metod aktywizujących w nauczaniu a tym samym kształtowanie samodzielności podchorążych i podnoszenie ogólnego poziomu kształcenia. Z drugiej strony w maksymalnym stopniu są przez podchorążych wykorzystywane możliwości wyjazdów na przepustki i urlopy. Tylko pojedyncze osoby wykorzystują dni wolne od zajęć na samodzielne zdobywanie wiedzy. Jedynie w czasie sesji egzaminacyjnych podchorążowie mobilizują swoje siły i starają się wykorzystać każdy czas na opanowanie treści programowych.
2. Jak wykazały przeprowadzone badania, podchorążowie nie wynieśli ze szkół średnich umiejętności i nawyków planowania własnych czynności i nie przywiązują do tego problemu należytej uwagi. Ponad 60% podchorążych w ogóle nie planuje własnej pracy umysłowej. Większość badanych twierdzi, iż możliwości

planowania indywidualnego w warunkach tej uczelni są bardzo ograniczone lub w ogóle niemożliwe. Dlatego też niędzy innymi podchorążowie uczą się niesystematycznie i przygotowują na bieżąco tylko do ważniejszych zajęć. Z uwagi na charakter zawodowej służby wojskowej, w której umiejętności planowania są niezwykle ważne, niedocenianie tego problemu w procesie dydaktycznym - wychowawczym ujemnie wpływa na przygotowanie absolwentów do przyszłej służby.

3. Szczególnie niekorzystne okazuje się stosowanie zbiorowej formy samodzielnego studiowania dla podchorążych I rocznika. W najtrudniejszym, początkowym okresie studiów mają oni obowiązki przebywać na nauce własnej w 20-30 osobowych grupach szkoleniowych i są zakwaterowani w warunkach kossarowych a nie internatowych. Z badań wynika, iż zdecydowana większość podchorążych najskuteczniej uczy się indywidualnie i w małych grupach lub stosuje te dwie formy na przemian. Biorąc pod uwagę potrzebę zapewnienia studiującym względniego spokoju i ciszy dotychczasowa organizacja nauki własnej i zakwaterowanie podchorążych I rocznika obniżają efektywność ich pracy własnej. O wiele korzystniejsze są warunki na dalszych latach studiów. Podchorążowie w zasadzie mogą uczyć się indywidualnie i w małych grupach, ponieważ na to pozwalają warunki internatowe. Jedynie częste zakłócanie procesu samodzielnego przyswajania wiedzy przez konieczność wykonywania innych zadań nie związanych z kształceniem obniża efektywność nauki własnej.
4. Kierowanie samodzielnym zdobywaniem wiedzy przez podchorążych, jak wynika z badań, praktycznie oprowadza się do stawiania zadań dydaktycznych, udzielania konsultacji i kontrolowania postępów w nauce przez kadrę dydaktyczną. Dość słabo

przygotowanie podchorążych do studiowania oraz brak dostatecznej ilości czasu na pracę samodzielną utrudnia im dobre wywiązywanie się z zadań dydaktycznych. Dużo ułatwienie w tym zakresie stanowią wskazówki organizacyjno - metodyczne udzielane podczas zajęć i pomoc lepszych w nauce kolegów. Natomiast podchorążowie w niewielkim stopniu korzystają z konsultacji. Również kontrolowanie postępów w nauce nie jest przez podchorążych traktowane jako skuteczna forma pomocy organizacyjno - metodycznej, ponieważ sprowadza się do zwykłego odpytywania. Pora tym preferuje się w czasie kontroli bieżącej i okresowych pamięciowe a nie rozumowe opanowanie treści programowych. Kadra bardziej interesuje się wynikami studiowania aniżeli przebiegiem procesu samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Pomoc podchorążym w zakresie racjonalnej organizacji ich własnych czynności ze strony kadry dydaktycznej i dowódczej jest raczej sporadyczna i w stosunku do potrzeb niewystarczająca.

W oparciu o doświadczenia z realizacji obowiązującego od 1979 roku Systemu planowania i organizowania samokształcenia oraz kierowania jego przebiegiem w WOSL, przeprowadzone w uczelni badania empiryczne i najnowsze osiągnięcia dydaktyki wojskowej należy opracować nowe zasady i formy organizacyjne samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych.

KINBUKI DOSFORALENIA NIKOD SAMODZIELNOC ZDOBYWANIA WIEDZY PRZEZ PODCHORĄCYCH

Do najważniejszych czynników wpływających na rezultaty własnej pracy umysłowej podchorążych obok prawidłowej organizacji ich czynności należy stosowanie właściwych metod studiowania. Stosowanie przez podchorążych mało skutecznych metod zdobywania wiedzy jest jedną z głównych przyczyn niepowodzeń w nauce. Racjonalna organizacja i właściwe metody studiowania decydują o efektywności kształcenia.

Rozważając zagadnienia pracy umysłowej podchorążych w oparciu o przeprowadzone badania empiryczne należy podkreślić, iż zdecydowana większość badanych nie zna i nie stosuje w praktyce naukowo opracowanych metod zdobywania wiedzy. Niesnajomość zasad pracy umysłowej prowadzi się do braku umiejętności skutecznego studiowania. Wyraźnie widoczne braki w tym zakresie w poważnym stopniu utrudniają podchorążym uzyskiwanie bardzo dobrych i dobrych wyników w nauce. Stosowanie mało skutecznych metod wydłuża czas opanowania określonych treści i wymaga większego wysiłku ze strony podchorążych.

O ile strona organizacyjna samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych, jak wykazano w poprzednim rozdziale, zależy od wielu czynników zewnętrznych, to stosowanie konkretnych metod w przyswajaniu i utrwalaniu wiadomości zależy przede wszystkim od stopnia ich przygotowania z zakresu metodyki pracy umysłowej. Podchorążowie, którzy dużo pracują a mimo to osiągają niskie wyniki w nauce są albo mało zdolni, albo po prostu nie potrafią się uczyć. W tym drugim przypadku mogą mieć w pełni

uzasadniony śal do swoich dotychczasowych nauczycieli.

Ze względu na bardzo wysokie koszty kształcenia w WOSL i charakter przyszłej służby zawodowej podchorążych należy doskonalić wszystkie strony procesu dydaktyczno - wychowawczego, nie zaniedbując żadnej szansy podniesienia efektywności kształcenia. Przeprowadzone badania wykazały, że w metodyce samodzielnego studiowania tkwią jeszcze duże, niewykorzystane rezerwy i możliwości zwiększenia efektywności kształcenia.

Osiąganie celów kształcenia przy optymalnym zużyciu siły i środków zależy w dużej mierze od skutecznego i szybkiego wdrażania podchorążych do samodzielnej pracy umysłowej. Nie jest to zadanie łatwe. Kształtowanie nawyków i umiejętności stosowania najważniejszych metod zdobywania wiedzy jest procesem długotrwałym i ukierunkowanym na względnie indywidualne cechy osobowościowe podchorążych. Skupienie jednak uwagi na tym problemie w procesie dydaktyczno - wychowawczym WOSL jest na pewno przedsięwzięciem bardzo opłacalnym. Absolwenci tej uczelni otrzymują bowiem do swojej dyspozycji drogi i niezwykle skomplikowany sprzęt bojowy. Umiejętne jego wykorzystanie uzależnione jest bezpośrednio od poziomu ich przygotowania ogólnowojskowego i specjalistycznego.

Udział samych podchorążych w procesie opanowania programu kształcenia jest niezwykle ważny. Oznacza to konieczność zapoznawania podchorążych z naukowymi zasadami pracy umysłowej i wdrażania ich do stosowania racjonalnych metod zdobywania i wykorzystywania wiedzy. Przeprowadzone badania wykazały, iż problematyce tej poświęca się niewiele uwagi. Potrzeby podchorążych w tym zakresie są jednak bardzo duże. Nauka wżana będzie mogła spełniać właściwą rolę w procesie kształcenia tylko wówczas, gdy podchorążowie będą należycie przygotowani do

samodzielnej pracy umysłowej.

Zdaniem Jana Bogusza, "najbardziej skuteczną drogą zdobywania wiedzy, rozwijania i wykształcenia postaw i przekonań sprzyjających racjonalnemu działaniu we wszystkich sytuacjach życia wojskowego jest jednak samokształcenie"¹. Pogląd ten znajduje potwierdzenie we wszystkich badaniach prowadzonych nad szkolnictwem wojskowym. Dlatego też wdrażanie podchorążych do samodzielnego studiowania winno stać się jednym z głównych celów kształcenia w WOSL. Restrukturyzowanie umiejętności z zakresu pracy umysłowej może w sposób wyraźny ułatwić studiowanie i jednocześnie zapewnić lepsze przygotowanie absolwentów do pracy zawodowej oraz edukacji ustawicznej.

5.1. Postawy wobec nauki, zainteresowania i aktywność poznawcza podchorążych

Fundamentowym warunkiem powodzenia w studiach jest chęć zdobywania wiedzy. Od własności postawy i zaangażowania podchorążych w wypełnianiu przyjętych na siebie obowiązków zależy w dużej mierze optymalne wykorzystanie potencjału naukowego i bazy dydaktycznej uczelni. Sami podchorążowie, jak wyrażone w podrozdziale 5.3. dość wysoko oceniają warunki jakie im stworzono w WOSL do studiowania. Sprzyjająca studiowaniu atmosfera i dobre warunki nie mogą jednak zastąpić ciężkiej i szcudnej pracy umysłowej samych podchorążych. Świadomi realizacji swoich celów życiowych podchorążowie muszą traktować pobyt w uczelni wojskowej przede wszystkim jako okres wytężonej pracy i wielu

1. J. Bogusz - Zarys problematyki, w: Problemy nauki własnej w wyższej uczelni wojskowej, Warszawa 1981, WAP, s.7.

wyrzeczeń. Studiowanie jednak nie może być tylko uciążliwym obowiązkiem lecz samodzielnym i twórczym kształtowaniem osobowości wynikającym z własnej woli podchorążych i świadomej realizacji dobrowolnie przyjętych celów osiągnięcia wyższego wykształcenia i niezwykle atrakcyjnego zawodu.

Postawy podchorążych wobec nauki zależą od wielu czynników. Praktycznie ma na nie wpływ cała otaczająca rzeczywistość. Na kształtowanie pozytywnej motywacji do zdobywania wiedzy, rozumianej tu jako główna cecha postawy, największy wpływ ma kadra dydaktyczna, dowódcza i instruktorska. Zainteresowanie podchorążych treściami kształcenia stanowi jeden z istotnych elementów kształtowania pozytywnej motywacji do nauki. Opinię na temat postaw podchorążych wobec nauki przedstawiono w tabeli 14.

Postawy podchorążych wobec nauki

Tabela 14

Postawa	w opinii kadry			
	dydaktycznej		dowódczej	
	I r.	IV r.	I r.	IV r.
	%	%	%	%
bardzo pozytywna	1	1	-	-
pozytywna	43	53	83	85
obojętna	33	19	17	15
negatywna	10	6	-	-
bardzo negatywna	2	4	-	-
nie mam zdania	11	17	-	-

Ważne są nie tylko metody pracy wychowawców. Opanowanie trudnej sztuki studiowania przez samych podchorążych stanowi istotny czynnik kształtujący pozytywne postawy wobec zdobywania wiedzy. Umiejętność studiowania ułatwia podchorążym osiągnięcie celów i przezwyciężanie trudności a tym samym zapobiega zniechęcaniu się do wykonywania swoich obowiązków. Z analizy wyników badań wynika, iż duży procent respondentów ocenia postawy podchorążych jako obojętne. Oznacza to, że znaczna część podchorążych nie wyniosła ze szkół średnich pożądanych wyników w tym zakresie.

Istnieje bezpośredni związek między postawami i aktywnością. Rozkład wypowiedzi na temat aktywności podchorążych w zdobywaniu wiedzy przedstawiono w tabeli 15.

Aktywność podchorążych w zdobywaniu wiedzy

Tabela 15

Aktywność	w opinii kadry			
	dydaktycznej		dowódczej	
	I r.	IV r.	I r.	IV r.
	%	%	%	%
bardzo wysoka	-	-	-	-
wysoka	6	14	-	-
średnia	39	49	82	88
niska	35	20	18	12
bardzo niska	13	15	-	-
brak aktywności	2	1	-	-
trudno ocenić	1	1	-	-

Na uwagę zasługuje fakt, że podchorążowie IV rocznika przejawiają większą aktywność w zdobywaniu wiedzy i prezentują bardziej pozytywne postawy wobec nauki. Jednak różnice te nie są znaczące i nie upewniają do stwierdzenia, że podczas esteroletnich studiów zdecydowanie wzrasta aktywność poznawcza podchorążych i korzystnie zmieniają się ich postawy wobec nauki.

Zainteresowania intelektualne podchorążych przedstawiono w tabeli 16 wymieniając piętnaście określonych przez nich dziedzin wiedzy według ilości udzielonych wypowiedzi.

Zainteresowania intelektualne podchorążych

Tabela 16

Dziedzina wiedzy	I rocznik	IV rocznik	średnia
	%	%	%
lotnictwo	17	8	12,5
historia wojskowości	6	16	11,0
technika lotnicza	12	8	10,0
mechanika lotu	1	9	5,0
nawigacja lotnicza	6	4	5,0
technika	8	1	4,5
przyroda	6	3	4,5
psychologia	4	4	4,0
informatyka	5	2	3,5
elektronika	5	2	3,5
uzbrojenie	2	4	3,0
armie obce	-	4	2,0
taktyka	1	3	2,0
pedagogika	1	2	1,5
języki obce	1	1	1,0

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że główną przyczyną braku u wielu podchorążych ssaawensowanych postaw i aktywności wobec zdobywania wiedzy są mało sprecyzowane i nieukierunkowane zainteresowania intelektualne. Wielu respondentów nie odpowiedziało na pierwsze otwarte pytanie kwestionariusza ankiety: Która dziedzina wiedzy najbardziej Cię interesuje?. W sumie badani podchorążowie odpowiadając na to pytanie wymienili pięćdziesiąt pięć dziedzin wiedzy /przedmiotów/, które w większości wypadków pokrywają się z treściami programowymi. Wyniki badań świadczą o braku sprecyzowanych i trwałych zainteresowań u większości respondentów.

Biorąc pod uwagę wybór uczelni o wyjątkowej specyfice i fakt, że około 50% podchorążych jest absolwentami liceów lotniczych należy stwierdzić bardzo mało zainteresowanie lotnictwem. Tylko 1/3 badanych podchorążych deklaruje zainteresowanie przedmiotami lotniczymi. Jeżeli wziąć pod uwagę również zainteresowanie historią wojskowości, techniką ogólną i elektroniką, to można uznać, że tylko połowa podchorążych kształci się w kierunku zgodnym ze swoimi zainteresowaniami intelektualnymi.

Przedstawione wyżej dane w wystarczającym stopniu wyjaśniają, dlaczego większość kadry dydaktycznej i dowódczej twierdzi, że podchorążowie przejawiają z reguły średnią aktywność w procesie zdobywania wiedzy. Wielu z nich /23%/ uważa, iż podchorążowie przejawiają obojętne postawy wobec nauki. Stan ten jest szczególnie niekorzystny z punktu widzenia efektywności studiów i osiągnięcia celów kształcenia.

Wszystkie dotychczas przeprowadzone badania psychologiczne i pedagogiczne dowodzą, że autentyczne zainteresowanie intelektualne stanowi podstawę kształtowania się silnej motywacji do zdobywania wiedzy zgodnej z kierunkiem potrzeb porównawczych.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż brak pełnej zbieżności między treściami obowiązującego w uczelni programu kształcenia a zainteresowaniami poznawczymi podchorążych w dużym stopniu obniża efektywność studiowania i stanowi poważną przeszkodę w osiągnięciu przez nich bardzo dobrych i dobrych wyników w nauce.

"Bez zainteresowania tym, czego się uczymy, nie ma wydajnej nauki"¹ - stwierdza w jednej ze swych prac Mieczysław Świącicki. Pogląd ten jest chyba podzielany przez wszystkich pedagogów i psychologów. Zainteresowanie bezpośrednio przyczynia się do koncentracji uwagi, a ta z kolei stanowi podstawowy warunek skuteczności samodzielnego studiowania. "Niektórzy posuwają się tak daleko - pisze Jarosław Rudniański, iż twierdzą, że nawet najlepsza znajomość metodyki danej pracy nie zastąpi chociażby pośrednio bezpośredniego zainteresowania pracą"².

Wielogę też jedną z dróg zwiększania efektywności samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych jest kształtowanie zgodnych z kierunkiem studiów zainteresowań intelektualnych. Na problem ten konieczne należy zwrócić uwagę w pracy dydaktyczno - wychowawczej liceów lotniczych i WOSL. Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 16 tylko w dwóch dziedzinach wiedzy, to jest historii wojskowości i mechanice lotu, widać wyraźnie wzrost zainteresowań między podchorążymi I i IV rocznika. W sumie zainteresowanie przedmiotami lotniczymi w ciągu czterolata studiów wzrosło tylko o 4%. Nie są to badania przeprowadzone na tej samej grupie respondentów. Jednak wyraźnie wskazują na braki w pracy dydaktyczno - wychowawczej w zakresie kształtowania pożądanych zainteresowań poznawczych wśród podchorążych.

1. M.Świącicki - Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską?, W-wa 1969, PWN, s.80.
2. J.Rudniański - Sprawność umysłowa, W-wa 1984, WP, s.13.

Również w poszczególnych etapach naboru kandydatów winno się zwracać większą uwagę na zgodność zainteresowań z kierunkiem studiów.

5.2. Zdolności intelektualne i pracowitość podchorążych

Możliwości doskonalenia metod samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych zależą nie tylko od ich postaw i zainteresowań. Samodzielne studiowanie jest trudną sztuką, której opanowanie wymaga długotrwałych wysiłków, przy czym niezbędne są określone zdolności intelektualne. "Zdolność w danym kierunku - pisze Zbigniew Pietrasziński - przynosi sukcesy, a sukcesy dają zadowolenie. Nie więc dziwnego, że człowiek zwykle lubi robić to, do czego jest zdolny"¹.

Podchorążym napotykając poważne trudności w pracy usyskowej nad opanowaniem treści obowiązującego programu kształcenia nie będzie w stanie skutecznie doskonalić swojej metody studiowania. Bardzo często wymogi stawiane podczas studiów wyższych w uczelni wojskowej nie pokrywają się z możliwościami kandydatów do tytułu inżyniera i zdecydowanie je przewyższają. Ambitni podchorążowie brak zdolności kierunkowych nadrobią pracowitością i pilnością w nauce. Istnieją tu jednak, podobnie jak wcześniej, określone granice tkwiące w samej osobowości.

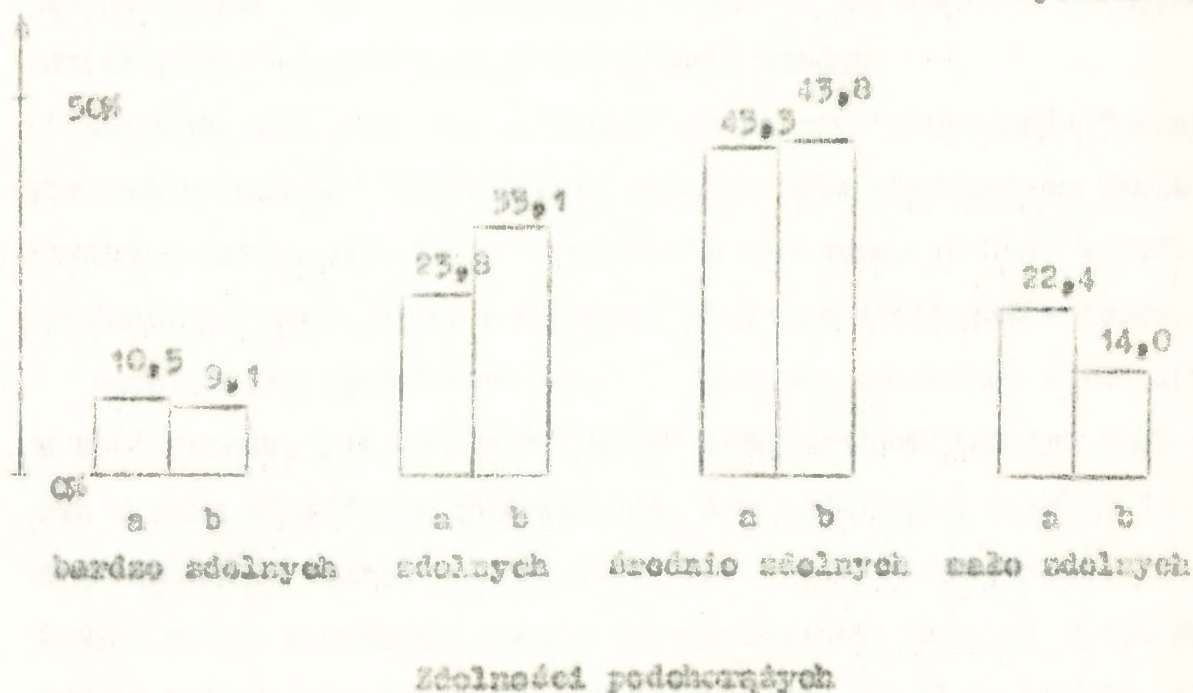
Na znaczenie zdolności intelektualnych w studiowaniu zwraca uwagę wielu autorów wskazując je do podstawowych czynników powodzenia w nauce. Na przykład uzyskane przez Danutę Pachulic-Pawlikowską wyniki badań upoważniły autorkę do stwierdzenia, że "mechanizm niepowodzenia tkwi w rozbieżności między

1. Z. Pietrasziński - Sztuka uczenia się, W-wa 1975, WP, s.42.

aspiracjami, podwyższoną samooceną i rozszerzonym samopoczuciem - nieadekwatnymi do rzeczywistych możliwości intelektualnych¹.

Zakładając, iż najlepsi absolwenci szkół średnich wybierają studia na uczelniach cywilnych, można przypuszczać, że do wyższych szkół oficerskich trafiają mniej zdolni. Przy tym założeniu oczywiście należy uwzględnić kandydatów autentycznie zainteresowanych służbą wojskową i wyłącznie z tego powodu podejmujących studia w jednej z uczelni wojskowych. Jak wykazały jednak badania przeprowadzone w WUEI, niewielki jest procent absolwentów szkół średnich o trwałych i wyraźnie sprecyzowanych zainteresowaniach. Na rysunku 17 przedstawiono opinię kadry dydaktycznej i dowódczej na temat zdolności podchorążych.

Rysunek 17

a/ w opinii kadry dydaktycznej

b/ w opinii kadry dowódczej

1. D. Fachulicz-Pawlikowska - Czynniki determinujące sprawność studiów na kierunkach technicznych, W-ua 1975, PZP, s.266.

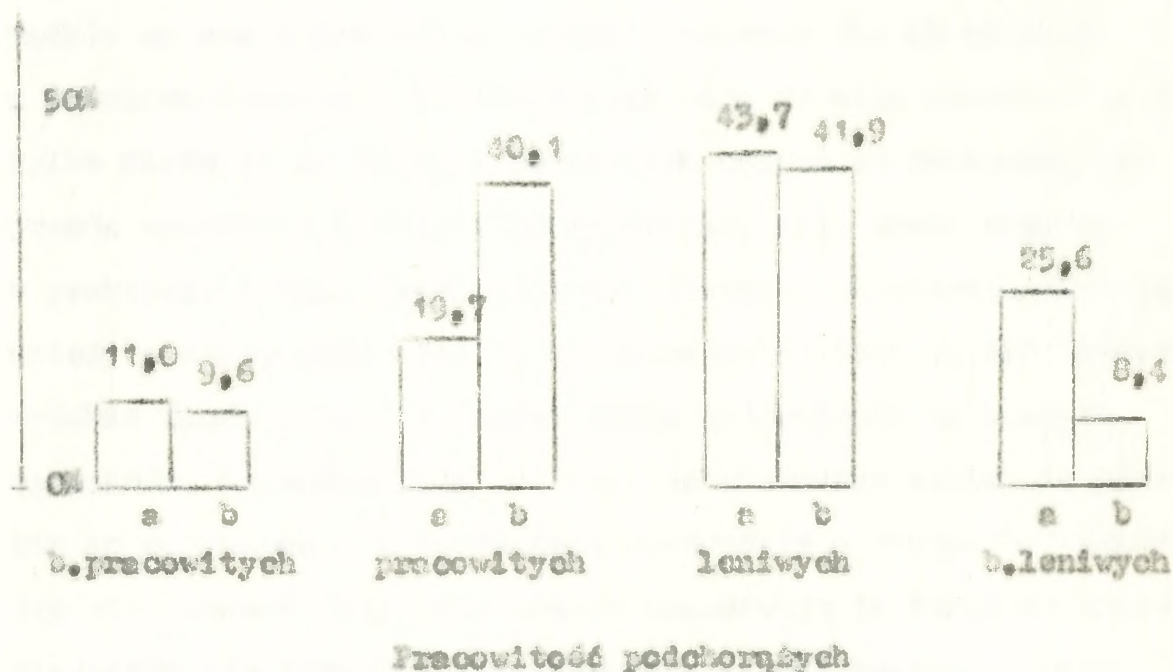
Z przedstawionych na rysunku danych wynika, że przeważają podchorążowie średnio i mało zdolni. Tej grupie podchorążych szczególnie ważne a jednocześnie trudniejsze jest kształtowanie racjonalnych metod studiowania. Brak zdolności podchorążowie najczęściej rekompensują większym nakładem pracy w openowaniu określonych treści materiału programowego. Praktyka pedagogiczna dowodzi, że bardzo często tak się dzieje. Wówczas nawet średnio zdolni podchorążowie uzyskują dobre a nawet bardzo dobre wyniki w studiach. Jeżeli jednak brak zdolności intelektualnych idzie w parze z lenistwem, to ma miejsce wyjątkowo niekorzystna sytuacja dydaktyczno - wychowawcza. Najczęściej w tym przypadku trudno jest oczekiwać podejmowania prób doskonalenia przez podchorążego własnej metody studiowania. Niekiedy jednak, jak wykazały badania, właśnie tacy podchorążowie potrafią koncentrować uwagę na lepszej organizacji własnych czynności i stosowaniu skuteczniejszych metod zdobywania wiedzy.

Głębsza analiza tego problemu wymaga przeprowadzenia dalszych badań. Niepowodzenia szkolne były przedmiotem wielu dociekań naukowych. Na ich podstawie wykazano, również w WOSL, że lenistwo jest jedną z głównych przyczyn trudności w nauce.

Uznając pracowitość za jeden z głównych czynników powodzenia w studiowaniu, podjęto próbę oceny podchorążych pod tym względem w celu określenia jednocześnie ich możliwości w zakresie doskonalenia własnych metod zdobywania wiedzy. Ulepszenie metodyki pracy umysłowej wymaga dużego wysiłku. Sukcesy w tym zakresie zależą nie tylko od zdolności, ale przede wszystkim od pracowitości podchorążych. Jak wynika z badań, kadra dydaktyczna i dowódca pracowitość podchorążych ocenia podobnie jak ich zdolności. Respondenci uważają, że o wiele więcej znajduje się w uczelni podchorążych leniwych niż pracowitych. Jedynie kadra

dowódcza ocenia nieco wyżej to zagadnienie niż dydaktyczna. Opinię kadry na temat pracowitości podchorążych przedstawiono na rysunku 18.

Rysunek 18

a/ w opinii kadry dydaktycznej

b/ w opinii kadry dowódczej

Brak zdolności i przejawy lenistwa u niektórych podchorążych wyraźnie obniżają efektywność kształcenia. Doznanie metod studiowania przez tę grupę podchorążych jest jednym ze sposobów przezwyciężenia trudności w samodzielnym zdobywaniu wiedzy. Proces ten jest niezwykle trudny i wymaga pełnego zaangażowania całej osobowości studiującego. Zagospodarowanie i eliminowanie niekorzystnych cech utrudniających podchorążym opanowanie treści programowych i hamujących rozwój ich osobowości należy również do zadań niezłatwych. Wymaga ścisłej i zgodnej współpracy wychowawców i wychowanków oraz głębokiej wiary w możliwości osiągnięcia lepszych wyników w nauce przez doznawanie metod studiowania.

5.3. Charakterystyka stosowanych przez podchorążych metod w studiowaniu

Przeprowadzone badania dowiodły, że podchorążowie stosują bardzo różne metody podczas zdobywania wiedzy. W większości wypadków są one kontynuacją sposobów uczenia się stosowanych w szkołach średnich. Podchorążowie mają do nich przekonanie nie tylko dlatego, że zostały przez nich samych wypracowane, ale przede wszystkim dlatego, iż sprawdziły się, zdały egzamin w praktyce. Badani podchorążowie twierdzą, iż stosują skuteczne metody w zdobywaniu wiedzy. Potwierdzeniem tego są dla jednych wysokie średnie, a dla innych tylko zadowolenie ze zdanych egzaminów. Najważniejsze jest to, że stosowane metody po prostu im odpowiadają i zapewniają powodzenie w studiach. Traktując stosowane metody jako własne dopasowują je tylko do zmieniających się warunków zewnętrznych. Z całą pewnością można stwierdzić, iż istnieje tyle metod samodzielnego zdobywania wiedzy, ilu jest podchorążych w uczelni.

Stosowane przez podchorążych metody studiowania warunkowane są czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Najważniejsze z nich zostały już omówiono w niniejszej pracy. Analiza systemu kształcenia w WOSi prowadzi do wniosku, iż podchorążowie stosowane przez siebie metody ściśle dopasowują do wymagań kadry dydaktycznej. Przede wszystkim ze względu na brak czasu ograniczają się do korzystania z najłatwiej dostępnych, podstawowych źródeł wiedzy.

Znajomość przez podchorążych wszystkich źródeł wiedzy i umiejętność korzystania z nich jest sprawą niezwykle ważną. Wyzwala w nich samodzielność w studiowaniu jako cechę konieczną w dalszym rozwijaniu własnej osobowości. Jak wynika z badań,

podstawowymi źródłami wiedzy są dla podchorążych wykłady, podręczniki i notatki własne. Z pozostałych źródeł respondenci korzystają w niewielkim stopniu. Stąd wniosek, że uwaga podchorążych jest skupiona przede wszystkim na opanowaniu treści objętych programem kształcenia. Deklarowaną przez badanych podchorążych kolejność korzystania z poszczególnych źródeł wiedzy przedstawiono w tabeli 17.

Korzystanie przez podchorążych ze źródeł wiedzy

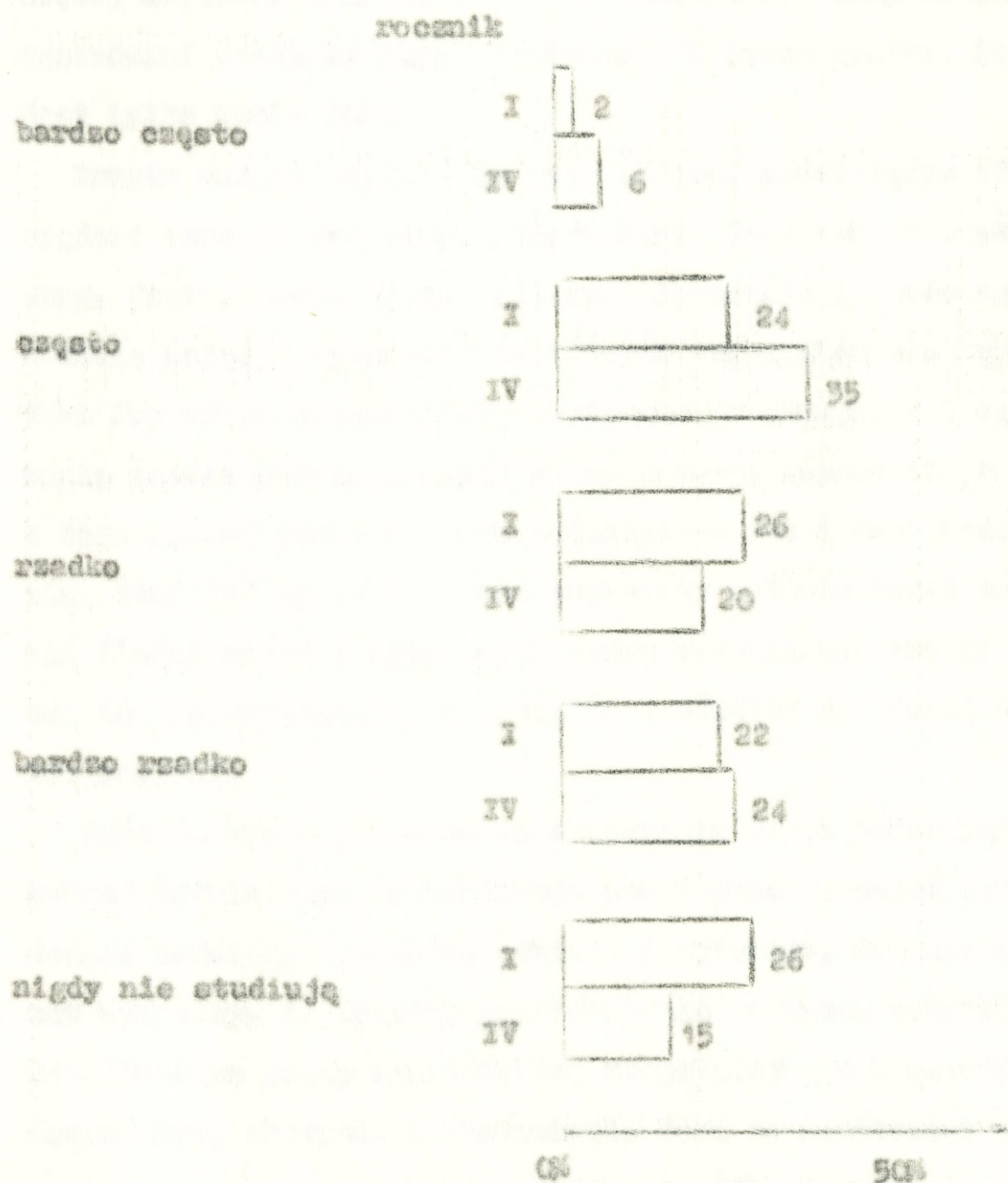
Tabela 17

źródła wiedzy	kolejność korzystania	
	I rocznik	IV rocznik
wykłady	1	1
podręczniki, skrypty i instrukcje	3	2
notatki własne	2	3
ćwiczenia	4	4
notatki kolegów	5	5
czasopiisma	6	6
dyskusje z kolegami	7	7
konsultacje wykładowców	9	9
radio i telewizja	8	10
konsultacje instruktorów	11	8
konsultacje dowódców	10	11

Przedstawione na rysunku 19 wyniki badań świadczą o tym, iż ponad połowa badanych podchorążych studiuje również treści nie objęte programem kształcenia. Podstawowymi źródłami tych treści są czasopiisma i dyskusje z kolegami, które najczęściej nie mają związku z obowiązującym w uczelni programem. Tylko podczas

sesji egzaminacyjnych wszystkie dyskusje prowadzone są wokół przypominania sobie treści, których znajomość wymagane jest na saliszeniach i egzaminach.

Rysunek 19

Studiowanie treści nie objętych programem kształcenia

Uważne słuchanie wykładów badani podchorążowie uważają za podstawę powodzenia w studiowaniu. Treści przekazywane przez kadrę dydaktyczną stanowią dla nich bazę wyjściową do dalszej samodzielnej pracy umysłowej. Umiejętność skupienia uwagi na przekazywanych treściach podczas wykładu nie jest rzeczą łatwą. Racjonalne wykorzystanie wykładów zależy od wielu czynników. Najwięcej korzyści wnoszą z nich podchorążowie bezpośrednio zainteresowani przekazywanymi treściami. Z badań wynika, iż takich jest tylko około 50%.

Drugim ważnym czynnikiem pozwalającym podchorążym efektywnie spędzić czas na zajęciach programowych jest ich stan psychofizyczny. Często występujące nadmierne zmęczenie spowodowane dużą ilością zajęć i wykonywaniem różnych obowiązków służbowych utrudnia lub wręcz uniemożliwia skuteczne przyswajanie i zapamiętywanie treści przekazywanych na wykładach. Dobrze zdaje sobie z tego sprawę zarówno kadra dydaktyczna jak i sami podchorążowie. Stąd też wynikły liczne postulaty podczas badań zmniejszenia ilości zajęć programowych przez weryfikację treści pod kątem ich rzeczywistej przydatności w służbie zawodowej absolwentów uczelni.

Podstawowym i powszechnie stosowanym przez podchorążych sposobem ułatwiającym koncentrację uwagi podczas zajęć jest sporządzanie notatek, rysunków, szkiców i wykresów. Badanie na ten temat wykazały, że wszyscy podchorążowie prowadzą notatki z wykładów. Podczas pracy samodzielnej uzupełniają je korzystając z podręczników, skryptów i instrukcji. Jest to podstawowy i powszechnie stosowany przez podchorążych sposób studiowania.

Występują jednak poważne braki w umiejętności prowadzenia notatek. Często są prowadzone niestarymnie i niesystematycznie. Najczęściej przypominają prowadzenie zeszytów przedmiotowych w szkole średniej. Świadczy to o braku umiejętności w tym

sakresie, większość kadry dydaktycznej nie sadaje sobie trudu, aby nauczyć podchorążych prowadzenia notatek z danego przedmiotu. Podczas badań stwierdzają jednak, że zdecydowana większość podchorążych nie potrafi notować i nie umie korzystać ze swoich notatek. Wyniki badań dotyczące prowadzenia notatek przez podchorążych przedstawiono w tabeli 18.

Sporsządzanie przez podchorążych notatek

Tabela 18

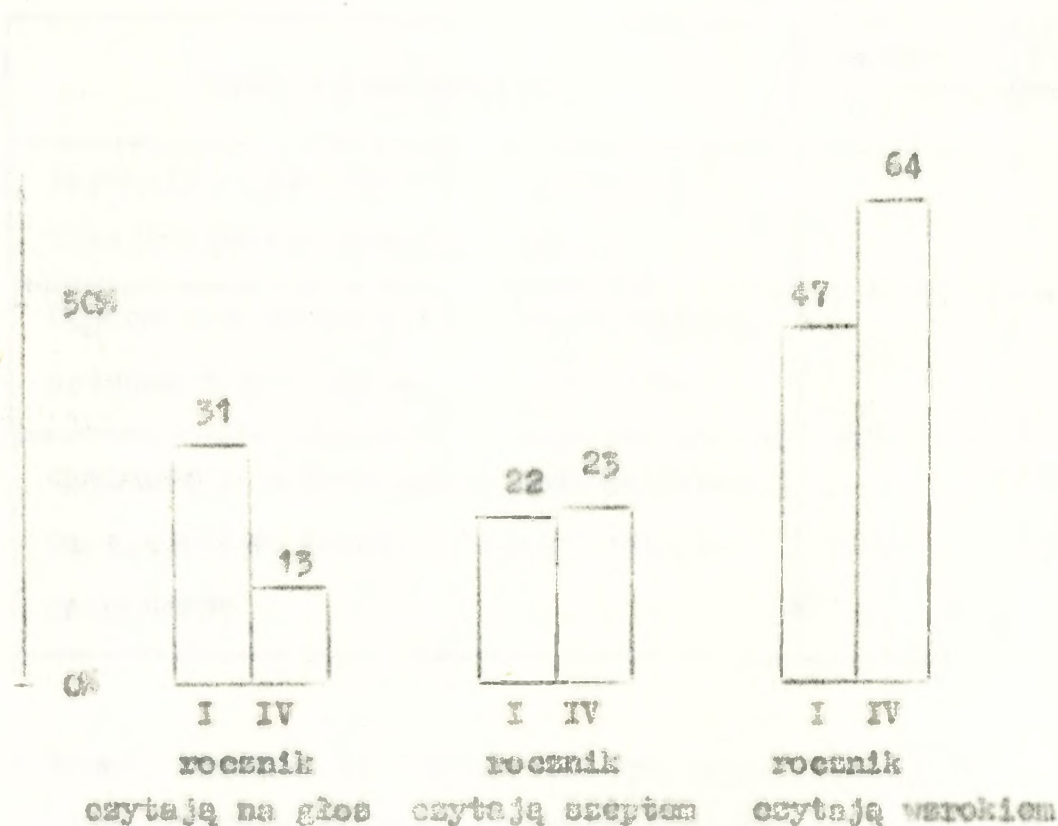
Źródła wiedzy	zawsze	często	rzadko	nigdy
	%	%	%	%
wykłady	84	12	3	-
ćwiczenia	39	36	18	8
konsultacje	7	6	51	37
dyskusje	1	7	50	43
podręczniki	28	42	26	4
czasopisma	-	10	25	64
radio i telewizja	-	1	10	89

Istotne znaczenie w procesie samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych ma umiejętność korzystania ze źródeł drukowanych. Z przeprowadzonych badań wynika, iż podchorążowie głównie ograniczają się do pracy z podręcznikami, skryptem lub instrukcją. Zakres korzystania z tych źródeł wiedzy określony jest w zasadzie przez kadry dydaktyczną. Stanowi w większości przypadków uzupełnienie treści wykładów i ćwiczeń. Podchorążowie stosując wypisy najważniejszych treści z podręczników poszerzają i pogłębiają wiadomości zdobyte podczas zajęć programowych. Do najczęściej stosowanych metod pracy z podręcznikami należy wielokrotne czytanie i analizowanie treści. Ze względu na brak

czasu respondenci twierdzą, iż starają się czytać jak najszybciej, ale jednocześnie ze zrozumieniem.

Przedstawione na rysunku 20 podstawowe sposoby czytania dowodzą, że tylko nieco więcej niż połowa badanych podchorążych posiada umiejętność względnie szybkiego czytania tylko wariatem.

Rysunek 20

Podstawowe sposoby czytania

Na uwagę zasługuje podkreślenie, iż wyrażnie wzrasta umiejętność szybkiego czytania podczas studiów. Dla czytających na głos poza stratą dużej ilości czasu istnieje jeszcze trudność znalezienia odpowiedniego miejsca do studiowania, aby nie przeszkadzać innym w nauce. Podchorążowie ci twierdzą, że czytanie na głos pozwala im lepiej zrozumieć i zapamiętać studiowane treści.

Jak wykazały badania, podchorążowie stosują bardzo różne metody korzystania z podręczników. Zestawienie trzech najczęściej stosowanych metod przyswajania treści z podręczników, skryptów, instrukcji i notatek przedstawiono w tabeli 19.

Metody przyswajania wiedzy z podręcznika

Tabela 19

Metody studiowania	I rocznik	IV rocznik
	%	%
Czytanie materiału aż do zrozumienia i zapamiętania głównych myśli.	18	11
Czytanie z jednoczesnym sporządzaniem notatek i analizowaniem materiału.	92	98
Czytanie z jednoczesnym podkreślaniem ważniejszych treści i znakowaniem na marginesie	24	35

Z tabeli wynika, że prawie 100% czytając podręczniki i inne źródła jednocześnie sporządza notatki. Polega to jednak praktycznie na wypisywaniu wymaganych przez kadrę dydaktyczną definicji i wzorów i nie jest stosowane systematycznie. Część podchorążych stosuje podkreślenie i znakowanie w podręczniku lub instrukcji, ale nie robi tego zawsze. Do sporadycznych wyjątków należy wykonywanie planów z przeczytanych partii materiału. To samo można powiedzieć o streszczeniach. Czynności te wykonują tylko podchorążowie wyznaczeni do referowania przeczytanej lektury lub zagadnienia na zajęciach programowych. Pozostali wypisują ze źródeł drukowanych tylko definicje i wzory niezbędne do utrwalenia i powtórzenia materiału przed saliczeniami i egzaminami.

Powzechnie stosowane wśród podchorążych są dyskusje, których przedmiotem jest wiedza zdobyta na zajęciach i podczas studiowania lektury obowiązkowej. Mają one charakter przypomnienia sobie zapamiętanych i przeczytanych treści w 2-4 osobowych spontanicznie dobierających się grupach. Dyskusje takie nawiązują się przed zaliczeniami i egzaminami. Ich przedmiotem są najczęściej zagadnienia trudne i nie dla wszystkich zrozumiałe. Chętnie są wysłuchiwane wyjaśnienia kolegów lepszych w nauce przez podchorążych słabszych i nie rozumiejących dokładnie wszystkich zagadnień wymaganych podczas sesji egzaminacyjnej. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż podchorążowie generalnie odrzucają metodę zapamiętywania bez zrozumienia przywoływanych treści.

Badania wykazały, iż podchorążowie mają o wiele większe trudności z wykonywaniem prac pisemnych niż przygotowywaniem wypowiedzi ustnych. Stosowane przez nich metody pisemnego wykonywania zadań dydaktycznych są mało skuteczne. Respondenci nie potrafią jednocześnie korzystać z kilku źródeł wiedzy. Mają poważne trudności z odpowiednią selekcją przetwarzanego materiału. Tylko około 20% badanych podchorążych przystępując do wykonania prac pisemnych stara się sporządzić plan i według niego postępować. Pozostali usiłują wykonywać z literatury różne streszczenia lub korzystać z już opracowanych przez kolegów wypracowań, referatów czy też rozwiązanych zadań matematycznych, fizycznych i technicznych.

Mało rozpowszechnione pisane i graficzne rozwiązywanie przez podchorążych problemów dydaktycznych ujemnie wpływa na proces samodzielnego zdobywania wiedzy. Wykonywanie szkiców, schematów i tabel ułatwia znalezienie wzajemnych logicznych związków między poszczególnymi zagadnieniami i ich zapamiętanie. U większości osób dominuje pamięć werbalna. Dlatego

też, unikanie stosowania tej metody przez podchorążych świadczy o braku umiejętności i nawyków w tym zakresie. Metoda wykonywania pisownego i graficznego jest również bardziej pracochłonna i zabiera o wiele więcej czasu niż werbalne rozwiązywanie zadań dydaktycznych. Jest jednak bardziej skuteczna w powtarzaniu i utrwalaaniu zdobytej wiedzy. Uczy również praktycznego korzystania z niej. Umiejętności te są niezwykle przydatne w pracy zawodowej każdego oficera.

Ważnym elementem samodzielnego zdobywania wiedzy jest samokontrola postępów w nauce. Bieżące i okresowe uświadomianie sobie stanu posiadanej wiedzy oraz braków w stosunku do stawianych wymagań bardzo ułatwia cały proces studiowania. Pozwala na skoncentrowanie uwagi i wysiłku na treściach najważniejszych i najszabiej opanowanych. Podchorążowie stosują przeważnie kontrolę okresową podczas przygotowywania się do sesji egzaminacyjnej. Najczęściej powtarzającymi się sposobami samokontroli są różno dyskusje z kolegami. Wielu respondentów stara się powtarzać materiał po cichu lub głośno bez korzystania z podręczników i notatek. Na trzecim miejscu można wymienić próby pisania z pamięci definicji i wzorów oraz wykonywanie szkiców, wykresów i rysunków. Część badanych podchorążych z niechęcią odnosi się do samokontroli zewnętrznej. Wzajemne odpytywanie się z kolegami uważa za kłopotliwe i nie chce ujawniać swoich braków z zakresu obowiązującej wiedzy.

Badanie praktycznie stosowanych przez podchorążych metod studiowania jest dość trudne. Respondenci niechętnie na ten temat piszą i mówią. Stosowane metody podczas zdobywania wiedzy uważają często za coś bardzo osobistego a nawet tajemniczego. Na pytanie jakie metody studiowania najczęściej stosują uzyskiwano między innymi następujące odpowiedzi: skuteczne, jest to

soja tajemnica, odpowiadające ni, własne. Wielu podchorążych nie udzieliło w kwestionariuszu ankiety odpowiedzi na pytanie: Scharakteryzuj krótko swój sposób uczenia się. Świadczy to między innymi o tym, że podczas studiów podobnie jak w szkole średniej mało lub w ogóle mówi się na temat metodyki racjonalnego i skutecznego zdobywania wiedzy.

Badani podchorążowie uważają, że największą pomoc w wypracowywaniu własnych metod uczenia się otrzymali od rodziców a następnie od nauczycieli i kolegów ze szkół średnich. Wyniki badań przedstawione w tabeli 20 wskazują jednocześnie, że najmniejszą pomoc w wypracowywaniu własnych metod studiowania otrzymali podchorążowie od dowódców pododdziałów szkolnych.

Pomoc podchorążym w wypracowywaniu metod studiowania

Tabela 20

Źródła pomocy	I rocznik	IV rocznik
rodzice	2	1
nauczyciele szkoły średniej	1	2
kolegzy ze szkoły średniej	3	3
nauczyciele szkoły wyższej	7	5
kolegzy ze szkoły wyższej	5	6
nauczyciele szkoły podstawowej	5	8
starsze rodzeństwo	4	9
literatura fachowa	9	7
kolegzy ze szkoły podstawowej	8	10
dowódcy pododdziałów szkolnych	11	11

Wprowadzić metody stosowane przez podchorążych kształtowały się głównie w okresie uczęszczania do szkół średnich, to jednak

biorąc pod uwagę słabe przygotowanie podchorążych do samodzielnego studiowania nie widać w tym wypadku wznoszącej roli kadry dowódczej. W małym stopniu również podchorążowie korzystali z literatury dotyczącej metodyki samodzielnej pracy umysłowej.

Nimo to, że badając stosowane w praktyce metody studiowania często otrzymywano odpowiedzi typu: każdy powinien sam pracować nad własną metodą uczenia się, nikt nikogo tego nie nauczy - należy stwierdzić, iż istnieje duże zapotrzebowanie podchorążych na pomoc w tym zakresie. Badania wykazały, że niewielki procent podchorążych stosuje dość skuteczne metody studiowania, a przynajmniej stara się korzystać ze wszystkich sposobów samodzielnego zdobywania wiedzy. Doskonalenie ich przez samych podchorążych bez pomocy kadry dydaktycznej i dowódczej może przynieść tylko niewielką poprawę w stosunku do stanu aktualnego. Doskonalenie procesu samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych może w znacznym stopniu zwiększyć efektywność kształcenia.

5.4. Wnioski z badań nad metodami samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych

Jak wynika z przeprowadzonych badań, podchorążowie stosują mało skuteczne metody w procesie samodzielnego zdobywania wiedzy. Naukowa analiza otrzymanych wyników pozwala na stwierdzenie, że w tym zakresie istnieją duże i niewykorzystane rezerwy, których uruchomienie może spowodować wyraźny wzrost efektywności samodzielnego studiowania. Po naukowym opracowaniu materiału empirycznego można sformułować następujące wnioski dotyczące stosowanych przez podchorążych metod zdobywania wiedzy:

1. Jednym z głównych czynników warunkujących efektywność studiowania jest skuteczne kształtowanie u podchorążych pozytywnych postaw wobec zdobywania wiedzy.

Bez silnej woli, samoorganizacji psychicznej ukierunkowanej na opanowanie treści programowych trudno jest osiągnąć dobre wyniki podczas studiowania w WOSL. Z badań wynika, że prawie połowę podchorążych cechują obojętne i negatywne postawy wobec nauki. Stąd wniosek, że motywacji zdobycia wyższego wykształcenia, stopnia oficereckiego i strakcyjnego zawodu nie można utożsamiać z chęcią samodzielnego zdobywania niezbędnej w tym celu wiedzy. Kadra dydaktyczna postawy podchorążych I i IV rocznika wobec nauki ocenia podobnie. Również dowódcy pododdziałów szkolnych uważają, że nastawienie podchorążych do nauki w ciągu czteroletnich studiów nie ulega wyrażonej zmianie, chociaż o wiele wyżej oceniają podchorążych pod tym względem. Występują tu, jak z tego wynika, duże braki wychowawcze. Również absolwenci liceów lotniczych nie wyróżniają się zwiększoną aktywnością do studiowania, a raczej większość z nich prezentuje obojętne i negatywne postawy wobec nauki. Tak niekorzystne sąwisko wynika między innymi z przekonania wielu podchorążych, iż wystarczy spełnić określone warunki zdrowotne i opanować technikę pilotowania, aby zostać absolwentem WOSL. Niedocenianie roli kształcenia teoretycznego i doskonalenia metod studiowania, nie tylko przez podchorążych, ma zdecydowanie ujemny wpływ na efektywność kształcenia.

2. Większość podchorążych przejawia średnią i niską aktywność w samodzielnym zdobywaniu wiedzy. Podobnie, jak postawy wobec nauki, aktywność podchorążych w okresie studiów nie ulega zasadniczym zmianom. Na podstawie uzyskanych z badań wyników można sądzić, iż uaktywnianie podchorążych w procesie dydaktyczno-wychowawczym jest nader skuteczne. Kształtowanie w dółle edukacji ustawicznej aktywnych postaw wobec nauki

jest jednym z podstawowych zadań każdej szkoły, a tym bardziej wyższej uczelni wojskowej. Trudno liczyć na aktywność samokształceniową kadry oficerskiej, bez wdrażania podchorążych do usilnej pracy nad rozwijaniem intelektualnym własnej osobowości. Szczegółnej aktywności wymaga od podchorążych doskonalenie metod zdobywania wiedzy. Bez studiowania literatury z zakresu metodyki pracy umysłowej oraz korzystania z pomocy i doświadczeń innych, nie można mówić o doskonaleniu własnych umiejętności w tym zakresie. Stosowana często przez podchorążych metoda "prób i błędów" wydaje się być bardzo pracochłonna i przynosi niewielkie efekty. Ukierunkowywanie aktywności poznawczej podchorążych na treści programowe i doskonalenie metodyki samodzielnego zdobywania wiedzy winno znaleźć się wśród głównych zadań dydaktyczno-wychowawczych WOSL.

3. Istotnym źródłem, jak wynika z badań empirycznych, obojętnych postaw podchorążych wobec nauki i niskiej aktywności jest brak silnych, trwałych i ukierunkowanych zainteresowań intelektualnych. Badania tego zagadnienia dowodzą, iż tylko około 50% podchorążych kształci się w kierunku zgodnym ze swoimi zainteresowaniami. Trudno jest wobec powyższego oczekiwać od zdecydowanej większości podchorążych dobrych wyników w nauce, jeżeli podowa z nich nie jest autentycznie zainteresowana treściami programowymi. Należy również właściwie, że ta część podchorążych nie stara się doskonalić własnej metodyki pracy umysłowej. Brak wyraźnych efektów w kształtowaniu posiadanych z punktu widzenia celów kształcenia, zainteresowań poznawczych, obniża skuteczność samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych.
4. Na podstawie przeprowadzonych badań wynika, iż jedną z przyczyn niepowodzeń w nauce jest brak u wielu podchorążych

zdolności intelektualnych. Kadra dydaktyczna i dowódcza ocenia, że prawie połowa studiujących, to podchorążowie średnio zdolni. Dlatego też niezwykle ważne w procesie dydaktyczno-wychowawczym uczelni jest kształtowanie umiejętności stosowania skutecznych metod w pracy umysłowej. Zważywszy, iż więcej jest podchorążych leniwych niż pracowitych, realizacja tego zadania jest niezwykle trudna. Jedyne pracowitość i stosowanie racjonalnych metod w studiowaniu może rekompensować braki w zakresie zdolności intelektualnych. Brak tych zdolności utrudnia również doskonalenie własnych metod pracy umysłowej. Dopracowywanie się skuteczniejszych metod studiowania właśnie przez podchorążych mało zdolnych i leniwych jest jednym ze sposobów przewyższania trudności w procesie kształcenia w WOSL.

5. Z rozważań przeprowadzonych w tym rozdziale wynika, że podchorążowie stosują bardzo różne metody w samodzielnym zdobywaniu wiedzy. W czasie studiów ulegają one nieznacznej tylko zmianie spowodowanej czynnikami zewnętrznymi. Z reguły są kontynuowane przez podchorążych sposoby pracy wypracowane w szkołach średnich. Udział podchorążych w procesie dydaktyczno-wychowawczym polega przede wszystkim na korzystaniu z zajęć programowych, studiowaniu literatury obowiązkowej i prowadzeniu notatek własnych. Są to dla podchorążych podstawowe źródła wiedzy. Niemalże cała uwaga podchorążych jest skupiona na opanowaniu treści programowych, chociaż ponad 50% podchorążych studiuje również treści nie objęte programem kształcenia. Na rozwijanie pozaprogramowych zainteresowań wielu podchorążym nie wystarcza czasu. Permanentny brak czasu najczęściej decyduje o wyborze konkretnej metody pozwalającej na szybko wykonanie dużej ilości zadań dydaktycznych.

6. Praca własna podchorążych polega najczęściej na studiowaniu lektury obowiązkowej. Dość dużą część podchorążych czyta na głos lub szeptało, ale umiejętność czytania podczas studiów wyraźnie wzdaje. Mimo konieczności szybkiego czytania podchorążowie uwagę skupiają na zrozumieniu i zapamiętaniu głównych myśli. Prawie wszyscy analizując treści sporządzają podczas czytania notatki. Umiejętność notowania jest jednak niska i sprowadza się do prowadzenia zeszytów przedmiotowych na wzór wzięty ze szkoły średniej. Także podczas wykonywania prac pisemnych podchorążowie napotykać na duże trudności. Rolę samokontroli postępów w nauce spełniają dyskusje z kolegami na temat treści programowych. Stosowane przez siebie metody zdobywania wiedzy z reguły uważają za właściwe i skuteczne.

7. Przeprowadzone badania wykazały, że największą pomoc w wypracowywaniu własnych metod zdobywania wiedzy podchorążowie otrzymali od rodziców, nauczycieli i kolegów ze szkół średnich a najmniej od dowódców pododdziałów szkolnych. Z analizy stosowanych przez podchorążych metod wynika, że posiadają oni niskie umiejętności skutecznego czytania, poprawnego prowadzenia notatek oraz pisemnego i ustnego przekazywania zdobytej wiedzy. Problemowi wdrażania podchorążych do samodzielnej pracy umysłowej poświęca się w procesie dydaktyczno-wychowawczym zbyt mało miejsca. Skuteczna pomoc metodyczna może w sposób znaczący przyczynić się do zwiększenia efektywności zdobywania wiedzy przez podchorążych.

W rozdziale tym, w oparciu o uzyskane z badań wyniki, zostały omówione tylko niektóre, najważniejsze warunki samodzielного zdobywania wiedzy przez podchorążych. Ponieważ sam proces studiowania jest niezwykle skomplikowany, dokładna analiza stosowanych przez podchorążych metod pod kątem

ich skuteczności wymaga przeprowadzenia głębszych badań empirycznych typu eksperymentalnego. Sformułowane wyżej wnioski z badań nad metodami samodzielnego zdobywania wiedzy pozwoliły jedynie na określenie kierunków doskonalenia stosowanych przez podchorążych metod.

WNIOSEKI OGÓLNE I PROPOZYCJE ZMIAN
ORGANIZACYJNO - METODYCZNYCH

Głównym zamierzeniem pracy było określenie kierunków zmian organizacyjno- metodycznych w procesie dydaktyczno- wychowawczym WOSL w celu zwiększenia efektywności samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Wydaje się, że główny cel badań został osiągnięty. Naukowe opracowanie zebranego materiału empirycznego w ramach przygotowania niniejszej pracy pozwoliło udzielić odpowiedzi na postawione pytania problemowe oraz zweryfikować założoną hipotezę roboczą.

Zebrane i opracowane wyniki badań stanowią bogaty materiał naukowy. Dobór metod i narzędzi badawczych okazał się trafny. Badanie jednak procesu samodzielnego studiowania należy do przedsięwzięć bardzo trudnych. Tylko pełne zrozumienie potrzeby prowadzenia tego typu analiz przez kadry i podchorążych WOSL umożliwiło zrealizowanie celów badawczych, ponieważ wszystkim zależy na doskonaleniu wykonywanych przez siebie czynności i podnoszeniu poziomu kształcenia.

Uzyskane wyniki badań w pełni potwierdziły założoną hipotezę roboczą. Okazało się bowiem, że optymalizacja procesu samodzielnego zdobywania wiedzy zależy przede wszystkim od umiejętności podchorążych z zakresu organizacji i metodyki pracy umysłowej oraz zapewnienia im niezbędnej ilości czasu i odpowiednich warunków do samodzielnego studiowania. Badania potwierdziły również przypuszczenie, iż wzrost samodzielności podchorążych w procesie dydaktyczno- wychowawczym dodatnio wpływa na skuteczność samodzielnego zdobywania wiedzy.

Proces samodzielnego studiowania jest niezwykle złożony. Na jego przebieg ma wpływ wiele czynników zarówno subiektywnych

jak i obiektywnych. Efektywność tego procesu zależy przede wszystkim od cechy osobowości studiującego. Duże znaczenie ma również wszystko, co składa się na sferę motywacyjną postępowania podczas studiów. Na efekty pracy samodzielnej podchorążych ma ponadto wpływ cała otaczająca ich rzeczywistość, a głównie oddziaływanie kadry dydaktyczno-naukowej. Dlatego też proces samodzielnego zdobywania wiedzy podczas studiów można rozpatrywać jedynie w sposób systemowy, uwzględniając wszystkie czynniki wewnętrzne i zewnętrzne mające wpływ na jego przebieg i efekty.

Rozważając w oparciu o literaturę przedmiotu i wyniki przeprowadzonych badań, problem samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych WOSL, uwzględniono tylko funkcjonowanie najważniejszych składników systemu kształcenia teoretycznego w tej uczelni. Naukowa analiza rzeczywistości dydaktyczno-wychowawczej uwzględniająca przede wszystkim miejsce i rolę samych podchorążych w procesie kształcenia pozwala na sformułowanie na ten temat następujących wniosków ogólnych:

1. Z dokonanej analizy literatury przedmiotu badań wynikają wnioski wskazujące na potrzebę prowadzenia prac badawczych nad doskonaleniem organizacji i metodyki samodzielnego zdobywania wiedzy podczas studiów. Wszystkie wyniki przeprowadzonych dotychczas badań potwierdzają słabe przygotowanie absolwentów szkół średnich do samodzielnej pracy umysłowej. Niski poziom umiejętności organizacyjno-metodycznych wyraźnie utrudnia studentom i podchorążym osiągnięcie podczas studiów założonych celów oraz prowadzenie kształcenia na wysokim poziomie. Dlatego też braki w tym zakresie winny być eliminowane w początkowym okresie studiów. Wdrażanie do pracy samokształceniowej w dobie edukacji ustawicznej, staje się jednym z głównych zadań szkolnictwa wszystkich szczebli. Studiowanie, jak każda działalność, musi być podporządkowane zasadom

prakseologicznym. Jak wynika z analizy literatury, nauki pedagogiczne w zbyt małym stopniu korzystają z dorobku naukowego tej dyscypliny wiedzy. Nie dopracowano się również konkretnych rozwiązań w zakresie praktycznego kształtowania umiejętności organizacyjno- metodycznych i samodzielności studentów w procesie dydaktyczno- wychowawczym. Jak dotąd, nie ma też precyzyjnych narzędzi do badania wpływu studentów na efektywność procesu kształcenia. Dlatego też niewiele badań poświęcono w całości wyłącznie problemowi udziału studentów w procesie dydaktyczno- wychowawczym szkoły wyższej. Dorobek dydaktyki wojskowej w tym zakresie jest również bardzo skromny. Ze względu na specyfikę kształcenia w WOSL, trudno jest korzystać bezpośrednio z dorobku metodycznego innych uczelni. Konieczne jest więc prowadzenie własnych badań nad samodzielnym zdobywaniem wiedzy przez podchorążych.

2. Do WOSL przyjmuje się kandydatów posiadających słabe przygotowanie merytoryczne jak i metodyczne do studiowania. Jak wykazały badania, podchorążowie nie dysponują wystarczającą ilością wiedzy składającej się na program szkół średnich, która stanowi podstawę powodzenia w dość trudnych studiach w tej uczelni. W związku z tym część podchorążych napotyka na poważne trudności podczas opanowywania obowiązującego na poziomie wyższym programu kształcenia. Ponadto podchorążowie nie wynieśli ze szkół średnich umiejętności i nawyków racjonalnej organizacji własnych czynności i stosowania skutecznych metod w zdobywaniu wiedzy. Nie snają również literatury z zakresu metodyki pracy umysłowej i nie przejawiają w tym kierunku większych zainteresowań. Podczas studiów stosują własne metody zdobywania wiedzy wypracowane głównie w szkołach średnich, które uważają za skuteczne i nie próbują zmienić. W świetle osiągnięć naukowych w tym zakresie

zarówno organizowanie własnych czynności jak i stosowanie metod zdobywania wiedzy przez podchorążych znacznie odbiega od wypracowanych wzorów. Styl pracy podchorążych nie zapewnia więc optymalnego wykorzystania czasu przeznaczanego na naukę własną i istniejących w uczelni warunków studiowania, co obniża w sposób znaczący efektywność kształcenia.

3. Do istotnych czynników wywierających wpływ na przebieg i efekty procesu samodzielnego studiowania należą między innymi postawy podchorążych wobec nauki, ich zainteresowania intelektualne oraz zdolności i umiejętności samokształceniowe. Przeprowadzone badania wykazały, iż prawie połowa studiujących prezentuje obojętne i negatywne postawy wobec zdobywania wiedzy oraz nie przejawia w tym kierunku większej aktywności. Wynika to między innymi z braku silnych, ukierunkowanych i trwałych zainteresowań poznawczych zgodnych z obranym kierunkiem studiów. Jak wynika z badań, tylko połowa podchorążych jest autentycznie zainteresowana treściami obowiązującego w uczelni programu kształcenia. Wobec powyższego trudno jest tym podchorążym bez odpowiedniego nastawienia i aktywnego zainteresowania treściami kształcenia osiągać dobre wyniki w nauce. Ścienia się również, iż więcej jest podchorążych średnio i mało zdolnych niż bardzo zdolnych i zdolnych. Również ilościowo przeważają podchorążowie lewicy nad prawicowymi. Dlatego też zdecydowana większość studiuje niesystematycznie i bez większych ambicji. Zakładanie się wymienionych cech negatywnych powoduje u niektórych podchorążych duże trudności w opanowywaniu treści programowych. Trudno jest również oczekiwać od nich skutecznego doskonalenia organizacji własnych czynności i stosowania lepszych metod w studiowaniu, mimo to, iż jest to jeden ze sposobów

przeszwycięzania trudności. Przedstawiona ocena istotnych z punktu widzenia efektywności kształcenia cech świadczy o małej skuteczności oddziaływania wychowawczego na wszystkich poziomach edukacji szkolnej. Niepokojące jest również to, że podczas czteroletnich studiów ten niekorzystny stan ulega tylko nieznacznej poprawie.

4. Efekty samodzielnego zdobywania wiedzy zależą nie tylko od podchorążych. Organizacja ich własnych czynności oraz stosowane metody w pracy umysłowej są przede wszystkim podporządkowane wymaganiom kadry dydaktycznej. Styl pracy podchorążych wynika z konkretnych zadań dydaktycznych, które mają obowiązek wykonywać podczas nauki własnej. Zadania te z kolei wynikają z treści programowych i metod nauczania. Wszelkie działania pedagogiczne służą realizacji celów kształcenia. Permanen-tny brak czasu, jaki odczuwa kadra dydaktyczna, wynika z konieczności realizacji obszernego programu w stosunkowo krótkim czasie. Nie pozwala to na stosowanie aktywizujących metod nauczania i nowoczesnych środków dydaktycznych podczas zajęć programowych. W tej sytuacji utrudnione jest właściwe kształtowanie samodzielności podczas studiów. Nie ma czasu na zwiększenie ani ilości zadań dydaktycznych ani ich stopnia trudności. Duża część podchorążych nie wywiązuje się należycie ze swych obowiązków. Do zajęć podchorążowie przygotowują się niesystematycznie i tylko z ważniejszych partii materiału. Z konieczności więc większość wykładów i ćwiczeń prowadzona jest metodami tradycyjnymi. Nie zapewnia to nowoczesności kształcenia i prowadzenia zajęć na wyższym poziomie. Należy przypuszczać również, iż część kadry dydaktycznej nie ma przekonania do stosowania metod aktywizujących i nowych środków dydaktycznych, co również obniża poziom kształcenia. Podczas

zajęć programowych zdecydowanie za mało miejsca poświęca się zagadnieniom organizacyjno-metodycznym.

5. Wyniki badań dotyczące strony organizacyjnej czynności podchorążych dowodzą, iż obowiązujący system nauki własnej nie zapewnia optymalnego wykorzystania bazy dydaktycznej uczelni oraz czasu i energii podchorążych. Podchorążowie dysponują z jednej strony zdecydowanie za małą ilością czasu na dobre opanowanie treści programowych i rozwijanie własnych zainteresowań, a z drugiej strony nie potrafią właściwie wykorzystać przeznaczonego do ich dyspozycji czasu i istniejących w uczelni dość dobrych warunków do studiowania. Większość podchorążych w ogóle nie planuje własnych czynności twierdząc, iż w warunkach tej uczelni możliwości planowania indywidualnego są bardzo ograniczone. Natomiast ponad połowa podchorążych ocenia, że dysponują średnim stopniem samodzielności podczas studiów. Nie wynieśli oni ze szkół średnich umiejętności w tym zakresie i w dalszym ciągu nie doceniają roli planowania i racjonalnej organizacji własnych czynności w zdobywaniu wiedzy. Preferują studiowanie indywidualne i w małych grupach. Stosowanie tych form uniemożliwia organizację kształcenia na 1 roku. W tym najtrudniejszym okresie podchorążowie mają obowiązek cały czas przebywać w dużych grupach szkoleniowych. Kierowanie procesem samodzielnego zdobywania wiedzy sprowadza się do stawiania zadań dydaktycznych z jednoczesnym udzielaniem wskazówek organizacyjno-metodycznych, udzielania konsultacji i kontrolowania postępów w nauce. Podchorążowie w niewielkim stopniu korzystają z konsultacji, a system kontroli oceniają nisko. Kadra bar-dziej interesuje się wynikami studiowania niż sposobami zdobywania wiedzy przez podchorążych. Ponadto preferuje

pamięciowe a nie rozumowe opanowanie materiału programowego. Efektywność wykorzystania czasu popołudniowego i wieczorowego wyraźnie obniżona jest przez nadmierne przesączenie podchorążych dużą ilością zajęć programowych i dość częstym zakłócaniem nauki własnej koniecznością wykonywania zadań wynikających z toku służby wojskowej.

6. Przeprowadzone badania nad metodami samodzielnego zdobywania wiedzy wskazują na stosowanie przez podchorążych mało skutecznych sposobów studiowania. W zdecydowanej większości przypadków podchorążowie kontynuują stosowane przez siebie metody wypracowane przede wszystkim w szkołach średnich. Uważają, iż sprawdziły się one w dotychczasowej nauce i uznają je za skuteczne. Dlatego nie próbują ich zmieniać ani doskonalić. Metody te odbiegają jednak znacząco od podawanych w literaturze modeli metod zdobywania wiedzy. Udział podchorążych w procesie dydaktyczno-wychowawczym sprowadza się praktycznie do korzystania z zajęć programowych, prowadzenia notatek i studiowania lektury obowiązkowej. Wykłady stanowią podstawowe źródło wiedzy dla podchorążych. Większość ocenia pozytywnie prowadzenie zajęć, ale nie wysoko. Wszyscy podchorążowie starają się prowadzić notatki, jednak umiejętności w tym zakresie posiadają niewielkie. W zasadzie notowanie sprowadza się do prowadzenia zeszytu przedmiotowego na wzór szkoły średniej. Podczas studiowania lektury uzupełniają swoje notatki. Istotnym źródłem wiedzy dla słabszych w nauce podchorążych są dyskusje z kolegami, podczas których wyjaśnia się wiele kwestii niezrozumiałych. Umiejętności w zakresie zdobywania wiedzy i korzystania z niej ulegają podczas studiów tylko niewielkiej poprawie. Jedynie wyraźnie wzrasta umiejętność czytania. Zarówno podchorążowie I rocznika jak i IV mają poważne trudności w pisemnym i graficznym przekazywaniu swojej wiedzy. Również

wypowiedzi ustne sprawiają niektórym wiele kłopotów. Stąd wniosek, że kształtowaniu samodzielności i doskonaleniu umiejętności metodycznych w procesie dydaktyczno-wychowawczym WOSL poświęca się za mało uwagi.

7. Analiza udziału podchorążych w procesie kształcenia skłania do wniosku, iż problemowi wdrażania ich do samodzielnej pracy umysłowej poświęcić należy dużo więcej czasu i wyników pedagogicznych. Brak umiejętności organizacyjno-metodycznych u zdecydowanej większości podchorążych nie pozwala na umococnienie procesu kształcenia i ciągłe podnoszenie jego poziomu. Obecny system utrudnia prowadzenie szerokiej działalności metodycznej wśród podchorążych. Po prostu brak jest na taką działalność czasu. Jak wynika z badań, największą pomoc w wypracowywaniu własnych metod zdobywania wiedzy otrzymali podchorążowie od rodziców i nauczycieli oraz kolegów ze szkół średnich. Brak pomocy w tym zakresie ze strony kadry dowódczej świadczy o małym zainteresowaniu bezpośrednich przełożonych sposobami pracy, jakie stosują podchorążowie podczas nauki własnej. Natomiast pomoc kadry dydaktycznej okazuje się niewystarczająca. Niska umiejętności organizacyjno-metodyczne nie tylko utrudniają podchorążym poukładaną realizację zaplanowanych na czas studiów celów, ale również ujemnie wpłyną na ich dalszy rozwój intelektualny.

Przedstawione wyżej wnioski uogólniające wynikają z podsumowań szczegółowych wyników badań reprezentowanych w poszczególnych rozdziałach niniejszej pracy. Przeprowadzone badania potwierdziły przyjęte założenia, że można znacznie podwyższyć efektywność kształcenia poprzez optymalizację samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Doskonalenie procesu samodzielnego studiowania, jak wynika z rezultatów dokonanych w tej

pracy, stanowi jeden z najważniejszych czynników warunkujących kształcenie kadry oficerskiej na odpowiednio wysokim poziomie.

Podsumowując problematykę pracy, można określić kierunki zmian organizacyjno-metodycznych zapewniających optymalne wykorzystanie bazy dydaktycznej i czasu przeznaczanego dla podchorążych na samodzielne zdobywanie wiedzy:

- Podstawą zwiększenia skuteczności samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych jest zmiana dotychczasowego systemu kwalifikacji na studia. Egzamininy wstępne powinny stanowić diagnozę i prognozę możliwości kandydatów. O przyjęciu do uczelni musi decydować posiadana wiedza z zakresu szkoły średniej i umiejętności jej zdobywania oraz wykorzystywanie, a nie tylko głównie odpowiedni stan zdrowia. W poszczególnych etapach rekrutacji należy określić postawy kandydatów wobec nauki, ich zainteresowania lotnictwem oraz zdolności i umiejętności. Egzaminami wstępnymi powinni być objęci również absolwenci liceów lotniczych i wojskowych. Okazuje się bowiem, iż właśnie byli uczniowie liceów lotniczych obniżają poziom kształcenia podczas studiów wyższych. Zdecydowane zaostrzenie kryteriów przyjęć na studia zapewni większą efektywność i sprawność kształcenia. Skreślanie podchorążych z listy studentów pociąga za sobą zbyt wielkie straty, na które nie można obecnie pozwolić. Zapewnienie wystarczającej ilości kandydatów do uczelni winno uzyskać się zagwarantowaniem absolwentom znacznie lepszych warunków materialnych.
- Głównym czynnikiem utrudniającym osiąganie celów kształcenia i zapewnienie odpowiedniego poziomu edukacji jest permanentny brak czasu na naukę i studiowanie. W celu jego wygospodarowania należy przeprowadzić weryfikację programu kształcenia pod kątem rzeczywistej przydatności treści w zawodowej

służbie w lotnictwie wojskowym. Absolwent uczelni nie musi być uniwersalny. Zwiększające się wymagania nie mogą powodować ciągłego rozszerzania programów kształcenia. Modyfikacja treści programowych winna uwzględnić również zasadę postępującej skomplikowania, stopniowania trudności i logicznej kolejności oraz możliwości percepcyjne podchorążych. Od układu treści programowych zależy w dużym stopniu efektywność studiowania. Program kształcenia musi być przede wszystkim wykonalny w określonym czasie, zarówno przez kadrę dydaktyczną jak i podchorążych.

- Poprzez stosowanie nowoczesnych metod nauczania należy skuteczniej aktywizować podchorążych w procesie dydaktyczno-wychowawczym. Zajęcia programowe muszą stać się terenem kształtowania pozytywnych postaw wobec nauki i zainteresowań lotnictwem. W tym celu konieczne jest nowatorskie traktowanie swoich obowiązków przez kadrę dydaktyczną, która musi dbać również o własny rozwój intelektualny i doskonalić swój waresztat pracy, aby mogła podobnych umiejętności nauczyć podchorążych. Działania pedagogiczne w tym kierunku winno wspierać pełne wykorzystanie bazy dydaktycznej, a szczególnie ośrodka informatyki wraz z wyposażeniem komputerowym i telewizji dydaktycznej. Ze sposobu prowadzenia zajęć wynikają wprost określone metody samodzielnego studiowania przez podchorążych.
- Wysiłki kadry dydaktycznej winny być ukierunkowane nie tylko na przekazywanie gotowej wiedzy, ale głównie na kształtowanie u podchorążych umiejętności jej zdobywania i wykorzystywania. Jakość pracy dydaktyczno-wychowawczej kadry zależy przede wszystkim od jej przygotowania merytorycznego i metodycznego. To drugie staje się obecnie również ważne i nie może być zaniedbywane. Jednym z głównych zadań kadry dydaktycznej musi stać się kształtowanie u podchorążych pozytywnych postaw wobec

sdoływania wiedzy oraz zgodnych z obranym kierunkiem studiów zainteresowań intelektualnych. Jest to zadanie niełatwe, jednak wyrabianie u podchorążych twórczego stosunku do metod pracy, polegającego na ich ciągłym usprawnianiu, należy z pewnością do przedsięwzięć jeszcze trudniejszych. Zdecydowanie większą uwagę należy zwrócić na wzbudzenie u podchorążych chęci usprawniania własnych metod studiowania. Tą drogą można zwiększyć efektywność ich pracy i uzyskać większą ilość czasu bez pogarszania wyników w nauce. A więc podejście takie umożliwia rozwiązywanie jednego z głównych problemów kształcenia w uczelni. Samodzielne zdobywanie wiedzy przez podchorążych winno być ukierunkowywane jedynie przez kadrę wykładającą poszczególne przedmioty. Angażowanie kadry dowódczej wydaje się być niecelowe. Należy wygospodarować więcej czasu na konsultacje zmniejszając obciążenie dydaktyczne kadry. One bowiem powinny stać się podstawową bazą dla wdrażania podchorążych do samodzielnego zdobywania wiedzy. Sposoby natomiast zależą od konkretnej sytuacji dydaktyczno-wychowawczej. Muszą być więc wypracowywane wspólnie przez kadrę dydaktyczną i podchorążych.

- System kształcenia winien przewidywać najwyżej 6 godzin zajęć programowych i minimum 4 godziny na samodzielną pracę w ciągu dnia szkoleniowego dla wszystkich podchorążych, niezależnie od roku i kierunku studiów. Należy zrezygnować całkowicie z obowiązkowej nauki własnej. Natomiast konsekwentnie i wnikliwie egzekwować opanowanie materiału programowego podczas sesji egzaminacyjnej oraz bieżące wykonywanie zadań dydaktycznych przez podchorążych. Zapewnienie wszystkim podchorążym, również I rocznikowi, zakwaterowania w pokojach internatowych oraz dostępu do całej bazy dydaktycznej uczelni umożliwi

zwiększenie skuteczności samodzielnego studiowania. Niesbędny jest również spokój i cisza w budynkach internatowych i pomieszczeniach Oddziału Szkolenia. Zajęcia ogólnowojskowe i prace gospodarsko-porządkowe ograniczyć do minimum i planować tak, aby nie zakłócać czasu przeznaczanego na samodzielne studiowanie przez podchorążych.

- Działalność organizacyjno-metodyczną należy realizować w oparciu o wprowadzenie do programu kształcenia nowego przedmiotu: Metodyki pracy umysłowej. Program tego przedmiotu powinien zostać opracowany przez kadrę dydaktyczną i uwzględnić dotychczasowy dorobek naukowy w tym zakresie oraz doświadczenia i specyfikę uczelni. Odpowiednie do struktury przedmiotu należy opracować skrypt w formie poradnika metodycznego dla potrzeb podchorążych. Zrealizowanie programu tego przedmiotu w I semestrze oraz udostępnienie podchorążym ogólnego poradnika metodycznego winno wyeliminować wiele błędów tak często popełnianych przez podchorążych podczas samodzielnego zdobywania wiedzy. Zapewni to również skuteczniejsze wdrażanie podchorążych do pracy samokształceniowej. Ponadto nauczanie każdego przedmiotu należy rozpocząć zajęciami metodycznymi i w trakcie jego realizacji udzielać podchorążym w zależności od potrzeb pomocy organizacyjno-metodycznej.

- Wyraźnie preferować najlepszych w nauce podchorążych. Najzdolniejszych i pracowitych wyróżniać za bardzo dobre postępy w nauce. Chętnym należy zapewnić indywidualny tok studiów oraz możliwość kształcenia się jednocześnie na innej uczelni. Najlepszym absolwentom rzeczywiście zagwarantować wybór miejsca służby i wcześniejsze rozpoczęcie studiów w akademii wojskowej lub uczelni cywilnej. Naukowe Koło Podchorążych winno systematycznie organizować konkursy czytelnicze i olimpiady

Konkret
publ. 1950
Pracowni
de quibus

tematyczne w celu popularyzacji najlepszych w nauce podchorążych oraz kształtowania aktywności poznawczej i zainteresowań lotniczymi dziedzinami wiedzy. Należy zdecydowanie zważyć nastawienie na przeciętność poprzez prowadzenie współzawodnictwa indywidualnego i zbiorowego. Osiągających najlepsze wyniki wyróżniać swansami, urlopami i nagrodami pieniężnymi o znaczącej dla podchorążych wartości. Stwarzać z dużą troskliwością sprzyjającą studiowaniu atmosferę w uczelni.

Wzglądnięcie w dalszej działalności dydaktyczno-wychowawczej WOSL opracowanych na podstawie przeprowadzonych badań i przedstawionych w pracy wniosków i propozycji zmian organizacyjno-metodycznych może zapewnić optymalizację samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych a tym samym skutecznie przyczynić się do zwiększenia efektywności kształcenia.

Praca oczywiście nie rozwiązuje do końca problemu samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Przedstawione propozycje zmian organizacyjno-metodycznych wskazują jedynie kierunki doskonalenia procesu samodzielnego studiowania. Jest to zarys programu, którego rozbudowa i realizacja wymaga prowadzenia dalszych, systematycznych i pogłębionych badań.

B I B L I O G R A F I A

1. Aldas W. i inni - Definicje podstawowych pojęć z zakresu dydaktyki wojskowej. W-wa 1980. MON.
2. Bandura L. - O procesie uczenia się. W-wa 1972. PZWS.
3. Bańka W. i inni - Efektywność procesu kształcenia w wyższej uczelni wojskowej. W-wa 1978. WAP.
4. Bańka W. i inni - Wstęp do metodologii badań społecznych w wojsku. W-wa 1986. WAP.
5. Beranowski J. - Dydaktyczne uwarunkowania pracy samodzielnej podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej realizujących program szkolenia praktycznego. Lublin 1983. UMCS.
6. Bińczycka J./red./ - Pedagogika szkoły wyższej. Przeszłość i współczesność. Katowice 1985. U. Śląski.
7. Bińczycka J., Dajewski W. - Jak studiować skutecznie? Katowice 1979. U. Śląski.
8. Bogusz J. - Dydaktyka wojskowa. W-wa 1983. MON.
9. Bogusz J. - Metody aktywizujące studentów w procesie dydaktycznym szkoły wyższej. W-wa 1978. PWN.
10. Bogusz J., Karwat T. - Jak studiować? W-wa 1972. WAP.
11. Bogusz J., Kosyrz Z. - Współczesne tendencje w pedagogice ogólnej i wojskowej. W-wa 1981. WAP.
12. Bogusz J. i inni/red./ - Tendencje zmian programowych w szkołach wyższych. Dąblin 1984. WOSL.
13. Bogusz J. i inni - Problemy nauki własnej w wyższej uczelni wojskowej. W-wa 1981. WAP.
14. Bogusz J. i inni - Modele nauki własnej w wyższej szkole oficerskiej. W-wa 1977. WAP.
15. Bogusz J., Januszkiewicz P./red./ - Współczesna uczelnia wojskowa. W-wa 1975. WAP.

16. Brzeziński J. - Elementy metodologii badań psychologicznych. W-wa 1984. PWN.
17. Celek J. - Wyższa Oficerska Szkoła Lotnicza im. Jana Krasickiego. W-wa 1979. MON.
18. Cendrowski J. i inni - Psychologia wojskowa. W-wa 1980. WAF.
19. Chwaściński W. - Znajomość podstaw samokształcenia przez podchorążych I rocznika Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej, a ich wyniki szkolenia. Lublin 1984. UMCS.
20. Czekajowski B., Weyssenhoff A./red./ - Poradnik metodyczny studenta pedagogicznych studiów fakultatywnych w uczelni technicznej. Kraków 1980. AGH.
21. Denek K. - Pomiar efektywności kształcenia w szkole wyższej. W-wa 1980. PWN.
22. Denek K., Gniatecki J. - Wskaźniki i uwarunkowania efektywności kształcenia w szkole wyższej. W-wa 1983. PWN.
23. Denek K. i inni /red./ - Uczelnia na miarę współczesności. Poznań 1983. UAM.
24. Dudzikowa M. - O trudnej sztuce tworzenia samego siebie. W-wa 1985. NK.
25. Encyklopedia organizacji i zarządzania. W-wa 1982. PWE.
26. Encyklopedia popularna PWN. W-wa 1986. PWN.
27. Faure E. /red./ - Ucz się aby być. W-wa 1975. PWN.
28. Garczyński S. - Jak zapamiętywać. W-wa 1981. NK.
29. Gierosak K. - Kierunki unowocześniania procesu kształcenia kadr dowódczo-sztabowych dla potrzeb lotnictwa i wojsk OIK. "Przegląd WL i WOIK" nr12/1982.
30. Gorzelnicki K. - Czynniki determinujące efektywność kształcenia podchorążych wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej. W-wa 1976. WAF.
31. Hydzik B. - Metodologia pedagogicznych badań naukowych. Gdynia 1984. SSW.

32. Rydzik B. - Rozwijanie samodzielności studentów w procesie dydaktycznym. W-wa 1977. PWN.
33. Instrukcja organizacji procesu kształcenia w szkołach i oddziałach wojskowego szkolnictwa zawodowego. W-wa 1976. MON.
34. Januszkiewicz P. - Technologia kształcenia. Aspekty metodologiczne i praktyczne. W-wa 1985. PWN.
35. Kietliński Z. - Wybrane problemy pedagogiczne wyższych szkół technicznych. W-wa 1980. PWN.
36. Kotarbiński T. - O pojęciu metody. W-wa 1975. PWN.
37. Kotarbiński T. - Traktat o dobrej robocie. Wrocław 1982. Oecoliteum.
38. Kowalski J. - Działalność dydaktyczno-wychowawcza Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej im. Jana Krasickiego. Dąblin 1979. WOSL.
39. Kowalski J. - Niektóre problemy oceny wartości prognostycznej badań psychologicznych dla przewidywania postępów w nauce studentów Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej. Dąblin 1980. WOSL.
40. Kowalski J. - Niektóre problemy rekrutacji i selekcji kandydatów do szkolenia lotniczego. "Przegląd WL i WOPK" nr 1/1974.
41. Kowalski J. - Osobowość pilota na tle współczesnego pola walki. Dąblin 1975. WOSL.
42. Kowalski J. - Zagadnienia wpływu pochodzenia społecznego, typu ukończonej szkoły średniej oraz wieku na postępy szkolenia lotniczego podchorążych Oficerskiej Szkoły Lotniczej. Lublin 1969. UMCS.
43. Kruszewski K. - Kształcenie w szkole wyższej. W-wa 1976. PWN.
44. Ruyliś A. - Szukankształcenie podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej w okresie kształcenia teoretycznego. Lublin 1984. UMCS.

45. Kwiatkowski S. - Kultura kierowania w wojsku. W-wa 1979. MON.
46. Leksykon wiedzy wojskowej. W-wa 1979. MON.
47. Liszewski S. - Próba badania samodzielności żołnierzy w działaniu taktycznym. W-wa 1971. WAP.
48. Liszewski S. - Uczyć samodzielnego myślenia. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 3/1981.
49. Ludwiczak S. - Proces samokształcenia kierowanego. W-wa 1983. WSiP.
50. Lempicka M./red./ - Mały słownik języka polskiego. W-wa 1968. PWN.
51. Łobocki M. - Metody badań pedagogicznych. W-wa 1976. PWN.
52. Materiały z plenarnego posiedzenia Rady Wyższego Szkolnictwa Wojskowego /lipiec 1984 i grudzień 1985/. W-wa 1984-85. MON.
53. Matulka Z. - Metody samokształcenia. W-wa 1983. WSiP.
54. Matulka Z. - Selekcja i synteza informacji w procesie samokształcenia. W-wa 1979. PWN.
55. Masjarski Gz. - Proces samokształcenia. W-wa 1966. PZWS.
56. Michalik J. - Nowoczesność = samodzielność. "Wojsko Ludowe" nr 3/1970.
57. Mike R. - Niepowodzenia w kształceniu teoretycznym podchorążych Oficerskiej Szkoły Lotniczej. W-wa 1967. WAP.
58. Morawski S. - Na skrzyżowaniu od sztuki do - po sztuki. Kraków 1985. Wydawnictwo Literackie.
59. Niebrzydowski L. - Wpływ motywacji na uczenie się. W-wa 1972. KK.
60. Niektóre zagadnienia dydaktyki szkoły wyższej. Szczecin 1984. P. Szczecińska.
61. Nowacki T. - Dydaktyka wojskowa. W-wa 1966. MON.
62. Nowacki T. - Podstawy dydaktyki zawodowej. W-wa 1977. PWN.
63. Nowacki T. - Zagadnienia kształcenia samodzielności studentów. W-wa 1957. PZWS.

64. Kowak S. - Metodologia badań społecznych. W-wa 1985. IWN.
65. Nowicki B. - Jak pobudzać młodzież do samodzielnej pracy.
"Głos nauczycielski" nr 18/1960.
66. Obuchowski K. - Psychologia dążeń ludzkich. W-wa 1983. PWN.
67. Ocena procesu samokształcania podchorążych i słuchaczy
wyższych szkół oficerskich. W-wa 1979. WAF.
68. Ocena przygotowanie absolwentów Wyższej Oficerskiej Szkoły
Lotniczej do realizacji zadań w jednostkach wojskowych.
Dąblin 1984. WOSL.
69. Okoń W. /red./ - Kształcenie samodzielności w procesie dydak-
tyczno-wychowawczym. "Studia Pedagogiczne" t. IV.
Wrocław 1957. Ossolineum.
70. Okoń W. /red./ - Rozwijanie aktywności uczniów. "Studia
Pedagogiczne" t.XI. Wrocław 1964. Ossolineum.
71. Okoń W. - Szkoła współczesna. Przemiany i tendencje
rozwojowe. W-wa 1979. KiW.
72. Okoń W. - Słownik pedagogiczny. W-wa 1984. PWN.
73. Okoń W. - Elementy dydaktyki szkoły wyższej. W-wa 1971. PWN.
74. Okoń W. /red./ - Stosowanie wiedzy w procesie kształcenia.
"Studia Pedagogiczne" t.XLI. W-wa 1979. Ossolineum.
75. Okoń W. - U podstaw problemowego uczenia się. W-wa 1965. PWS.
76. Okoń W. - U podstaw wykształcania ogólnego. W-wa 1975. WSiP.
77. Olech W. - Metody aktywizujące i efekty ich stosowania
w kształceniu podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły
Lotniczej. Dąblin 1979. WOSL.
78. Orzyk J. - Szarys metodyki pracy umysłowej. W-wa 1984. PWN.
79. Osmałek J. - Jak uczyć się samodzielnie. W-wa 1984. IWZZ.
80. Gáko S. - Metodyka pracy umysłowej. Radca 1983. WSiP.
81. Pacek S. - Jak kierować samowychowaniem uczniów. W-wa 1984.
WSiP.

82. Pachulicz-Pawlikowska B. - Czynniki determinujące sprawność studiów technicznych. W-wa 1976. PWN.
83. Pachulicz-Pawlikowska B., Szuga Z. - Metodyka i organizacja pracy umysłowej studenta. Poradnik. Gliwice 1979. P. Śląskie.
84. Pachulicz-Pawlikowska., Szuga Z. - Niektóre osobowościowe determinanty pracy samodzielnej studentów uczelni technicznej. "Dydaktyka Szkoły Wyższej" nr 3-4/1985.
85. Pepluch J. - Organizacja czynności nauczycielskich. W-wa 1978. WSiP.
86. Perafiniuk-Sołtys J. - Struktura i efekty samodzielnego studiowania. W-wa 1976. PWN.
87. Pesterniak J. - O kształtowaniu samodzielności dowódczej. "Wojsko Ludowe" nr 11/1970.
88. Peusowicz K. - Csy kształcący samodzielność studentów. "Życie Szkoły Wyższej" nr 6/1971.
89. Pęc P. - Szkoła kształcenie podchorążych. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 11 /1981.
90. Pieter J. - Psychologia uczenia się. W-wa 1961. PZWS.
91. Pieter J. - Psychologia uczenia się i nauczania. Katowice 1970. Wydawnictwo "Śląsk".
92. Pieter J. - Sprawa kształcenia usamodzielniającego. "Dydaktyka Szkoły Wyższej" nr 1/1986.
93. Pieter J. - Zarys metodologii pracy naukowej. W-wa 1975. PWN.
94. Pietrasiniński Z. - Pracycznik do badań nad umijętnością planowania toku uczenia się. "Psychologia Wychowawcza" nr 1/1961.
95. Pietrasiniński Z. - Sztuka uczenia się. W-wa 1975. WP.
96. Plocha E. - O samodzielnej pracy. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 12/1980.
97. Pleśniowski B. - Model studenta przyszłości. "Dydaktyka Szkoły Wyższej" nr 1/1977.

98. Podstawowe założenia procesu kształcenia podchorążych wyższych szkół oficerskich. W-wa 1981. MON.
99. Polański W. /red./ - Efektywność procesu kształcenia w wyższych uczelniach wojskowych. W-wa 1978. WAP.
100. Problemy nauki własnej w wyższej uczelni wojskowej. W-wa 1981. WAP.
101. Program rozwoju kultury w Szkołach Zbrojnych PRL. W-wa 1977. MON.
102. Paszczołowski T. - Dylematy sprawnego działania. W-wa 1982. WP.
103. Paszczołowski T. - Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji. Wrocław 1978. Ossolineum.
104. Paszczołowski T. - Zasady sprawnego działania. W-wa 1982. WP.
105. Pórturszycki J. - Tendencje rozwojowe kształcenia ustawicznego. W-wa 1981. IWN.
106. Pórturszycki J. - Ucz się sam. O technice samokształcenia. W-wa 1967. CHS.
107. Pórturszycki J. - Wdrażanie do samokształcenia. W-wa 1965. WSIP.
108. Pytkowski W. - Organizacja badań i ocena prac naukowych. W-wa 1985. PWN.
109. Raport o stanie oświaty w PRL. W-wa 1975. PWN.
110. Regulamin studiów podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej. Dąblin 1980. WOSL.
111. Rosołowki S. - Z dziejów kultury intelektualnej Wojska Polskiego. W-wa 1980. MON.
112. Rudniański J. - Jak się uczyć. W-wa 1981. PZWS.
113. Rudniański J. - S O S dla ucznia - czyli książka dla rodziców i wychowawców. W-wa 1982. NK.
114. Rudniański J. - Sprawność umysłowa. W-wa 1984. WP.
115. Rudniański J. - O dobrym wychowaniu i kształceniu. W-wa 1985. WSIP.

116. Rudniański J. - Uczeń i ty. W-wa 1983. WSiP.
117. Siolecki R. - Wybrane zagadnienia technologii pracy wykładowej dla potrzeb słuchaczy Akademii Sztabu Generalnego. W-wa 1971. ASG.
118. Siemiński M. - Psychofizjologiczne i społeczne uwarunkowania procesu uczenia się w szkole wyższej. Wrocław 1966. Ossolineum.
119. Skorny Z. - Metody nauczania a kształcenie samodzielności. "Nowa Szkoła" nr 3/1956.
120. Skrzypczak H. - Organizacja i metody samokształcenia. W-wa 1986. WSiP.
121. Słownik wyrazów obcych. W-wa 1987. PWN.
122. Smarzyński H. - Podstawowe zagadnienia dydaktyki szkoły wyższej. W-wa 1985. PWN.
123. Storożek J. - Problem samodzielności uczniów. W-wa 1962. PZWS.
124. Statut wyższych szkół oficerskich. W-wa 1973. SON.
125. Suchodolski B. - /red./ - Model wykształconego Polaka. Wrocław 1980. Ossolineum.
126. Suchodolski B. /red./ - Pedagogika - podręcznik dla kandydatów na nauczycieli. t. I i II. W-wa 1985. PWN.
127. Suchodolski B. - Wychowanie i strategie życia. W-wa 1983. WSiP.
128. Susużowska M., Bęcki Z. - Psychologiczna analiza przebiegu studiów wyższych. W-wa 1977. PWN.
129. Szczegółowe programy kształcenia podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej. Dąblin 1983 i 1985. WOSL.
130. Szczepański J. - Szkice o szkolnictwie wyższym. W-wa 1976. WF.
131. Szerba W. - Pedagogika wojskowa. W-wa 1968. HSB.
132. Szegidowicz A. - O sterowaniu wyższym szkolnictwem wojskowym - dyskusyjnie. "Wyśł wojskowa" nr 10/1979.

133. Szewczuk W. /red./ - Słownik psychologiczny. W-wa 1985. WP.
134. Szewczuk W. - Trudności myślenia i rozwijanie zdolności uczniów. W-wa 1983. WSiP.
135. Sztumski J. - Wstęp do metod i technik badań społecznych. W-wa 1984. PWN.
136. System planowania i organizowania samokształcenia oraz kierowania jego przebiegiem w Wyższej Oficerskiej Szkole Lotniczej. Dąblin 1980. WOSi.
137. Świącicki M. - Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską? W-wa 1969. PWN.
138. Terajko T. - Racjonalne metody pracy umysłowej. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 10/1979.
139. Tomaszewski T. - Z pogranicza psychologii i pedagogiki. W-wa 1970. PZWS.
140. Tomaszewski T. - Z zagadnień psychologii samodzielności. "Kwartalnik Pedagogiczny" nr 1/1958.
141. Urliński B. - O samokształceniu kierowanym. "Myśl wojskowa" nr 4/1981.
142. Urliński B. - Uwagi i wnioski o samokształceniu podchorążych. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 2/1975.
143. Waleczak J. - Rola Oficerskiej Szkoły Lotniczej w rozwijaniu procesów samokształcenia podchorążych. W-wa 1968. WAP.
144. Wira R. - Istota nauki własnej i pracy samodzielnej podchorążych. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 4/1972.
145. Wiśniewski S. i inni - Metodyka wojskowych badań naukowych. W-wa 1983. ASG.
146. Włodarski Z. - Odbiór treści w procesie uczenia się. W-wa 1979. PWN.
147. Włodarski Z. - Psychologiczne prawidłowości uczenia się i nauczania. W-wa 1980. WSiP.

148. Wojciechowski K. /red./ - Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych. Wrocław 1986. Ossolineum.
149. Wroczyński R., Pilch T. /red./ - Metodologia pedagogiki społecznej. W-wa 1977. PWN.
150. Wytyczak I. - Zadania nauczyciela w przygotowaniu uczniów do samodzielnej uczenia się. "Nowa Szkoła" nr 10/1976.
151. Zacharewicz Z. - Organizacja pracy samokształceniowej i nauki własnej podchorążych. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 9/1973.
152. Zacharjasiewicz P. - Wybrane zagadnienia technologii pracy urzędowej. W-wa 1982. ASG.
153. Zaczynski W. - Praca badawcza nauczyciela. W-wa 1981. WSiP.
154. Zakrzewski J. /red./ - Wzorcowy system przygotowania nowoczesnego dowódcy. W-wa 1977. ASG.
155. Zasady kształcenia kadrowego w Siłach Zbrojnych PRL. W-wa 1985. MON.
156. Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych LWP. W-wa 1985. MON.
157. Zasady organizowania i prowadzenia działalności metodyczno-kształceniowej oraz treningów w Siłach Zbrojnych PRL. W-wa 1980. MON.
158. Zborowski J. - Nauka własna studenta. W-wa 1976. PWN.
159. Eduńczyk J. - Wpływ kwalifikacji dydaktycznych pilotów instruktorów na efektywność kształcenia podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej. W-wa 1982. WAF.
160. Zieleniewski J. - Organizacja zespołów ludzkich. W-wa 1976. PWN.
161. Ziółkowski J. - Dydaktyczno-wychowawcze wartości metod aktywizujących w kształceniu podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Lotniczej. W-wa 1985. WAF.

162. Żegnałek H. - Czynniki warunkujące efektywność samodzielnego uczenia się podchorążych w wyższych szkołach oficerskich. W-wa 1976. WAP.
163. Żegnałek H. - Jak uczyć się samodzielnie. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 5/1981.
164. Żegnałek H. - Metodologiczne podstawy pomiaru efektywności kształcenia w uczelni wojskowej. W-wa 1986. ASO.
165. Żegnałek H. - Wykorzystanie czasu nauki własnej. "Przegląd Wojsk Lądowych" nr 12/1980.

S P I S T A B E L I

	str.
1. Samoocena podchorążych w zakresie przygotowania do studiowania	86
2. Ocena warunków studiowania przez podchorążych	95
3. Opinia podchorążych na temat prowadzenia zajęć	97
4. Samoocena samodzielności podchorążych	103
5. Samodzielność podchorążych w opinii kadry dowódczej	105
6. Kształtowanie samodzielności podchorążych a potrzeby służby	107
7. Wpływ samodzielności podchorążych na efektywność studiowania	108
8. Proporcje między zajęciami programowymi a nauką własną	119
9. Sposób planowania własnych czynności przez podchorążych	126
10. Systematyczność samodzielnej pracy podchorążych	127
11. Przygotowywanie się podchorążych do zajęć	127
12. Stopień szczegółowości wskazówek organizacyjno-metodycznych	132
13. Korzystanie przez podchorążych z konsultacji	133
14. Postawy podchorążych wobec nauki	143
15. Aktywność podchorążych w zdobywaniu wiedzy	144
16. Zainteresowania intelektualne podchorążych	145
17. Korzystanie przez podchorążych ze źródeł wiedzy	153
18. Sporzędzenie przez podchorążych notatek	156
19. Metody przyswajania wiedzy z podręcznika	158
20. Pomoc podchorążym w wypracowywaniu metod studiowania	161

S P I S R Y S U N K Ó W

	str.
1. Zakres zależności pojęć: uczenie się, studiowanie, samokształcenie	10
2. Wzajemne związki: uczenia się, studiowanie i samokształcenia	15
3. Udział poszczególnych grup osobowych w badaniach	75
4. Respondenci według rodzaju ukończonej szkoły średniej	76
5. Respondenci według kierunku studiów	77
6. Przygotowanie podchorążych do studiowania w opinii kadry dydaktycznej	84
7. Przygotowanie podchorążych do studiowania w opinii dowódców pododdziałów szkolnych	85
8. Ogólna ocena stopnia przygotowania podchorążych do studiowania	87
9. Samodzielność podchorążych w opinii kadry dydaktycznej	104
10. Ogólna ocena samodzielności podchorążych w studiowaniu	106
11. Czas samodzielnego studiowania w ciągu jednego dnia	115
12. Ocena wywiązywania się podchorążych z zadań dydaktycznych	117
13. Planowanie własnych czynności przez podchorążych	123
14. Ocena warunków planowania przez podchorążych	124
15. Preferowane przez podchorążych formy studiowania	129
16. Ocena kontroli wyników w nauce w opinii podchorążych	135
17. Zdolności podchorążych	149
18. Pracowitość podchorążych	151
19. Studiowanie treści nie objętych programem kształcenia	154
20. Podstawowe sposoby czytania	157

KWESTIONARIUSZ ANKIETY DLA PODCHOPĄCYCH

Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju ASG WP wraz z Sekcją Edukacji Wojskowej WOSZ prowadzi badania na temat organizacji i metod samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Za udzielenie odpowiedzi na zawarte w kwestionariuszu pytania dziękujemy.

1. Która dziedzina wiedzy najbardziej Cię interesuje?
.....
2. Jakich przedmiotów, nie objętych programem kształcenia, chciałbyś się uczyć?
.....
3. Z których przedmiotów nauczania Twoim zdaniem można by było zrezygnować i dlaczego?
.....
4. Opanowanie treści których przedmiotów sprawia Ci:
 - największą trudność
.....
 - najmniej trudności
.....
5. Czy Twoim zdaniem istnieje właściwa proporcja między zajęciami programowymi a samodzielnym uczeniem się?
 - tak
 - nie
 jeżeli nie, to jak według Ciebie powinna kształtować się ona w ciągu jednego dnia szkolenia:
 - ilość godzin zajęć ...
 - ilość godzin pracy samodzielnej ...

6. Czy odpowiada Ci sposób prowadzenia zajęć?

- tak
- raczej tak
- raczej nie
- nie

jeżeli nie, to dlaczego

.....

7. Czy wykładowcy do zadań dydaktycznych na naukę własną udzielają wskazówek:

- bardzo szczegółowych
- szczegółowych
- ogólnych
- bardzo ogólnych
- w ogóle nie udzielają

8. Czy odpowiada Ci sposób kontrolowania wyników w nauce?

- tak
- nie
- nie mam zdania

jeżeli nie, to jak powinien wyglądać

.....

9. Które z wymienionych czynników mobilizują Cię do nauki najbardziej /poruszaj wg ważności/ ?

- chęć zdobycia wiedzy
- chęć przedownictwa
- obawa przed konsekwencjami
- wstyd przed kolegami
- wstyd przed rodzicami
- inne, jakie

.....

10. Ile godzin dziennie najczęściej przeznaczasz na naukę własną? ... a ile potrzebowalibyś poświęcić ...

11. Jak często uczysz się treści nie objętych programem kształcenia, o zgodnych z Twoimi zainteresowaniami?

- bardzo często
- często
- rzadko
- bardzo rzadko
- nigdy się nie uczę

12. Z czyjej pomocy najczęściej skorzystałeś przy wypracowywaniu własnej metody uczenia się /poumierz wg ważności/ ?

- rodziców
- starszego rodzeństwa
- kolegów ze szkoły podstawowej
- kolegów ze szkoły średniej
- kolegów ze szkoły wyższej
- nauczycieli ze szkoły podstawowej
- nauczycieli ze szkoły średniej
- nauczycieli ze szkoły wyższej
- dowódców pododdziałów szkolnych
- pilotów instruktorów
- z literatury fachowej
- nie korzystałem z niczyjej pomocy

13. Oceń Sam w jakim stopniu zostałeś przygotowany do samodzielnego studiowania:

- bardzo dobrym
- dobrym
- dostatecznym
- niedostatecznym

14. Czy obecna organizacja procesu dydaktycznego i obowiązujący porządek dnia pozwalają Ci na własne planowanie uczenia się?

- tak
- raczej tak

- nie

- raczej nie

jeżeli tak, to czy planujesz własną pracę:

- systematycznie

- niesystematycznie

- w ogóle nie zajmuję się planowaniem

jeżeli nie, to dlaczego

.....

15. Jeżeli planujesz własną pracę umysłową, to na jaki okres czasu i w jaki sposób /odpowiednio zaznaczyć "x"/ ?

okres	w pamięci	pisemnie
na następny dzień		
na tydzień		
na miesiąc		
na semestr		
na cały rok		

16. Gdzie i w jakich godzinach się uczysz?

.....

17. Gdzie i kiedy chciałbyś się uczyć?

.....

18. Jak oceniasz warunki zaspokajania swoich potrzeb pozaszkolnych /odpowiednio zaznaczyć "x"/ ?

ocena	oddz. szk.	pododdz. esk.	jedn.let.
bardzo dobre			
dobre			
dostateczne			
niedostateczne			
nie mam zdania			

19. Z których źródeł wiedzy korzystasz najczęściej /poszczególnaj wg ważności/ ?

- wykładów
- ćwiczeń
- podręczników, skryptów, instrukcji
- notatek własnych
- notatek kolegów
- konsultacji wykładowców
- konsultacji dowódców
- konsultacji instruktorów
- dyskusji z kolegami
- czasopism
- programów radiowych
- programów telewizyjnych
- innych, jakich

.....

20. Jak często korzystasz z konsultacji /odpowiednio oznacz "x"/?

częstotliwość	wykl.	d- ców	instr.	kolegów
codziennie				
2x w tygodniu				
1x w tygodniu				
2x w miesiącu				
1x w miesiącu				
w ogóle				

21. Podkreśl, która forma uczenia się odpowiada Ci najbardziej?

- indywidualne
- w małym zespole
- w większym zespole
- na przemian indywidualne i zespołowe

22. Podkreśl, z których sposobów uczenia się korzystasz najczęściej?

przygotowuję się:

- do wszystkich zajęć
- tylko do ważniejszych zajęć
- tylko do tych zajęć, które mnie interesują
- gdy wykładowca jest wymagający
- gdy spodziewam się być pytany
- tylko do egzaminów i zaliczeń

23. Jak często sporządzasz notatki, wykresy, rysunki, szkice /odpowiednio zaznacz "x" / ?

źródło wiedzy	zawsze	często	rzadko	nigdy
z wykładów				
z ćwiczeń				
z konsultacji				
z podręczników				
o scenopisan				
z dyskusji				
o radia i tv				

24. Scharakteryzuj krótko swój sposób uczenia się:

.....

25. Jak oceniasz swój stopień samodzielności w zakresie zdobywania wiedzy /odpowiednio zaznacz "x" / ?

stopień samodziel.	w Oddz. Szkl.	w pod. szkl.	w JW
bardzo wysoki			
wysoki			
średni			
niski			
bardzo niski			
brak samodziel.			

26. Jakie czynniki Twoim zdaniem ograniczają samodzielność
studowania ?

w Oddziale Szkolenia:

.....

w pododdziałach szkolnych:

.....

w jednostkach lotniczych:

.....

27. Jakie czynniki sprzyjają rozwijaniu samodzielności ?

.....

28. Wymień przedmioty, w których przejawiasz:

największą samodzielność

.....

najmniejszą samodzielność

.....

w ogóle nie przejawiasz samodzielności

.....

29. Czy Twoim zdaniem wzrost samodzielności w studowaniu
zwiększa efektywność kształcenia ?

- tak

- raczej tak

- raczej nie

- nie

- nie mam zdania

30. Kto, kiedy i w jaki sposób powinien nauczać jak się uczyć ?

.....

Prosimy o podkreślenie niezbędnych danych osobowych:

- kierunek studiów: pilotaż, nawigacja, estateowy, polityczny

- ukończona szkoła średnia: II, IO, IS, Technikum

- ocena średnia z matury ... na ostatni semestr ...

KWESTIONARIUSZ ANKIETY IMA KADRY DYMARTYCZNEJ

Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrzanej Kraju ASG w/wraz z Zakładem Edukacji Wojskowej WOSiL prowadzi badania na temat organizacji i metod samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Za udzielenie odpowiedzi na zawarte w kwestionariuszu pytania dziękujemy.

1. Jak Obywatel ocenia postawy podchorążych wobec nauki
/prosimy odpowiednio zaznaczyć "x" / ?

rodzaj postawy	I rocznika	IV rocznika
bardzo pozytywna		
pozytywna		
obojętna		
negatywna		
bardzo negatywna		
nie mam zdania		

2. Jak Obywatel ocenia przygotowanie podchorążych do studiowania
/prosimy odpowiednio zaznaczyć "x" / ?

ocena	werytoryczne	metodyczne
bardzo dobre		
dobre		
dostateczne		
niedostateczne		
trudne ocenić		

3. Jaki w przybliżeniu procent podchorążych szanion Obywatela posiada niżej wymienione braki /prosimy odpowiednio wpisać/ ?

rodzaj braków	I r.	IV r.
brak dostatecznej motywacji do nauki		
słaba odporność psychiczna		
niesystematyczność w pracy		
brak umiejętności organizacji uczenia się		
trudności w koncentracji uwagi		
niewłaściwe prowadzenie notatek		
brak umiejętności pracy z książką		
nieumiejętność analitycznego myślenia		
nieumiejętność selekcjonowania treści		
inne, jakie		

4. Jak Obywatel ocenia aktywność podchorążych w zdobywaniu wiedzy /prosimy odpowiednio oznaczyć "x"/ ?

stopień aktywności	I rocznika	IV rocznika
bardzo wysoki		
wysoki		
średni		
niski		
bardzo niski		
brak aktywności		
trudno ocenić		

5. Jaki procent podchorążych szanion Obywatela jest:

- bardzo zdolnych ...
- zdolnych ...
- średnio zdolnych ...
- mało zdolnych ...

- bardzo pracowitych ...
- pracowitych ...
- leniwych ...
- bardzo leniwych ...

6. Jakie czynniki zdaniem Obywatela wywierają największy wpływ na efektywność studiowania podchorążych ?

.....

7. Jakie są główne przyczyny niepowodzeń podchorążych w nauce ?

.....

8. Jaki sposób uczenia się dominuje wśród podchorążych ?

- uczą się systematycznie
- uczą się niesystematycznie
- uczą się tylko przed egzaminami i zaliczeniami
- uczą się tylko wtedy, gdy mają być pytani
- inny, jaki

9. W jakim stopniu, biorąc pod uwagę wymogi służby wojskowej, kształtuje się samodzielność podchorążych w zdobywaniu wiedzy ?

- wystarczającym
- raczej wystarczającym
- raczej niewystarczającym
- niewystarczającym
- trudno ocenić

10. W jakim stopniu podchorążowie interesują się wykładanym przez Obywatela przedmiotem ?

- wystarczającym
- raczej wystarczającym
- raczej niewystarczającym
- niewystarczającym

Jeśli niewystarczającym, to jakie są tego przyczyny

.....

11. Jakimi metodami najczęściej prowadzi Obywatel zajęcia ?
wykłady:

.....

ćwiczenia:

.....

12. W jaki sposób pobudza Obywatel podchorążych do aktywności
poznawczej ?

.....

13. Prosimy określić, jakim stopniem samodzielności dysponują
podchorążowie w opanowywaniu treści wykładanego przez
Obywatela przedmiotu ?

- bardzo wysokim

- wysokim

- niskim

- bardzo niskim

- żadnym

- jeżeli żadnym, to dlaczego

.....

14. Na czym polegają najczęściej stawiane przez Obywatela
zadania dydaktyczne do samodzielnego wykonania przez
podchorążych ?

.....

15. Jakich Obywatel udziela podchorążym wskazówek organizacyjno-
metodycznych do samodzielnego uczenia się ?

- bardzo szczegółowych

- szczegółowych

- ogólnych

- bardzo ogólnych

- nie udziela w ogóle

16. W jakim stopniu podchorążowie wywiązują się z postawionych im zadań dydaktycznych ?

- zasadawalającym
- raczej zasadawalającym
- raczej niesasadawalającym
- niesasadawalającym

jeżeli niesasadawalającym, to jakie podają najczęściej przyczyny:

.....

17. Jak często podchorążowie korzystają z konsultacji ?

- bardzo często
- często
- rzadko
- bardzo rzadko
- w ogóle nie korzystają

jeżeli nie korzystają, to dlaczego

.....

18. W czym podchorążowie najczęściej przejawiają samodzielną /prosimy ponumerować wg ważności/ ?

- w planowaniu własnej pracy
- w organizowaniu samodzielnego uczenia się
- w doborze materiałów do studiowania
- w pracy z tekstem drukowanym
- w zbieraniu głosu w dyskusji
- w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych
- w opracowywaniu referatów, schematów itp.
- inne, jakie

.....

19. Jakiego rodzaju wymagania wpływają najskuteczniej na rozwijanie samodzielności podchorążych ?

.....

20. Prosimy wymienić, jakie czynniki sprzyjają rozwinięciu samodzielności podchorążych w zdobywaniu wiedzy ?

21. Prosimy wymienić, jakie czynniki nie sprzyjają rozwinięciu samodzielności w zdobywaniu wiedzy ?

22. Jakie zmiany przyczyniłyby się do wzrostu efektywności samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych ?
- organizacyjne:

 metodyczne:

 programowe:

23. Czy istnieje właściwa proporcja między zajęciami programowymi a samodzielnym uczeniem się podchorążych ?
- tak
 - raczej tak
 - raczej nie
 - nie
- jeżeli nie, to jak powinien kształtować się w/w stosunek w ciągu jednego dnia wyrażony w godzinach ...
24. Jakie zależności istnieją między samodzielnością podchorążych w zdobywaniu wiedzy, a jej treścią i umiejętnością wykorzystania ?

25. Kto, kiedy i w jaki sposób powinien nauczać jak się uczyć /prosimy o obszerniejszą wypowiedź na ten temat/ ?

KWESTIONARIUSZ ANKIETY DLA RĄBY DOWÓDCZEJ

Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej Kraju ASO WP wraz z Zakładem Dydaktyki Wojskowej WOSL prowadzi badania na temat organizacji i metod samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych. Za udzielenie odpowiedzi na zawarte w kwestionariuszu pytania dziękujemy.

1. Jak Obywatel ocenia postawy podchorążych wobec nauki

/prosimy odpowiednio zaznaczyć "x" / ?

rodzaj postawy	I rocznika	IV rocznika
bardzo pozytywna		
pozytywna		
obojętna		
negatywna		
bardzo negatywna		
nie mam zdania		

2. Jak Obywatel ocenia przygotowanie podchorążych do studiowania

/prosimy odpowiednio zaznaczyć "x" / ?

ocena	teoryczne	metodyczne
bardzo dobre		
dobre		
dostateczne		
niedostateczne		
trudno ocenić		

3. Jak Obywatel ocenia aktywność podchorążych w zdobywaniu wiedzy /prosią odpowiednio zaznaczyć "x"/ ?

stopień aktywności	I rocznika	IV rocznika
bardzo wysoki		
wysoki		
średni		
niski		
bardzo niski		
brak aktywności		
trudno ocenić		

4. W jaki sposób pobudza Obywatel podchorążych do aktywności poznawczej ?

.....

5. Jaki w przybliżeniu procent podchorążych jest:

- bardzo zdolnych ...
- zdolnych ...
- średnio zdolnych ...
- mało zdolnych ...
- bardzo pracowitych ...
- pracowitych ...
- leniwych ...
- bardzo leniwych ...

6. Jakie czynniki wywierają największy wpływ na efektywność uczenia się podchorążych ?

7. Czy podchorążowie racjonalnie wykorzystują czas przeznaczony na naukę własną ?

- tak
- raczej tak
- raczej nie
- nie

8. Gdzie i w jakich godzinach podchorążowie najczęściej się uczą ?

.....

9. Jaki sposób uczenia się dominuje wśród podchorążych ?

- uczą się systematycznie
- uczą się niesystematycznie
- uczą się tylko przed egzaminami i saliczeniami
- uczą się tylko wtedy, gdy mają być pytani
- inne, jakie

10. Czy istnieje właściwa proporcja między zajęciami programowymi a samodzielnym uczeniem się podchorążych ?

- tak
- raczej tak
- raczej nie
- nie

Jeżeli nie, to jak powinien kształtować się w/w stosunek w ciągu jednego dnia wyrażony w godzinach ...

11. Jakie są główne przyczyny niepowodzeń podchorążych w nauce ?

.....

12. W jakim stopniu, biorąc pod uwagę wynogi służby wojskowej, kształtuje się u podchorążych samodzielność ?

- wystarczającym
- raczej wystarczającym
- raczej niewystarczającym
- niewystarczającym
- nie mam zdania

13. Jakim stopniem samodzielności zdania Obywatela dysponują podchorążowie w zdobywaniu wiedzy ?

- bardzo wysokim
- wysokim
- średnim

- niskim

- bardzo niskim

- w ogóle nie mają samodzielności

14. Czy podchorążowie potrafią właściwie wykorzystywać
samodzielność w zdobywaniu wiedzy ?

.....

15. Jakie czynniki sprzyjają rozwijaniu samodzielności
podchorążych ?

.....

16. Jakie czynniki nie sprzyjają rozwijaniu samodzielności
podchorążych ?

.....

17. Jak Obywatel ocenia sdyscyplinowanie podchorążych
w zakresie zdobywania wiedzy ?

- bardzo wysokie

- wysokie

- średnie

- niskie

- bardzo niskie

18. Jakie zmiany organizacyjno- metodyczne przyczyniłyby się
do wzrostu efektywności samodzielnego studiowania przez
podchorążych ?

.....

19. Jak zdaniem Obywatela powinna wyglądać organizacja
i metodyczne zabezpieczenie procesu samodzielnego
zdobywania wiedzy przez podchorążych ?

.....

20. Eto, kiedy i w jaki sposób powinien nauczać jak się uczyć
/prosimy o obszerniejszą wypowiedź na ten temat/ ?

.....

DISPOZYCJE DO WYWIADU Z PODCZORĄSYMI

1. Jak oceniasz warunki kształcenia w WOSL ?
2. Czy odpowiada Ci obowiązująca organizacja kształcenia ?
3. Jakie trudności najczęściej napotykaś podczas studiów ?
4. W jakim stopniu treści programowe pokrywają się z Twoimi zainteresowaniami intelektualnymi ?
5. Czy aktualny system samokształcenia służy ogromnie ?
6. Czy uważasz, że jesteś dobrym organizatorem własnych czynności podczas zdobywania wiedzy ?
7. Jaką masę literaturę z zakresu metodyki pracy umysłowej ?
8. Z jakich źródeł wiedzy korzystasz najczęściej ?
9. Czy Twoim zdaniem stosujesz skuteczne metody w studiowaniu, a jeżeli tak, to na czym one polegają ?
10. W jaki sposób przygotowujesz się do wypowiedzi ustnych ?
11. W jaki sposób opracowujesz streszczenia i referaty ?
12. W jaki sposób rozwiązujesz zadania matematyczne, fizyczne i techniczne ?
13. O czym najczęściej dyskutujesz z kolegami, przełożonymi i kadrami dydaktycznymi ?
14. Jak według Ciebie powinna wyglądać organizacja i zabezpieczenie metodyczne nauki własnej ?
15. Jakie zmiany są niezbędne w uczelni w celu zwiększenia efektywności kształcenia ?

DISPOZYCJE DO WYWIADU Z KADRĄ DYDAKTYCZNĄ

1. Jak Obywatel ocenia warunki kształcenia w WOSL ?
2. W jakim stopniu podchorążowie wywiązują się z nałożonych na nich obowiązków w zakresie opanowania programu kształcenia ?
3. Z czego najczęściej wynikają trudności napotymane przez podchorążych w przyswajaniu treści programowych ?
4. W jaki sposób aktywizuje Obywatel podchorążych do samodzielnego zdobywania wiedzy ?
5. W jaki sposób można skierować działalność poznawczą podchorążych ?
6. Na czym polega pomoc Obywatela w stosowaniu przez podchorążych skuteczniejszych metod zdobywania wiedzy ?
7. O ile zdaniem Obywatela wzrasta uniejętność samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych w ciągu 4-letnich studiów ?
8. Co należałoby zmienić w obowiązującym systemie studiowania w celu zwiększenia efektywności kształcenia ?

DYSPOZYCJE DO WYWIADU Z RADĄ DOŚCIEŻĄ

1. Jak Obywatel ocenia warunki studiowania w WOSL ?
2. Jak Obywatel ocenia wywiązywanie się podchorążych z nałożonych na nich obowiązków ?
3. Jakie czynniki ujemnie wpływają na efektywność kształcenia ?
4. Czy podchorążowie właściwie organizują sobie zdobywanie wiedzy ?
5. W jaki sposób można pomóc podchorążym w organizowaniu ich własnych czynności ?
6. W jaki sposób aktywizuje Obywatel podchorążych do samodzielnego zdobywania wiedzy ?
7. Jakie najczęściej podchorążowie stosują metody w przyswajaniu sobie treści programowych ?
8. Na czym polega pomoc Obywatela w wypracowywaniu przez podchorążych ich własnych metod zdobywania wiedzy ?
9. O ile wzrasta zdaniem Obywatela umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy przez podchorążych w ciągu 4- letnich studiów ?
10. Jakie zmiany w obowiązującym systemie studiowania przyczyniłyby się do wzrostu efektywności kształcenia ?

DZIENNIK OBSERWACJI PROCESU SAMODZIELNEGO STUDIOWANIA

Przedmiot obserwacji: samodzielne zdobywanie wiedzy przez podchorążych I i IV rocznika.

Cel obserwacji: opis i analiza wykonywanych przez podchorążych czynności po zajęciach programowych.

Miejsce obserwacji: Oddział Szkolenia, pododdziały szkolne i szkolne jednostki lotnicze.

Okres obserwacji: październik 1965, marzec i czerwiec 1966.

Rodzaj obserwacji: planowa i systematyczna.

Metoda obserwacji: swobodna przez prowadzącego badania.

Problemy do notowania przez prowadzącego badania

1. Jaka jest frekwencja na nauce własnej ?
2. W jakim stopniu nauka własna jest wykorzystana przez podchorążych zgodnie z jej przeznaczeniem ?
3. W jaki sposób podchorążowie organizują zdobywanie wiedzy ?
4. Z jakich źródeł korzystają studiując samodzielnie ?
5. W jakim zakresie korzystają ze środków i pomocy dydaktycznych ?
6. Jakie treści studiują najczęściej ?
7. W jaki sposób studiują literaturę obowiązkową ?
8. Jak prowadzą własne notatki ?
9. Czy dyskutują z kolegami, dowódcami i wykładowcami ?
10. Czy polegają występujące skłonności nauki własnej ?

Miejsce	Data	Godzina	Opis wykonywanych czynności	Uwagi

KLUCZ DO ANALIZY DOKUMENTACJI SZKOLENIOWEJ

Nazwa dokumentu	Problemy do analizy	Uwagi
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zasady działania kadrowego w SE PRL 2. Zasady etyki i obyczaje żołnierzy zawodowych ISi 3. Program rozwoju kultury w SE PRL 	<ul style="list-style-type: none"> - Cechy osobowe oficera - Poziom intelektualny kadry - Samodzielność kadry - Rola samokształ. 	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Podstawowe założenia procesu kształcenia podchorążych wyższych szkół oficerskich 2. Statut wyższych szkół oficerskich 3. Regulamin studiów podchorążych WOSL 	<ul style="list-style-type: none"> - Cele kształcenia - Podstawowe zasady - Obowiązki pchr - Prawa pchr - Organizacja samo-kształcenia - Kontrola wyników - Samodzielność pchr 	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozkazy i zarządzenia szkoleniowe MOB, IMI, WOSL na 1986 rok 2. Plany pracy i sprawozdania z działalności dydaktyczno-wychowawczej na 1986 rok 3. Szczegółowe programy kształcenia pchr WOSL 	<ul style="list-style-type: none"> - Cele i zadania kształcenia pchr - Udział pchr w procesie kształcenia - Rola nauki własnej - Formy i metody aktywizowania pchr - Sposoby kontroli 	

1272

